

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

**BURSA NUMANİYE DERGÂHI
VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatıma Betül KARADORU

BURSA – 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

**BURSA NUMANİYE DERGÂHI
VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatıma Betül KARADORU

Danışman:

Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

BURSA – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim / Ana Sanat Dalı, Türk İslam Sanatları Tarihi Bilim Dalı'nda 701822031 numaralı Fatıma Betül Karadoru'nun hazırladığı “Bursa Numaniye Derghı ve Mimari Özellikleri” başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, /...../20.... günü - saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

..../..../ 20....

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/06/2022

Tez Başlığı / Konusu: Bursa Numaniye Dergahı ve Mimari Özellikleri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 56 sayfalık kısmına ilişkin, 20/06/2022 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (*Turnitin*) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılmas Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum "Bursa Numaniye Dergâhı ve Mimari Özellikleri" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Fatıma Betül Karadoru

Öğrenci No: 701822031

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: Türk İslam Sanatları Tarihi

Tezin Türü: Yüksek Lisans / ☐ Doktora / ☐ Sanatta Yeterlilik ☐

ÖZET

Yazar Adı Soyadı	Fatıma Betül KARADORU
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	Türk İslam Sanatları Tarihi
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans
Mezuniyet Tarihi	/...../20....
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

Bursa Numaniye Dergâhı ve Mimari Özellikleri

Tasavvufî kimliğiyle ön plana çıkan Bursa'da inşa edilen tarikat yapıları, şehrin mimari karakterini oluşturan eserlerdendir. 18. yüzyılda Hekimoğlu Ali Paşa tarafından vakfedilen Numaniye Dergâhı, günümüze ulaşan tarikat yapıları arasında özgünlüğünü korumasıyla ilgi çekmektedir. Bu çalışmada Bursa Numaniye Dergahı'nın malzeme, teknik, mimari elemanlar ve süsleme unsurları bakımından incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: *Numaniye, Dergâh, Tekke mimarisi, Bursa, Süsleme, Osmanlı mimarisi, Türk mimarisi*

ABSTRACT

Name & Surname	Fatıma Betül KARADORU
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	İslamic of History and Arts
Subfield	History of Turkish İslamic Arts
Degree Awarded	Master
Date of Degree Awarded	/...../20....
Supervisor	Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

Bursa Numaniye Sufi Lodge And Architectural Features

The sect structures built in Bursa, which stands out with its Sufi identity, are among the works that make up the architectural character of the city. The Numaniye Lodge, which was dedicated by Hekimoğlu Ali Pasha in the 18th century, attracts attention with its originality among the lodge structures that have survived to the present day. In this study, it is aimed to examine the Bursa Numaniye Lodge in terms of materials, techniques, architectural elements and ornamental elements.

Keywords: *Numaniye, Sufi lodge, Bursa, Decoration, Ottoman Architecture, Turkish Architecture*

ÖNSÖZ

Bursa’da “ikinci zaman”ın izini sürmek için her biri maziye kapılar açan ara sokaklarda dolaştığım üniversite yıllarımda yolum Çiçek Tekke çıkmazına düşmemişti. Bu şehirden ayrılacağımı düşündüğüm mezuniyet senemde kuzenimden Mirâciyye dinlemeye aldığım davetle ilk kez Numaniye Dergâhı ile yolum kesişmiş oldu. Henüz sanat tarihine meraklı bir lisans öğrencisi iken ziyaret ettiğim tekkede aklımdan ilk geçen soru burayla ilgili bir çalışma yapıp yapılmadığı idi. -Bu sorunun muhatabı olacağımı o an düşünmemiştim- Etrafında büyüyen beton şehrin grisi ve kargaşası arasında Tanpınar’ın sözünü ettiği “takvimle, saatle alakası olmayan; sanatın ihtirasla, imanla yaşanmış hayatın ve tarihin bu şehrin havasında ebedi bir mevsim gibi ayarladığı velût ve yekpare bir zaman” tekkenin bahçesine ilk adım atıldığında daha gerçekliğini hissettiriyordu.

Bu çalışma için bana evini açan, rölöve alma ve arşiv araştırmaları hususunda bilgi ve tecrübesiyle yolumu aydınlatan, çalışmalarımız boyunca kendisinden hâl diliyle dahi çok şey öğrendiğim Mehmed Safiyüddin ERHAN Bey’e özellikle teşekkür etmeliyim.

Düşüncemi açtığımda benimle aynı heyecanı paylaşan, araştırmalarım esnasında desteğini ve inancını her zaman hissettiren değerli danışmanım Doç. Dr. Hicabi GÜLGİN’e, Numaniye Dergâhı ile tanışmama vesile olan, tekkeyi gördüğüm an aklıma düşen sorunun muhatabının ben olabileceğimi fısıldayan ve sihirli dokunuşlarıyla süreç boyunca yanımda olan kuzenim Sümeyye ÖZKAL’a, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış arşiv belgelerinin çözümlenmesinde yardımlarını esirgemeyen Umut SOYSAL’a, plan çizimlerinde büyük katkısı dokunan, özellikle pandemi süreci sebebiyle aksayan çalışma boyunca her ihtiyacım olduğunda ulaşabildiğim, çalışmamın gizli kahramanı ağabeyim Mansur KARADORU’ya, başta sevgili annem Nilgün KARADORU olmak üzere her zaman yanımda olan biricik aileme, süreç boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen kıymetli dostlarıma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca “Mirâciyye: Saklı Miras” belgeseli ile aramanın anlamını kaybetmediğini bize hissettiren değerli yönetmen Murat PAY’a da bu efsunlu geçmişten bizi haberdar ettiği için müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
1. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi.....	1
2. Kullanılan Metod ve Yöntem.....	1
3. Araştırmanın Sınırları ve Kaynakları	2
4. Osmanlı'da Tasavvuf Kültürü ve Tarikat Yapıları	3

I. BÖLÜM

NUMANİYE DERGÂHI TARİHİ

II. BÖLÜM

MİMARİ ÖZELLİKLER

1. Genel Özellikler	18
2. Tekke Ana Binası (Harem)	21
3. Selamlık	26

III. BÖLÜM

TEKKE HAZİRESİ

IV. BÖLÜM

SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

1. Ahşap Tavanlar	45
2. Kalemîşi Süslemeler	48
3. Hat Levhaları.....	51
DEĞERLENDİRME	54
SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA	59
EKLER.....	63
EK I: BELGELER	64
EK II: PLANLAR	68
EK III: FOTOĞRAFLAR	82

GİRİŞ

1. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi

Endülüs'ten Hindistan'a, Horasan'dan Anadolu'ya farklı coğrafyalara ulaşan tasavvuf hareketi, bilhassa Osmanlı devrinde sosyal hayatı şekillendiren önemli bir unsur olmuştur. İslâm toplumu ve kültürü hakkında önemli ipuçları veren manevi ve mimari kuruluşlar olarak tarikat yapıları tasavvuf düşüncesinin yüzyıllar boyunca aktarılmasını sağlamıştır. Bu yapıların büyük bir kısmı zamana yenik düşmüş, bir kısmı ise günümüze kadar ulaşarak döneminin mimari, toplumsal, sanatsal, kurumsal işleyişi hakkında bizlere keşfedilmek üzere birçok ipucu bırakmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde özellikle Bursa ve çevresinde yayılmış olan Eşrefiyye tarikatının önemli merkezlerinden biri olan Numaniye Dergâhı,¹ inşa edildiği tarihten bu yana çok az değişime uğrayarak büyük oranda özgünlüğünü korumuştur. Bu özgünlüğün korunmasının en önemli nedeni 288 senedir içerisinde yaşamın kesintisiz devam etmesidir.

Dergâh çok bilinmekle birlikte akademik bakış açısıyla incelenmemiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Bursa Numaniye Dergâhı'nın arşiv kayıtlarında ve tarihi kaynaklarda araştırılarak mimari özelliklerinin saptanması, günümüze ulaşan ve ulaşmayan birimlerinin ortaya çıkarılması, dönem mimarisindeki yerinin tespit edilmesi, sosyal örgütlenme biçimi olarak tasavvuf tarihi için önemine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır ve sanat tarihi alanında tekke mimarisine dair bir boşluğu doldurması hedeflenmiştir.

2. Kullanılan Metod ve Yöntem

Arşiv araştırmalarımız esnasında, Numaniye Dergâhı vakfiyesinin bulunduğu Vaiziye Kütüphanesi'nin 1989'da çıkan yangında tahrip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda yapılan araştırmalarda ise vakfiyeye ulaşılamamıştır. Bu nedenle vakfiyeye arşiv numarasıyla atıfta bulunan Kazım

¹ Mustafa Kara, *Dervişin Hayatı Sûfînin Kelamı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 141.

Baykal'ın *Bursa ve Anıtları* adlı eseri ile Kamil Kepecioğlu'nun *Bursa Kütüğü* adlı eserinde yer verilen bilgiler esas alınmıştır. Ayrıca Bursa İnebey ve İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanelerinde bulunan kaynaklarda tekkenin tarihsel süreci araştırılmıştır.

Arşiv çalışmalarının ardından tarikat yapılarının mimari tarihimizdeki yerini incelemek için tasavvuf düşüncesinin tarihi seyri ile tarikatlar ve tekke yapıları hakkında oluşturulan akademik çalışmalar ve tarihi kaynaklar araştırılmıştır.

Yazılı kaynakların yanı sıra bir sözlü tarih öznesi olarak tekkenin sahibi restoratör Mehmed Safiyyüddin Erhan Beyefendi ile görüşmeler yapılmış, tekkeyle ilgili birikiminden ve özel arşivinden yararlanılmıştır.

Kaynaklara ulaşım sağlandıktan sonra saha çalışmasına geçilmiş ve tekke birimlerinin ölçümleri ile rölövelerinin hazırlanması yine Mehmed Safiyyüddin Erhan Beyefendi ile gerçekleştirilmiş, çalışmalar esnasında tekkenin mimari özellikleri ve geçirdiği onarımlar hakkında kendisinden bilgiler alınmıştır. Rölöve çalışmalarına Şubat 2020 tarihinde başlanmış olup Mart 2020'de ülkemizde etkisi görülmeye başlanan pandemi sürecinin seyrine göre Temmuz 2021, Nisan ve Mayıs 2022 yıllarında devam eden ziyaretlerle rölöve çalışması tamamlanmıştır.

3. Araştırmanın Sınırları ve Kaynakları

Araştırmamız Hekimoğlu Ali Paşa tarafından Bursa Çatalfırın mevkiinde inşa ettirilen ve ilk postnişini Numan Efendi ismiyle anılan Numaniye Dergâhı'nın mimari yapısı ve özelliklerini kapsamaktadır.

Çalışmamızda, bahis konusu ettiğimiz tekkenin içinde büyümüş, bugüne özgün haliyle gelebilmesinde çok büyük paya sahip olan Mehmed Safiyyüddin Erhan Beyefendi kitaplarda ulaşamayacağımız bilgileri bize aktararak başlıca kaynağımız olmuştur.

Bursa vefeyatnameleri denilen eserlerden² tekkenin inşa tarihi, bağlı olduğu tarikat ve postuna oturan şeyhler gibi bilgileri ihtiva eden, Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin'in *Gülzâr-*

² Hasan Basri Öcalan, "Gazzizade Abdüllatif'in Kaleminden Bursa Dergâhları", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/22 (Haziran 2012), 44.

ı *Süleha*'sı³, Mehmed Fahreddin Efendi'nin *Gülzar-ı İrfân*'ı⁴ ve Gazzîzâde Abdüllatif Efendi'nin *Hülâsatü'l-Vefeyât*⁵ adlı eseri ile Mehmed Şemseddin Ulusoy'un *Yâdigâr-ı Şemsî*⁶ adlı eseri temel kaynaklarımızdandır.

M. Baha Tanman'ın "*İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*" adlı yayımlanmamış doktora tezi tekke birimlerinin mimari ve süsleme özelliklerini inceleme hususunda tezimize yol gösteren bir çalışma olmuştur.⁷

Numaniye Dergâhı'nın Bursa tekkeleri içindeki yerini incelemek açısından Eser Çalığışu'nun "*Bursa Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri*"⁸ isimli yayımlanmamış doktora tezi ile Caner Taşkın'a ait "*15. ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekân ve Cephe Kurgusu*"⁹ adlı yüksek lisans tezinden istifade edilmiştir.

4. Osmanlı'da Tasavvuf Kültürü ve Tarikat Yapıları

Mistik yaklaşımlar, insanlık tarihi boyunca tüm inanç ve düşünce sistemlerinde var olmuştur. Kendine has usul ve yollarla gerçek bilgiye, bir başka deyişle "hakikate" ulaşmayı hedefleyen mistisizmin İslam medeniyetine has biçimi "tasavvuf" olarak adlandırılmaktadır.¹⁰

İslamiyet'in erken dönemlerinde Hz. Peygamber'in yaşayış biçimiyle temellendirilen, dinin manevi ve ruhani boyutunu ön planda tutan bir yaşam ve düşünce biçimi benimsemek, maddi dünyadan uzaklaşarak zikir ve ibadetle meşgul olmak gibi uygulamalar şeklinde ortaya çıkan zühd hareketi, zaman içerisinde olgunlaşarak tasavvuf düşüncesini meydana getirmiştir.¹¹ Tasavvuf sözlükte "*sôf giymek, saf olmak, suffa ashabı gibi yaşamak, kötü huyları terk edip güzel huylar edinmek, nefsinden fani, hak ile*

³ Eşrefzade Ahmed Ziyaeddin, *Gülzar-ı Süleha ve Vefeyat-ı Urefa*, (Bursa, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan bölümü, 1018)

⁴ Mehmed Fahreddin, *Gülzar-ı İrfân*, (İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi bölümü, 1923)

⁵ Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Hülâsatü'l-Vefeyât*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, 2257)

⁶ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, nşr. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997)

⁷ M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990)

⁸ Eser Çalığışu, *Bursa Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri* (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019),

⁹ Caner Taşkın, *15. Ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekân ve Cephe Kurgusu*, (Edirne: Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017),

¹⁰ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 16.

¹¹ Zühd hakkında daha geniş bilgi için bk. Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 76-88.

baki olmak, kâmil insan olmak, Hakk'a ermek"¹² gibi ifadelerle tanımlanmıştır. Sûfilerin kendi zaviyelerinden ise *"kalbi hakka bağlayıp mâsivâ ile ilgiyi kesmektir", "edepten ibarettir", "bir hakikattir, resmi ve şekli yoktur", "vasıtasız olarak kalbin hakk ile kaim olmasıdır"* şeklinde tarifi yapılmıştır.¹³

Tasavvuf düşüncesinin sistemleşerek sürekli ve yaygın hale gelmesi, 12. yüzyıl sonrası tarikatların ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Abbasiler döneminde artış gösteren fetihlerle birlikte, Endülüs'ten Hindistan'a kadar pek çok coğrafyada sufilerin faaliyetleri ile birlikte tasavvuf hareketi yayılmıştır.¹⁴ Anadolu topraklarının İslâmlaşması ise büyük ölçüde Moğol istilası sebebiyle göç eden Türkmenlerin arasında bulunan dervişler eliyle gerçekleşmiştir.¹⁵

Kurumsal nitelikte ilk tarikatlar; Orta Asya'da Ahmet Yesevî'nin kurucusu olduğu Yeseviyye, Orta Doğu'da Ahmed er-Rifâî'ye nisbet edilen Rifâiyye ve Irak'tan başlayarak İslam dünyasının büyük bir kısmına yayılan Kâdiriyye olarak zikredilebilir.¹⁶ Kadiriyye tarikatının kurucusu, İran'ın Ceylan (Gilan, Cilan, Ceylan) şehrinde doğan Abdülkâdir-i Geylânî'dir. İlk tahsilinden sonra Bağdat'a gitmiş, Hocası Ebû Sa'd Mübârek el-Muharrimî'nin kendisine medrese tahsis etmesiyle 521/1127 yılında ders okutmaya ve ribatında vaaz vermeye başlamıştır.¹⁷ Manevi bir önder olarak yüzlerce talebe yetiştiren Abdülkâdir-i Geylânî'nin elinden hırka giyen dervişleri onun halifesi olarak çeşitli bölgelerde faaliyet göstermiş, bu manevi mirasa sahip çıkarak onu farklı coğrafyalara taşımış ve böylece Kâdiriyye tarikatının geniş alana yayılmasında etkili olmuşlardır.¹⁸

Kâdiriyye tarikatı Osmanlı döneminde İsmâil Rûmî'ye nisbet edilen Rûmiyye ve Eşrefoğlu Rûmî'nin kurduğu Eşrefiyye kolları ile Anadolu'ya girmiştir. Eşrefoğlu Abdullah Rumi, müridi olduğu Hacı Bayram-ı Veli'nin emri üzerine Hama'ya gitmiş, Abdülkadir-i Geylani'nin soyundan gelen Hüseyin el-Hamevî'den hilafet almıştır.

¹² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012), 345.

¹³ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 27-30.

¹⁴ Kara, *Dervişin Hayatı Sûfinin Kelamı*, 24.

¹⁵ Konu ile ilgili bk. Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *İnsan ve İnsan* 2/5 (Aralık 2015), 5-37.

¹⁶ Nihat Azamat, "Kadiriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2001), 24/131.

¹⁷ Süleyman Uludağ, "Abdülkadir-i Geylani", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1988), 1/234.

¹⁸ Azamat, "Kadiriyye", 24/131.

Hama'dan döndükten sonra İznik Eşrefî Dergâhı'nı kurarak Eşrefiyye'nin temellerini atmıştır. Bu dergâh ekseninde gelişen Eşrefiyye tarikatı, geniş alanlara yayılmayıp İznik-Bursa çevresiyle sınırlı kalmıştır. Eşrefiyye tarikatına mensup birçok postnişin tasavvuf ve şiir başta olmak üzere farklı alanlarda eserler vermiştir. Eşrefzâde Ahmed Ziyaeddin Efendi'nin *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ* adlı eseri önemli bir vefeyat kitabıdır. Eşrefzâde İzzeddin Efendi *Enîsü'l-Cinân* adlı bir tefsiri, Abdürrahim Tirsî, Eşref-i Sâni, Sır Ali Sultan divan kaleme alan şair ve sûfilerdir.¹⁹

Eşrefiyye tarikatının temel kitabı, Eşrefoğlu Rûmî'nin tasavvufî ahlâk, âdâp ve erkân konularında, sade bir Türkçe ile kaleme aldığı *Müzekki'n-Nüfûs* adlı eseridir. *Eşrefoğlu Dîvânı* ve *Tarîkatnâme* adlı eserleri de Eşrefiyye kültürünün önemli eserlerindedir.²⁰ İznik Eşrefî Dergâhı 19. yüzyılda Eşrefiyye'nin merkez dergâhı olma özelliğini Bursa'da bulunan İncirli Dergâhı'na bırakmıştır.²¹

Tezimizin konusunu oluşturan Bursa Numaniye Dergâhı da Eşrefî tasavvuru devam ettiren bir işleyişe sahip olarak 18. yüzyılda inşa ettirilmiş ve tekkelerin kapatılması kanununa dek faaliyetini sürdürmüştür. Bulunduğu mahalle kültürüne ve toplumsal dokuya elbette tesiri olmuş, özellikle Miraciyye geleneğini de halen yaşıyor olmasıyla öne çıkmıştır.²² Her yıl Miraç kandilinde Miraciyye'nin Bursa'da Safiye Hanım adına düzenlenen 1888 tarihli vakfiye şartları gereğince ikindi namazı sonrası Mahkeme Camii'nde, yatsı namazı sonrası ise Numaniye Dergâhı'nda okunması sağlanmıştır.²³ Tekkelerin kapatılmasından sonra Miraciyye okumaları bir süre kesintiye uğramış, yıllar sonra ilk defa 1958'de Hobcuzâde Şakir Çetiner ve arkadaşları tarafından İstanbul Firuz Ağa Camii'nde icra edilmiştir. Eski Başbakanlık Arşiv Umum Müdürlüğü Muavini Ziya Eşrefoğlu tarafından heyetin Bursa'ya davet edilmesiyle Numaniye Dergâhı'nda da bu heyet tarafından okunmaya başlanmış ve Miraciyye geleneği bu tarihten günümüze Numaniye Dergâhı vesilesiyle yaşatılmaya devam etmiştir.²⁴ Eşrefî kültürüne ait köfteli çorba geleneği de halen yaşatılan bir başka değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁹ Kara, Dervişin Hayatı Sûfinin Kelamı, 142-143.

²⁰ Mustafa Kara, *Anadolu'nun Üç Ermişi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 182.

²¹ Kara, *Anadolu'nun Üç Ermişi*, 186-189.

²² Galata Mevlevihanesi şeyhi Kutbu'n-Nâyî Şeyh Osman Dede tarafından bestelenen Miraciyye adlı eserin, Miraç kandillerinde camilerde ve bazı dergâhlarda okunması o dönem gelenek haline gelmiştir.

²³ Mustafa Kara, "Mîrâc Mîrâciye ve Bursalı Safiye Hâtun'un Vakfiyesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Ocak 1998), 30.

²⁴ Murat Pay, *Mîrâciyye: Saklı Miras* (Film, 2017), 00:50:00-00:53:15.

Menkıbeye göre sonraları Eşrefiyye tarikatını kuracak olan Eşrefzâde Abdullah Rûmî, Abdal Mehmed tarafından talep edilen köfteli çorbayı bulamayarak temin edemediği bir çorbayla huzurlarına gider. Bunun üzerine Abdal Mehmed çamurdan küçük parçalar yuvarlayarak çorbanın içine atar ve Abdullah-ı Rûmî'ye içmesini teklif eder. Teklifi tereddütsüz kabul ederek çorbayı içtiğini görünce “ya sen olmayıp da kim olacak?” diyerek kendisini Emir Sultan’a gönderir. İntisap ettiği Hazret-i Emir tarafından bir süre sonra Ankara’da buluna Hacı Bayram-ı Velî’ye sevk edilen Eşrefoğlu Rûmî burada on bir sene hizmet ettikten sonra seyr-i sülûkunu tamamlamak için bahsi geçtiği gibi Hüseyin el-Hamevî’ye intisap ederek dönüşte dergâhını kurmuştur.²⁵ 1944’te Eşrefoğlu Dîvânı’nı neşreden Asaf Hâlet Çelebi, Bursa seyahati esnasında tanıştığı Eşrefoğlu ailesinden Safiyyüddin Efendi’nin kendisine gönderdiği mektuptan köfteli çorba ananesi hakkındaki malumatı aktarmıştır.²⁶ Bu gelenek Bursa’da her yıl Ramazan ve Kurban bayramlarının ikinci günü M. Safiyyüddin Erhan önderliğinde uygulanarak halen yaşatılmaktadır.

Tasavvuf kültürü nesiller boyunca tekkeler vasıtasıyla aktarılmıştır. Başlangıçta zahidlerin toplanma yeri şeyh evleri olmuş, tarikatların oluşumu ve yaygınlaşması süreciyle birlikte gelişen ihtiyaçlara binaen tarikat yapılarının fonksiyon şemaları oluşmaya başlamıştır.²⁷

Sosyal yaşamın hemen her yönüne temas eden çok işlevli kurumlar olan tekkeler, Numaniye’de olduğu gibi sanatsal faaliyetlerin de uygulandığı ve desteklendiği mekânlar olmuştur. Bunda şüphesiz İslam sanatının doğasının tasavvufi düşünce ile olan paralelliği etkilidir.²⁸ Sûfinin seyr-u sülûkunun temeli olan hakikate ulaşma gayesi, İslam sanatının görünür olduğu her alanda, edebiyattan musikiye, hat sanatından mimariye ortaya konan

²⁵ M. Safiyyüddin Erhan, “Bursa Eşrefilerinde Köfteli Çorba Ananesi”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, ed. Mehmed Temelli (Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, 2005), 299-301.

²⁶ Safiyyüddin Efendi’nin Asaf Hâlet’e aktardığına göre Numaniye Dergâh’ında sabah namazı sonrası Eşrefiyye virdi okunarak köfteli çorba içilir, ardından gülbank ile sofradan kalkılarak Hazret-i Numan’ın kabri önünde gülbank çekilir ve Abdal Mehmed’in huzuruna varılır. Burada da virdlere devam edilerek İncirli’de bulunan Eşrefzâde Dergâhı’na varılır. Bu yolculuk son olarak Emir Sultan’ın huzurunda tamama erdirilir. bk. Kara, *Anadolu’nun Üç Ermişi*, s. 193-194.

²⁷ M. Baha Tanman – Sevgi Parlak, “Tekke”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/370.

²⁸ Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 177-187.

eserlerde de temaşa edilir.²⁹ Numaniye Dergâhı da bu temaşanın izleği olan eserlerden biridir.

²⁹ İşlam sanatı hakkında bk. Turan Koç, *İşlam Estetiği*, (İşstanbul: İSAM Yayınları, 2014).

I. BÖLÜM

NUMANİYE DERGÂHI TARİHİ

Numaniye Tekkesi, Bursa'nın Çatalfırın mevkiinde Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır.³⁰ Aslen Giritli olan Hekimbaşı Nuh Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelen Hekimoğlu Ali Paşa, 15 Şaban 1100/4 Haziran 1689 İstanbul doğumludur. I. Mahmut ve III. Osman dönemlerinde sadrazamlık yapmıştır. Siyasi ve askeri başarılarının yanı sıra hayırseverlik yönüyle de bilinen Hekimoğlu Ali Paşa pek çok vakıf eserin sahibidir. İstanbul'da Davutpaşa mahallesinde cami, sebil, çeşme, kütüphane ve tekkeden oluşan Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, Kabataş'ta 1145/1732 tarihli bir çeşme, Çemberlitaş'ta Atik Ali Paşa Camii'nde bulunan bir çeşme ve Üsküdar'da Bandırmalizâde Tekkesi'ni vakfetmiştir.³¹ İstanbul dışında ise Tebriz'de seraskerliği esnasında sıbyan mektebi, medrese ve cami yaptırmıştır. Hekimoğlu Ali Paşa hakkında hazırlanan bir çalışmada geçen şu ifadeler onun iyiliksever yanını vurgulamaktadır:

“Fevkalade cömertti; vezir-i azamlıktan her defa azlinde ancak birkaç yüz kese gibi az bir parası zuhur ederdi, ilk sadâretinden azlinde tüm mal varlığının 328.5 kese olması buna delildir. Ehl-i tarik ve ulema sınıfından olanlara fazla ihsanda bulunurdu. Hatta bazı seyisler, arabacılar, arabalar başlarına ulema kavuğu giyip geldikleri zaman hallerince ikram görürler, halk ve maiyyeti bu hale taaccüb ederdi; hatta ahbabından biri bu halinden istifsar edip niçin fark etmezsiniz dediği zaman: “Fark ederim ama fark etmem, ben cümlesine hüsn-i zann ederim, belki aradığım içinde bulunur” dermiş.”³²

³⁰Gazzizâde Abdülatif Efendi, *Hülâsatü'l-Vefeyât*, (Esad Efendi bölümü, 2257), 62b. ; Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 571.

³¹ M. Münir Aktepe, “Hekimoğlu Ali Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1998), 17/166-168.

³² Orhan M. Çolak, *Arşiv Belgelerinin Işığında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689/1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 157-158.

Yadigâr-ı Şemsî adlı eserde Hekimoğlu Ali Paşa'nın Şeyh Numan Efendi'ye biat ederek onun için bu dergâhı inşa ettirdiği söylenir. Numaniye Dergâhı'nda selamlık bölümü tavan eteğindeki süslemelerde dergâhı vakfedenin Hekimbaşı Nuh Efendizâde Ali Paşa olduğuna dair ta'lik harflerle yazılmış bir pano bulunmaktadır.

Numaniye Dergâhı'nın bulunduğu Çatalfırın mevkii, ismini Ahmed Paşa Fenari Mahallesi inen caddenin başında karşılıklı yer alan ve yol genişletme çalışmaları esnasında kaldırılan çift fırından almaktadır.³³ Kamil Kepecioğlu'nun *Bursa Kütüğü* adlı eserinde “*Hekimoğlu Ali Paşa, üç tarafı İmam vakfı Seyyid Ali Çelebi ve Seyyid Halil Ağa evleri ve yol ile çevrilmiş, 1060 zira mülk ve birçok odaları havi ve bir mutfağı havi olan zaviyeyi bina ederek 20.8.1734'te Allah rızası için vakfeylemiştir.*” ifadeleri yer almaktadır.³⁴

Tekkenin ilk postnişini Numan Efendi'ye nisbetle Numaniye Dergâhı ismini almasının yanı sıra ibadet günü olan salı gününden hareketle Salı Tekkesi, bânisine nisbetle Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi, tekkenin şeyhlerinden Safiyyüddin Efendi Bursa'nın Meclis-i Meşayih reisi olduğu için Safiyyüddin Efendi Tekkesi ve Çiçek Tekke isimleri kullanılmıştır.³⁵

Tekkenin şeyhleri sırasıyla şöyledir;

1. Şeyh Numan Efendi (ö.1180/1766)
2. Şeyh Eşref Efendi (ö.1201/178)
3. Şeyh Mehmed Arif Efendi (ö.1217/1802)
4. Şeyh Raşid Efendi (ö.1239/1824)
5. Şeyh Safiyyüddin Efendi (ö.1290/1873)
6. Şeyh Necmeddin Efendi (ö.1304/1887)
7. Şeyh İzzeddin Efendi (ö.1307/1890)
8. Eş-Şeyh Arif Efendi (ö.1314/1896)
9. Eş-Şeyh Neşet Efendi (ö.1336/1918)

³³ Kazım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, (İstanbul: Cenkler Matbaacılık, 1982), 52.

³⁴ Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009), 280. Kazım Baykal, vakfiyenin tarihini 1738 olarak vermektedir. bk. Baykal, *Bursa ve Anıtları*, 51.

³⁵ Mustafa Kara, “Bursa Tekkeleri ve Tasavvufi Hayat Üzerine Genel Bir Değerlendirme” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1987), 85.

10. Eş-Şeyh Safiyyeddin Efendi (d.1296/1879)³⁶

Dergâhın ilk postnişini Numan Efendi, *Yadigar-ı Şemsi*'ye göre kürt beldelerinden birinde doğmuş, tasavvufi terbiyesini üveysi yolla tamamladıktan sonra Bursa'ya gelmiştir. Ahmed Paşa-i Fenârî zaviyesinde ikamet eden şeyh, sonrasında kendisine tabi olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın Çatalfırın semtinde yaptırdığı dergâha yerleşmiştir. 1180/1766 senesinde İstanbul seyahati esnasında rahatsızlanan Numan Efendi Bursa'ya döndükten kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Numaniye Dergâhı haziresinde medfun bulunmaktadır.³⁷

Numan Efendi'den sonra dergâhın postuna, *Enîsü'l-Cenan* tefsirini kaleme alan, Bursa İncirli Dergâhı şeyhi Ahmed İzzeddin Efendi tarafından Eşref Efendi getirilmiştir. Yirmi bir sene kadar dergâhta hizmetini sürdürdükten sonra vefat ederek tekke haziresinde Numan Efendi'nin yakınına defnedilmiştir.³⁸

Dergâh Mehmet Arif Efendi şeyhliği döneminde 16 Şaban 1216/22 Aralık 1801'de çıkan yangında büyük zarar görmüştür. Bunun üzerine Mehmet Arif Efendi bir süre Eşrefzâde Âsitânesi'nde ve Mudanya'da ikamet ettikten sonra İstanbul'a gitmiş, Zeyrek'te bulunan Eşrefzâde Fahreddin Efendi'nin misafiri olmuştur. Bu esnada Hoca Neşet Efendi kanalıyla Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'ya ulaşarak dergâhın ihyasına önayak olmuştur. Bursa'ya döndükten kısa bir süre sonra 25 Şaban 1217/21 Aralık 1802'de vefat ederek dergâh haziresine defnedilmiştir.³⁹

Mehmet Arif Efendi'nin hat sanatı ile ilgilendiği ve ta'lik hat türünde birçok eser verdiği kaydedilmiştir. Eşrefzade Necmeddin Efendi tarafından vefatına şu tarih söylenmiştir:

Harf-i cevherdar ile tarih-i fevtin söyledim

Oldı Şeyh Arif Efendi azim-i dar-ı na'im

1217⁴⁰

³⁶ Ulusoy, *Yadigâr-ı Şemsi*, 584. ; Hasan Basri Öcalan vd., *Bursa Mezarlıkları – Göçen Ahbaba Ebced'le Selâm/Karâr-ı Şemsi – Misbâr-ı Şemsi* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2022), 187-188.

³⁷ Eşrefzade Ahmed Ziyaeddin, *Gülzâr-ı Sülehâ*, (Orhan bölümü, 1018), 121a. ; Ulusoy, *Yadigâr-ı Şemsi*, 571.

³⁸ Ulusoy, *Yadigâr-ı Şemsi*, 572.

³⁹ Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfan*, (Atıf Efendi bölümü, 1923), 141b-142a.

⁴⁰ Ulusoy, *Yadigâr-ı Şemsi*, 572-573.

Dergâhın 1216/1801 yılında çıkan büyük yangında neredeyse tamamen yok olduğunu ve günümüzde mevcut olan binanın 1802’de yeniden inşa edilen yapı olduğunu söylemek mümkündür. Bahsi geçen inşa sırasında söylenen tarih günümüzde batı cephesindeki kapının üzerinde bulunan kitabede yazılı olup detayı ikinci bölümde verilmiştir.

Safiyyeddin Efendi (ö.1290/1874) , babası Arif Efendi’nin vefatında henüz yirmi yaşında olduğu için dergâhın şeyhliğini bir süre kayınpederi Râşid Efendi sürdürmüştür. Dönemin meşhur hattatlarından Tarhanazâde Abdullah Efendi ile hat meşk eden Râşid Efendi’nin aynı zamanda musiki ile de ilgilendiği ve Ulu Cami hatibi olduğu bilinmektedir. Kayınpederinin vefatından sonra meşihat makamına geçen Safiyyeddin Efendi aynı zamanda İznik’te bulunan âsitânenin de şeyhliğini vekâleten yürütmüştür. 1262/1845 tarihinde Bursa Meclis-i Meşayih reisliğine getirilen Safiyyeddin Efendi, 25 Zilkade 1290/4 Ocak 1874’te vefat ederek Numaniye Dergâhı haziresine defnedilmiştir.

Safiyyeddin Efendi’nin şeyhliği döneminde birkaç defa onarılan Numaniye Dergâhı, özellikle Müsellem Hacı Ahmet Ağa tarafından 1251/1835 senesinde büyük onarım görmüştür. Hitam-ı inşasında söylenen tarih tevhidhanede bulunan levhalarda ta’lik olarak yazılmıştır. Dergâhın tevhidhane girişinde bulunan ta’lik levha üçüncü bölümde incelenmiştir.

Eşrefzâde Mehmed Nafiz Efendi hattıyla yazılı olan on iki beyitli bir tarihin son beyti:

Yüz sürüp dergeh-i pîrâna didim tarihin

Eşrefî zaviyesi oldu çü kasr-ı Nu’man

1351-100=1251

Göğüşzâde Rıfat Efendi’nin söylediği on üç beyitli tarihin son beyti:

Bir düşer tarih-i cevher-dar-ı câ-yı dil-keşe

Mâ-hasal budur mükemmel salike feyz aşıyan

1252-1=1251⁴¹

1260/1844 tarihinde Evkaf Nazırı Kani Bey’in vasıtasıyla selamlık binası yenilenmiş, meşhur 1271/1855 depreminde zarar görüp yeniden tamir edilmiştir.

⁴¹ Burada son beyitleri zikredilen iki levha günümüzde tekkede bulunmamakta fakat Yedigâr-ı Şemsî’de bahsi geçmektedir. bk. Ulusoy, *Yedigâr-ı Şemsî*, 575-576.

Safiyeddin Efendi'nin vefatından sonra dergâhın postuna oğulları İzzeddin Efendi ile Necmeddin Efendi geçerek bir süre görev yapmıştır. 25 Cemaziyelevvel 1304/19 Şubat 1887 tarihinde vefat eden Necmeddin Efendi'nin vefatına düşülen tarih mezar taşında yer almakta olup tam metni ikinci bölümde zikredilmiştir. İzzeddin Efendi seksen yaşını geçtiği için meşihat oğlu Arif Efendi ile kardeşinin oğlu Neşet Efendi'ye intikal etmiştir.⁴²

Arif Efendi, babasının vefatını müteakip Vilâyet Mektubî Kalemî'ndeki katiplik görevinden ayrılarak tekkenin postuna geçmiş ve yedi yıl hizmetini sürdürdükten sonra 21 Ramazan 1314/23 Şubat 1896'da vefat etmiştir. Tekkenin haziresinde medfun bulunmaktadır.⁴³

Neşet Efendi ise daha ziyade zahirî ilimlere yönelmiş, Düyûn-ı Umûmiye'de Mancınık ve İmalat kitabesinde görev almıştır. Mehmet Şemseddin Efendi, *Yâdigâr-ı Şemsî* adlı eserinde Neşet Efendi'nin 19 Receb 1336/30 Nisan 1918 tarihinde vefat ederek dergâhın haziresinde bulunan Arif Efendi'nin kabrine defnedildiğini ve mezar taşına yazılmak üzere söylediği tarihi, mahdumu Nureddin Efendi'ye bıraktığını ifade etmiştir. Hazirede Neşet Efendi'ye ait mezar taşı tespit edilememiştir. Mehmet Şemseddin Efendi'nin yazdığı söz konusu tarihin metni şöyledir:

*Âl-i Eşrefzade'den pür-pak tıynetdi bu zat
Eyledi yetmiş yaşında azm-i dergah-ı ilah*

*Hüsn-i hulkıyla temeyyüz eylemişdi şübhesiz
İnd-i Hak'da oldu makbul istemez asla güvâh*

*Kendüsinden razı vü hoşnud idi bi'l-cümle halk
Bir idi indinde bay u hem fakir hem de şah*

*Oldı ahlak-ı kerime kendüsünde müctemi
Bâ'is-i gufran olur bu şimesi bi-iştibah*

⁴² Ulusoy, *Yadigâr-ı Şemsî*, 574-580.

⁴³ Ulusoy, *Yadigâr-ı Şemsî*, 581.

*Cedd-i Safiyye 'd-din Efendi Burusa 'da idi reis
Şeyh u dervişana olmuşdı mu 'in u hem-penah*

*Ruz-ı mahşerde şefa 'at eylesün âl-i abâ
Dest-gir olsun cenab-ı gavs-ı a 'zam-ı âlî-câh*

*Şemsi-i Mısrî didi fevtine bir tarih-i tam
Eyledi Neş 'et Efendi dâr-ı adn-i cây-gâh*

1336⁴⁴

M. Safiyüddin Erhan özel arşivinde yer alan bir belgede Hekimzâde Ali Paşa'nın vakfı tarafından yaptırılan Bursa Numaniye Dergâhı'nın mescidi ve çevre duvarlarının yıkılmaya yüz tuttuğu, bunun da âyin icrası esnasında ve diğer zamanlarda tehlikeler yarattığı, bu sebeple tamiratının yaptırılmasının gerekliliği, Ali Paşa Vakfı'nın gelirlerinin bunu rahatça karşılayabileceği şeklinde talebi içeren Dergâh Şeyhi Efendi'nin Sadâret'e sunduğu arza rastlanmıştır. (Belge 1) 2 Temmuz 1894 tarihli bu arzda daha önce Bursa Evkaf Muhasebeciliği'ne aynı talebin iletildiği ancak bir netice alınmadığından da şikâyet edilmektedir. Belge şu şekilde transkribe edilmiştir:

Bâ-berât-ı âlişân şeyhi bulunduğum Burusa da Hekîm-zâde Ali Paşa Vakfı'nın binâ ve ihya-kerdeleri olan Numâniye Dergâh-ı Şerîfi'nin etrâf divârlarıyla ba'zı mahalleri ta'mîr olunmuş ise de mescid-i şerîf ve sâir cihetleri müşrif-ı harâb ve mâ'il-i inhidâm bir hâlde bulunmasıyla ta'mîrâtı icrâ olunmamış ve derûnunda ise icrâ-yı âyîn edilmesi muhâtaradan gayr-i sâlim ve Hüdâ ne-kerde bir kazâ vukû' melhûz ve müşâhede edildiğinden ve bunun ta'mîr ve termîmi hakkında mahalli Evkâf Muhâsebeciliği'ne bi'd-defâ'ât müraca'at ve vukû-ı hâl beyân olunmuş ise de havale-i mesmu' ve itibâr edilmediğinden ve sâye-i pâdişâhîde bu ve bu gibi dergâh-ı şerîflerin ta'mîrâtı her an icrâ olunmakda idüğü görülmekte bulunduğundan vakf-ı mezkûrun vâridâtı mevcûd ve ta'mîrât-ı mezkûreye bâliğen-ma-belâğ müsa'ade edeceği kayden anlaşılabacağı şüphe olmadığından lütfen ve merhameten dergâh-ı şerîf-i mezkûr mescid ve sâir cihetlerinin mahallince keşfine ve ol vechile iktizâ eden ta'mîr ve termîmi nizâmı dâiresinde icrâ

⁴⁴ Ulusoy, *Yadigâr-ı Şemsi*, 582-583.

olunmak üzere mahalli Evkâf Muhâsebeciliği'ne emr-i kat'î verilmesi lüzûmuna iktizâ eden tahrirât-ı aliyye-i nezâret-penâhîlerinin şeref-tastîrine müsa'ade-i celîle-i dâver-i efhemîleri erzân ve şâyân buyurulmak bâbında.

[Fî 28 Zilkâde 1311/ 2 Temmuz 1894]

Evrâk masârîfına 11/1583

Usûl-i cedîd 531

29 Haziran 1311

Mecdî Efendi⁴⁵

Bu tarihten bir sene sonra kaydedilen yine M. Safiyüddin Erhan özel arşivinde yer alan dergâh Şeyhi Efendi'den Evkaf Nezareti'ne yazılan 13 Temmuz 1895 tarihli arza göre Hekimzâde Ali Paşa Vakfı tarafından yaptırılan Bursa Numan Efendi Dergâhı'na Ali Paşa vakfı gelirlerinden aylık 100 gurus ta'amiye [yiyecek içecek ödeneği] tahsis edildiği halde vakfin mahalli kayıtlarında bu tahsis yazılı olmadığı için dergâhın söz konusu ödeneği alamadığı; dergâhın gerekli hizmetleri yapabilmesi için vakfiyenin aslına müracat edilerek yeni bir berat düzenlenip Bursa'ya gönderilmesi ve mağduriyetin giderilmesi talep edilmiştir.(Belge 2) Belgenin transkripsiyonu şu şekildedir:

Sadr-ı esbâķ Hekîm-zâde Ali Paşa Vakfı'nın binâ ve ihyâ kerdeleri olan Burusa'da Nu'mân Efendi Dergâh-ı Şerîfî Vakfı'ndan olmak üzere yevmi 5 akçe vazîfe [ile] dergâh-ı mezkûr vakf-ı mezkûrdan mütehası-i kadîm şehriye 100 gurus ta'âmiye olmak üzere meşîhat ciheti ve âhiren ta'am-ı mezkûr killei sebebiyle 100 gurus Hüdâvendigâr ve 400 Laleli Sultan Vakfı'ndan zammile şehriye 600 gursa bâliğ olarak ol vechile peder ve ceddimize bir eser verilerek vazîfe ve ta'amiye-i mezkûreleri olmak iken anların vukû-ı vefâtlarıyla mahlûllerinden 'uhde-i âcizâneme dahi ol merkezde tevcîh olunarak yedime Berât-ı Âlişân verilmiş ise de dergâh-ı mezkûr mahallince vakfiyesi mukayyed olmadığından kadîm 100 gurusun îtâ olunmayacağını dermeyân ederek geçen sene bā-tahrirāt makām-ı Nezâret-i Celîleleri'ne istizân olunmuş ve keyfiyet Cihat Kalemi'ne

⁴⁵ Mecdî Efendi'nin dergâh şeyhlerinden olduğu bilgisine başvurduğumuz kaynaklarda rastlanmamıştır. Belki de şeyh adına mektup yazan bir kimsenin/memurun ismi olabilir. Tezimizin sınırını aştığı için konuyu tasavvuf tarihi araştırmacılarına bırakmayı uygun görmekteyiz.

havāle olunarak vakfiye kaydına müraca'at olunmaksızın bazı müsveddāt kuyūduna müraca'atla bu yönde bir sehv olduğu anlaşılmış ve akdemce yedime verilen Berāt-ı Ālişān'ın tebdili lāzım geldiğinden ol vechile liecli't-tebdil irsāli hakkında mahalli Evkāf Muhāsebeciliği'ne keyfiyetin cevāben bildirilmiş olduğundan berāt-ı mezkūruñ vāsita-i ācizānemle makām-ı Nezāret-i Celileleri'ne gönderilmiştir. Halbuki te'essüfi'l-'arz Hekim-zāde Ali Paşa Vakfı'nın vakfiye kaydına müraca'at olunmaksızın yalnız müsvedde kaydlarıyla berāt-ı mezkūruñ tebdili cihetine gidilmesi mağduriyetimi mucib bilāhire dergāh-ı şerif efkār-ı fukarāsının it'āmiyesine haleb ve mānî' olacağı bedihî ve buna ise merhamet-i seniyye-i hazret-i hilafet-penāhî kā'il ve makām-ı nezāret-i celileleri rāzı olamayacağı emr ü āşikār olduğundan lütfe ve merhameten vakf-ı mezkūruñ vakfiye kaydına müraca'atla egerçi hakikaten 100 gurus ta'amiye münderic olmadığı tebeyyün eder ise ol vakit berāt-ı mezkūrların tebdili cihetine gidilmesi münāsib olacağı cihetle bunun hakkında tedkikāt-ı kuyūdiyesi bi-hakk icrā olunarakve neticesine göre mu'amele edilmek üzere keyfiyetin lāzım gelenlere emr ü tenbih buyurulmasını kemāl-i şevk ile istirhām eylerim ol bābda.

[Fî 1 Temmuz 1311/13 Temmuz 1895]

Numaniye Dergâhı'nın son şeyhi Mehmed Safiyyeddin Efendi 13 Şaban 1296/1879'da dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini Bursa Mekteb-i İdâdî-i Mülkisi'nde tamamlamıştır. Babası Arif Efendi'nin vefatı sonrasında devam etmekte olduğu tahsilini bırakmamış ve görevini vekâleten Hacı Baba'ya devretmiştir. 24 Şaban 1324'te Hacı Baba'nın vefat etmesiyle Neşet Efendi'den 29 Cemâziyelevvel 1324/21 Temmuz 1906 tarihinde icâzetini almış, tekkeler kapatılıncaya kadar hizmetine devam etmiştir.⁴⁶

Mehmed Safiyyüddin Efendi'nin Hekimzâde Ali Paşa Camii'nde hatiplik görevi icra ettiği, Mehmed Safiyyüddin Erhan arşivinde yer alan Sultan VI. Mehmed tuğralı berattan anlaşılmaktadır. 26 Kasım 1918 tarihli Hitabet Beratı, Bursa Bey Sarayı'ndaki Hekimzade Ali Paşa Camii'nin hitabet görevini yürüten Mehmed Fehim Efendi'nin vefat ettiğini, oğlu bu görevi îfa edecek yaşa gelinceye kadar görevin -ehliyeti herkesçe bilinen- Mehmed

⁴⁶ Ulusoy, *Yadigâr-ı Şemsî*, 582.

Safiyüddin Efendi tarafından yerine getirilmesinin uygun görüldüğünü ifade etmektedir.
(Belge 3)

Hitabet beratının metni şöyledir:

VI. Mehmed Vahîdüddîn

1- Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi-mekân-ı Sultânî tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hakânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî hükmü oldur ki

2- Evkâf-ı mülhakadan Burusa'da Bey Sarayı Mahallesi'nde kâin merhûm Hekîm-zâde Ali Paşa Câmî-i şerîfînde ber-vech-i hasbî hitâbet cihetiniñ

3- mutasarrıfı Es-seyyîd Mehmed Fehim Efendi'nin vefâtıyla mahlûlunden kebir... edâ-yı hizmete kesb-i iktidâr edinceye kadar lede'l-...

4- ehliyeti nümâyân olan Mehmed Safiyüddin Efendi zîde- salâhuhû edâ-yı ... etmek üzere müteveffâ-yı mümâ-ileyhiñ sagîr oğlu

5- işbu râfî-i terfî-i âlişân-ı hâkânî 'Abdülvâhid zîde ... uhdesine tevcîhi iş'âr-ı mahallî üzerine Şurâ-yı ...

6- kabûl ve tasdîk kılınmış olmağla makâm-ı Nezâret-i Evkâf-ı Hümayûn'umdan bi't-telhîs lede'l-'arz bin üç yüz otuz yedi senesi şehr-i

7- Muharremü'l-haramı'nıñ sekizinci günü şeref-sünüh ve südür eden Hatt-ı Hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem mücibince hitâbet-i mezkûru sagîr-i mümâ-ileyhe

8- tevcîh olunmağın bu Berât-ı Hümayûn'ı vërdim ve buyurdum ki sagîr-i mümâ-ileyh sâlifü'z-zikr ber-vech-i hasbî hitâbet cihetine meşrût-i mezkûr

9- üzere mutasarrıf olan. Tahrîren Fî'l-yevmi'l-hâdi ve'l-işrîn min şehr-i Saferü'l-hayr sene seb'a ve selâsîn ve selâse mi'e ve elf.

[21 Safer 1337/26 Kasım 1918]

Be-Makâm-ı mahrûse-i İstanbul
Evkâf-ı Hümayûn Hazîne-i Celîlesi'ne mahsûs
Berât-ı Âlişân yazılmak için vërüldi.
Yalnız beş guruşdur

Tekke ve zaviyelerin kapatılması kararından sonra Bursa Numaniye Tekkesi Şeyhi Safiyyüddîn Efendi'ye, tekkede bulunan evrakların tamamını 17 Ekim 1925 tarihinde Maarif İdaresi'ne teslim etmesi konusunda Maarif Müdürlüğü'nden yazılan emirnameye yine M. Safiyyüddin Erhan arşivinden ulaşılmıştır. (Belge 4) Belge metni transkripsiyonu şu şekildedir:

Mesdūd Nū'māniyye Tekyesi Sābık Şeyhi Safiyyüddîn Efendi'ye

Mesdūd tekyeñize 'āid vakfiyye ve diğ̃er vesıkalarla imāmet ve hitābet berātlarının Ma'ārif İdāresi'nde müteşekkil komisyonca tedkiki lüzüm görülmüş olduğundan evrāk ve vesā'ik-i mezkūreyi hāmilen 17 Teşrîn-i evvel 1341 Cumartesi günü zevālî sa'at Alafranga 10'da Ma'arif İdāresi'nde hāzır bulunulması komisyon karārıyla teblîğ olunur efendim.

Fî 15 Teşrîn-i evvel 1341 [15 Ekim 1925]

Ma'arif Müdürü

İmzā.

Tekkelerin kapatılmasının ardından Eşrefzāde ailesinin Numaniye Dergāhı'nda ikamet etmeye devam etmesi ve bilhassa Mehmed Safiyyüddin Erhan'ın koruma ve yenileme faaliyetleri neticesinde Numaniye Dergāhı günümüze özgün haliyle intikal edebilmiştir. Osmanlı mimari eserlerinin korunması ve ihyası amacıyla 1945 yılında Kazım Baykal tarafından kurulan Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu'nun bir üyesi olarak birçok restorasyon faaliyetinde bulunan Mehmed Safiyyüddin Erhan, içerisinde doğup büyümiş olduğu kültürel mirası da en uygun şekilde yaşatmıştır.⁴⁷

Mehmed Safiyyüddin Erhan tarafından 1970li yıllarda kapsamlı bir onarım faaliyeti başlatılarak tekke günümüzdeki haline kavuşturulmuştur. Bunun haricinde ihtiyaç duyuldukça küçük tamir ve tadilat işlemlerini Safiyyüddin Erhan beyefendi kendi imkânları ile gerçekleştirmektedir.

⁴⁷ Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu hakkında bk. Hicabi Gülgen, "Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Ve Çalışmaları", *Osmanlı Dönemi Bursa Ve Sanat Tarihi Yazıları*, ed. Mustafa Yıldırım vd. (Konya: Palet Yayınları, 2019), 142-157.

II. BÖLÜM

MİMARİ ÖZELLİKLER

1. Genel Özellikler

Numaniye Dergâhı, Bursa'da Çatalfırın mevkiinde, Aktarhüssam Mahallesi, Çiçek Tekke Çıkma No:3'te yer almakta, bugün Altıparmak Caddesi'ne girişte sağ tarafta kalmaktadır. Geniş bir avlu içerisinde konumlandırılmış harem, selamlık, hazire, hamam ve mutfak birimlerinden oluşan tekke 1357 m² alanı kaplar. (Fotoğraf 1-6) Tekkenin çevresinde yer alan tarihi Bursa evleri yıkılmışsa da batı yönündeki sokağın karşısında bulunan birkaç yapı tekkeyle birlikte mahallenin tarihi dokusunun izlerini günümüze taşımaktadır.

Baha Tanman'ın hazırlamış olduğu tipoloji çalışmasına göre ev-tekke tanımlamasına giren Numaniye Dergâhı, plan şeması, malzeme ve yapı tekniği ile cephe düzenlemesi yönünden 19. yüzyıl sivil mimari üslubunu yansıtmaktadır.⁴⁸

Tekkenin yüksek duvarlarla çevrili geniş avlusu içerisinde, güneydoğu ve kuzeybatı eksenli konumlanmış olan harem bölümü ile bu yapının doğusunda bulunan ve kuzey-güney yönlü uzanan selamlık bölümü yer almaktadır. Bu iki birimin kesiştiği güneydoğu yönünde, içerisinde tekkeye hizmet etmiş şeyhler ile aile üyelerinin kabirleri bulunan tekke haziresi mevcuttur. Harem bölümünün güneyinde bir bahçe kapısıyla geçilen küçük bir avluda sıralanan mutfak ve hamam birimleri günümüzde kullanılmamaktadır. Vakfiyesinden inşa edildiği dönemde üç çeşmesi bulunduğu bilgisi anlaşılmaktadır.⁴⁹ Günümüze ulaşabilen tek çeşme harem bölümünün batı duvarına bitişik olup detayına bu bölümde yer verilecektir.

Tekke birimlerini çevreleyen dış duvarlarda, doğu ve batı cephelerinde olmak üzere geniş saçakla örtülmüş çift kanatlı ahşap kapılar bulunmaktadır. Günümüzde bu kapılardan

⁴⁸ M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), 462.

⁴⁹ *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, (Bursa: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983), 394.

yalnızca doğu yönünde, Çiçek Tekke Çıkmazında bulunan giriş kullanılmaktadır. Kuzeybatı yönündeki ana giriş kapısı üzerinde, 1217/1802 tarihli büyük yangın sonrasındaki onarım esnasında yerleştirilen inşa kitabesi yer almaktadır. (Fotoğraf 7-8)

Kitabe 0.70 x 1.00 m ölçülerinde, mermer taşa kabartma tekniğiyle hazırlanmıştır. Yan yana iki dizeden oluşan altı satırın araları düz silme bordürlerle ayrılmış, en altta yer alan panonun iki yanı stilize kıvrım dallı çiçeklerle tezyin edilmiştir. Ta'lik harflerle tekkenin yeniden inşasına düşülen tarih şöyledir:

1. وزیر أعظم سلطان سليم ثالث غازي

جناب آصف يوسف ضیاءشای عیسی هی

2. که احیای دل و دین ایلمکدر دائما قصدي

عزيز مصر دارين اولمسنده سر حکمت شو

3. علو همتی آشایدر معنای خیر الناس

بریده اشته از جمله بو زیبا تکیئه دلجو

4. هل بن بلدگمس کلامشدر بر دحی کلمز

ره اقبال توفیق خداده بویله دولتلو

5. همیشه مسندنده عمرو اقبالی مزید اولسون

بو زیبا تکیده ورد زبان اولدقجه الله هو

6. دل پر جوهر تحسین ارشاد ایتد بو تاریخ

بو درکهدن یوری کیم جای حقه طوغر یولدر بو

۱۲۱۷

خاکئ پر مال محمد صدقی غفر ذنوبه

1. Vezîr-i â'zam-ı Sulţân Selîm-i şâlis-i Ğâzî
Cenâb-ı Âşaf-ı Yûsuf Zîyâ Pâşâ-yı 'İsî hû
2. Ki îhyâ-yı dil ü dîn eylemekdir dâ'imâ kaçdı
'Azîz-i Mısr-ı dâreyn olmasında sırr u hikmet şu
3. 'Uluvv-ı himmeti âşârıdır ma'nâ-yı hayrû'n-nâs
Biri de işte ez-cümle bu zîbâ-tekye-i dil-cû
4. Hele bin yıldır kimse gelmemişdir bir daği gelmez
Reh-i iqbâl-i tevîk-i Hüdâ'da böyle devletlû
5. Hemîşe mesnedinde 'ömr ü iqbâli mezîd olsun
Bu zîbâ tekyede vird-i zebân oldukça Allâh hû
6. Dil-i pür-cevher-i taḥsîni irşâd etti bu târîḥ
Bu dergehden yûri kim cāy-ı Hâḳḳ'a ṭoĝrı yoldur bu

1217

Hâk-ı der-i Âl Meḥammed Şıdkî *ġufire zûnûbuhû*.⁵⁰

⁵⁰ *Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler III* adlı eserde kitabe metninin transkripsiyonunun hatalı olduğu tespit edilmiştir. Karşılaştırmak için bk. *Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler III*, 394.

2. Tekke Ana Binası (Harem)

Tekke ana binası yahut harem binası, alt kat şeyh evi, üst kat ibadet mekânı olacak şekilde aynı yapı içerisinde kurgulanmıştır. 15,54 x 14,70 m ebatlarındaki yapı, mescit arazi içinde kible yönüne dönecek şekilde, güneydoğu ve kuzeybatı eksenli konumlandırılmıştır. Yapı tekniği olarak ahşap karkas üzerine bağdadi sıva uygulanmıştır. Köşe dikmeleri 18x18 cm genişliğinde kare kesitlidir. Ahşap iskelet arasına tuğla dolgu tekniğiyle inşa edilen duvarlar 17 cm kalınlığında devam ederken, kible duvarı 0.88 m kalınlığında taş duvar olarak inşa edilmiştir. Örtü sistemi olarak geniş saçaklı kırma çatı tercih edilmiştir. Tekkenin eski fotoğraflarında çatının kiremit kaplı olduğu görülmektedir. 1.20 m genişliğe ulaşan saçak altına ahşap kaplama uygulanmıştır.

Yapının doğu cephesinde, alt katta bulunan harem bölümü ve üst katta bulunan tevhidhane için iki ayrı giriş kapısı bulunmaktadır. Ayrıca harem katından tevhidhaneye çıkılan bir iç merdiven de mevcuttur. Harem katına girişi sağlayan çift kanatlı ahşap kapı, iki yanında odalar sıralanmış olan ve (T) biçiminde nihayet bulan sofaya açılmaktadır. Bu yerleşim düzeni ile şeyh ve ailesinin yaşaması için kullanılan harem katının planı, Sedat Hakkı Eldem'in oluşturduğu tipolojiye göre iç sofalı plan tipinde tasarlanmıştır.⁵¹

Yaklaşık 3 m genişlik ile 12 m uzunluğa ulaşan sofanın sonunda (T) biçimini tamamlayan kısmında dikdörtgen planlı bir salon oluşur. 17 x 17 cm kare kesitli iki adet ahşap dikme arasından geçilen salonun merkezinde zemin döşemesini devam ettiren 1.27 x 0.90 m ölçülerinde oval bir mermer havuz bulunmaktadır. Salon, güney duvarında 0.90 x 1.90 m dikine dikdörtgen açıklıklı iki adet, batı duvarında ise ikisi 1.70 x 1.90 m ebatlarında olan üç adet giyotin pencere ile aydınlatılmıştır. Pencereilerin hemen altından başlayarak salonu çevreleyen sedirler geleneksel sivil mimari zevkini yansıtan bir iç mekân özelliğidir. Salon hariç bu katın tavan ve taban döşemeleri ahşaptır. İç mekân yüksekliği yaklaşık 3 metredir.

Sofaya girişte solda kalan ilk oda 3.87 x 4.35 m ölçülerinde kare planlıdır. Kible yönünde 0.88 m kalınlığındaki taş duvarı ortalayan yarım daire planlı bir niş ve karşısında kalan duvarı boydan boya kaplayan hücreli dolaplar yer almaktadır. Oda, doğu cephesindeki duvarda bulunan 1.92 m boy ve 1.00 m eni olan üç adet dikdörtgen açıklıklı tek sıra

⁵¹ Bu konuda bk. Sedat Hakkı Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri*, (PDF: Pulhan Matbaası, 1954), 91-126.

pencere ile aydınlatılmıştır. Tekkenin 1970’li yıllarda çekilmiş bir fotoğrafında görüldüğü üzere, 19. yüzyıl sivil mimarisinde mahremiyet sebebiyle tercih edilen ahşap kafesler⁵² yakın bir tarihe kadar Numaniye Dergâhı harem dairesi pencerelerinde de kullanılmıştır. (Fotoğraf 15) Yarım daire kesitli ince çıtaların birbiri üzerine çakılması ile oluşan ve etrafı bir kasa ile kuşatılan bu kafeslerin, kadınlar mahfilinde de kullanıldığı görülür.⁵³ Bunların yanındaki 0.95 x 1.90 ebatlı tek kanatlı ahşap kapı ise bugün kullanılmamaktadır. Hemen bitişiğindeki odanın yine kible yönündeki taş duvarında 0.75 m eninde yarım daire planlı bir duvar nişi ile doğu yönünde 1.20 m eninde niş ve iki yanında bulunan dolaplar odaya birleşen duvarı kaplamaktadır. Batı duvarında 0.90 m eninde ve 1.90 m boyunda dikdörtgen açıklıklı üç adet pencere ile aydınlatılan odanın sofaya açılan duvarında da üç adet dikdörtgen pencere yer alır. Sofanın sağ tarafında kalan kare planlı oda ise kuzey duvarında 1.70 x 2.06 m ebatlarında kare formu bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Bu odaya bitişik olan dördüncü ve görece daha küçük olan oda ise kiler olarak kullanılmaktadır.

Sofanın sonunda kuzeyde birkaç basamakla aşağı inilen bir mutfak, hemen yanındaki alanda ise üst kata çıkan tek kollu ahşap bir merdiven mevcuttur. Tekkenin bugün mutfak olarak kullanılan bölümünde başlangıçta yalnızca üst kattaki odayı taşıyan ahşap direklerin bulunduğu bir geçiş alanı olduğu daha sonraları yapılan onarımlarda duvarlar ve kapılar eklenerek mutfaka dönüştürüldüğü Mehmed Safiyyüddin Erhan’dan öğrenilmiştir. Bu alan yaklaşık 3.30 x 3.80 m ölçülerine sahip olup kuzey duvarı 0.42 m kalınlığında ve geniş açılı olarak birleşmektedir. Doğru yönünde 1.87 m genişliğinde çift kanatlı ahşap bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının daha sonra yapıya yerleştirildiği ve yapının kuzey cephesinde mutfak kapısına bitişen duvarın bu yerleştirme sebebiyle içeri doğru girinti yapacak şekilde yeniden düzenlendiği anlaşılmaktadır. (Fotoğraf 17) Günümüzde merdivenin bitişik olduğu kuzey duvarında bulunan hâlihazırda bir işlevi olmayan dolap kapakları ise, duvarın içerisinde bir dönme dolabın⁵⁴ yer aldığını fakat onarımlar esnasında kaldırıldığını düşündürmektedir.⁵⁵

⁵² Doğan Kuban, *Türk Hayatlı Evi*, (PDF: Mısırlı Matbaacılık, 1995), 178.

⁵³ Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, 372.

⁵⁴ Dönme dolap, harem tarafında hazırlanan yemeklerin erkeklerin olduğu selamlık tarafına geçirilmesinde kullanılırdı. Bk. Kuban, *Türk Hayatlı Evi*, 154.

⁵⁵ Bu düşünce rölöve çalışmalarımız esnasında Safiyyüddin Erhan Bey’den tarafımıza intikal etmiştir.

Harem katından tevhidhanenin bulunduğu birinci kata çıkan ahşap merdivenler, 2.77 x 3.00 m ölçülerinde bir hole ulaştırır. Kuzey yönünde tek pencereyle aydınlatılan alanın güney yönündeki duvarını ise tevhidhaneye açılan pencereler kaplamaktadır. Batı cephesinde yer alan kapı, karşılıklı iki oda ve bir holden oluşan bölüme ulaştırmaktadır. *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler* adlı çalışmada yapıya sonradan eklendiği ifade edilen odalar⁵⁶ bu bölüme tekabül etmektedir.⁵⁷ Caner Taşkın tarafından hazırlanan *15. ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekân ve Cephe Kurgusu* isimli yüksek lisans tezinde yer alan rölöve çalışmasında, sonradan eklenen odaların hatalı biçimde kible yönünün karşısında gösterildiği tespit edilmiştir.⁵⁸

Günümüzde kullanımda olmayan karşılıklı iki odadan kuzey cihetinde yer alan oda kare planlı ve 3.83 x 3.92 m ebatlarındadır. Odaya 1.24 m açıklığa sahip çift kanatlı kapıdan geçilir. 3.05 m genişliğindeki geçiş alanı, güney cihetinde yer alan odaya doğru 3.93 m devam eder. 3.77 x 3.83 m ölçülerindeki diğer odanın batı cihetinde 0.75 enindeki giriş kapısının sağında sabit dolaplar ve duvar nişi yer almaktadır.

Harem katından üst kata çıkan merdivenin solda devam ederek ulaştırdığı ahşap kafesli bölüm ile yapının doğu cephesinde bulunan giriş kapısının açıldığı merdivenlerin ulaştırdığı kadınlar mahfilinin arası bir duvar ile ayrılmaktadır. Burada iki ayrı bölüm bulunması sonradan bazı odalar eklenmesiyle ilişkilendirilebilir fakat asıl nedenine dair elimizde yeterli kanıt bulunmamaktadır. Kuzeyde yer alan ve dışarı doğru 0.58 m uzayan yarım daire planlı sundurması bulunan kadınlar mahfili 3.05 x 5.24 m ebatlarındadır. Doğru yönünde iki, kuzey duvarında üç adet 95 x 95 cm kare pencere ile aydınlatılır. Batı cihetine düşen diğer bölüm ise 3.05 x 4.26 ölçülerinde olup aynı pencerelerden kuzey cephesinde iki adet bulunmaktadır. (Fotoğraf 40-41)

Harem bölümünün doğu cephesinde, tekkeye gelen misafirlerin doğrudan ibadet mekânına geçişini sağlayan çift kanatlı ahşap kapı merdivenlere açılmakta, dikdörtgen planlı geçiş alanına ulaştırmaktadır. Merdivenlerin bitiminde solda kadınlar mahfiline

⁵⁶ *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 393.

⁵⁷ Mehmed Safiyyüddin Erhan’dan öğrendiğimize göre harem bölümünün 1802’de gerçekleşen yeniden inşası sonrasında yapı üzerinde mimari planı etkileyen bir değişiklik yapılmamıştır. Bu durumda sonradan ilave edildiği ifadesinin 1802’de gerçekleşen ihya faaliyetini işaret ettiği düşünülebilir.

⁵⁸ Caner Taşkın, *15. ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekân ve Cephe Kurgusu*, (Edirne: Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 153.

çıkan ayrı bir merdiven daha bulunmaktadır. Bu bölüm doğu ve kuzey duvarlarında ahşap kirişler arasına yerleştirilmiş enine dikdörtgen formda pencereler ile aydınlatılır. Kible yönüne bakan güney duvarında ise 1.70 m eninde çift kanatlı ahşap kapı tevhidhaneye açılmaktadır. (Fotoğraf 36) III. Selim döneminden kalma⁵⁹ kapı kanatları üzerinde, kalem işiyle şu ayet yazılıdır:

قال الله تعالى ان الصلاة كانت على المؤمنين كتاباً موقوتاً صدق الله العظيم

Allah buyurdu ki: “Şüphesiz ki namaz, müminler üzerinde belirli vakitlerle belirlenmiş bir farzdır.”⁶⁰ Allah doğru söyledi. (Fotoğraf 37)

Ana ibadet mekânı olan tevhidhane yaklaşık 11.37 m uzunluk ve 9.50 m genişlikte dikdörtgen plana sahip bir alandır. İç mekan yüksekliği bu katta 4.00 metreyi bulmaktadır. Tevhidhane bölümüne sonradan mihrap eklenerek mescide dönüştürülmüştür.⁶¹ Kible duvarının içinde kalan mihrap 1.70 m eninde ve oldukça sadedir. *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler* adlı çalışmada beş dilimli mukarnaslı olduğu ifade edilen mihrap nişinde günümüzde bu özellik görülmemektedir.⁶² Mihrap, iki yanında yer alan daire formlu sütunçeler ile süslemesiz, sade bir kavsaradan oluşmaktadır. (Fotoğraf 44) Mihrabın sağında batı duvarına yaslanmış ahşap minber 0.80 m genişliğindedir. Köşk kemeri dahil yüksekliği 3.00 m olan minber, 1.00 m uzunluğundaki külahında yer alan 0.27 m “Allah” lafızlı alemi ile tavan yüksekliğine ulaşmaktadır. 2.31 m yüksekliğindeki minber kapısının sade dikdörtgen formlu aynalıği üzerinde s ve c kıvrımlı şekillendirilmiş küçük bir taç bulunur. Minberin süpürgelik ve köşk kısmında benzer formda açıklıklar kullanılmıştır. (Fotoğraf 42-43) Mihrabın sol tarafında ise yine kible duvarının içinde kalan 0.95 m eninde duvar nişi ve önünde ahşap vaaz kürsüsü bulunmaktadır. (Fotoğraf 45) 0.48 m derinliğindeki ahşap şamdanlık, mihrabın iki yanından başlayarak sağ ve solda minber ile vaaz kürsüsüne kadar devam eder.

⁵⁹ *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 393. ; Neslihan Türkün Dostoğlu, *Bursa Kültür Varlıkları Envanteri: Anıtsal Eserler*, (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011), 161.

⁶⁰ Kur’an-ı Kerim meali, çev. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, (İstanbul, Seda Yayınları, 2012) en-Nisâ 5/103.

⁶¹ *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 393.

⁶² *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 393.

Tevhidhanede aydınlatma sistemi olarak doğu duvarında 1.00 x 2.10 m ölçülerinde dikine dikdörtgen açıklıklı altı adet tek sıra pencere ile kible duvarında çift kanatlı ahşap kepenkleri olan aynı formda iki adet pencere kullanılmıştır. Kuzey duvarında bulunan giriş kapısı üzerinde yarım daire formunda sundurmasıyla kadınlar mahfili ve ahşap parmaklıkları görülür. (Fotoğraf 39)

Mescidin tavanında, altı köşeli yıldız motifi ve bitkisel bezemelerden oluşan bir tavan göbeği ile etrafında ince çıtalarla oluşturulmuş süslemeler bulunmaktadır. Tavan kuşağında realist üslupta çiçeklerle tezyin edilmiş kalemişi süslemeli bordür yer almaktadır.

Numaniye Dergâhı, cephe düzenlemesi ile 19. yüzyıl sivil mimari üslubunu yansıtmaktadır. Bahçeye bakan doğu cephesinin sıralı dikdörtgen pencereleri ile çift kanatlı kapıları ahşap meskenleri andırmaktadır.(Fotoğraf 13-14) Katlar arasında ahşap kat silmeleri kullanılmıştır. Kible cihetindeki taş duvar zemin katında sıvasız bırakılmış olup yapının ahşap dikmeleri ile bunları çatıya bağlayan oval kenarlı başlıkları görünmekte, üst katta ise kepenkli pencereler yer almaktadır.

Batıda üst kattaki odaların kirişleri 0.70 m kadar uzatılarak yapı eli böğründe adı verilen payandalarla desteklenmiş ve cepheye hareket kazandırılmıştır.⁶³ Kuzey ve doğu cephesinde kadınlar mahfiline tekabül eden kısımda yarım kat ölçüsüne uyacak şekilde kare pencereler yerleştirilmiş olup katlar arasındaki geçişi sağlayan holün, ahşap direklerle ayrılan enine dikdörtgen pencereleri ile birlikte yapının geri kalanından farklı bir görünüm ortaya çıkarmıştır. Kuzey cihetinde duvara bitişik olan bir çeşme mevcuttur. İçerisine kurdele desenli süslemeler yapılmış olan yarım daire planlı niş 1.35 m genişliğinde ve 3.43 m yüksekliğindedir. Hemen altındaki mermer taş kabartma olarak işlenmiş iki adet gülçe motifi göze çarpmaktadır. Çeşme üzerinde demir malzemeli bir kafes bulunmaktadır. Kapı ve pencere kenarlarındaki ahşap söveler, çatıyı çevreleyen geniş saçakta bulunan ince çıtalı ahşap süslemeler gibi devam eden unsurların yapıya belirli bir ahenk sağladığı söylenebilir.

⁶³ Feyza Aksoy, *17. Ve 18. Yüzyıl Bursa Evleri Yapı Çözümlemesi* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 151.

3. Selamlık

Ana binadan ayrı olarak tasarlanan selamlık bölümü, harem bölümünün çaprazında, kuzey-güney eksenli konumlandırılmış tek katlı bir yapıdır. Yapı tekniği ve örtü sistemi harem bölümü ile aynı olacak şekilde ahşap karkas iskelet üzerine bağdadi sıva ile kırma çatı şeklindedir. 18x18 cm kare kesitli ahşap ana dikmeler ve çaprazlamalar arasına tuğla dolgu ile oluşturulan duvarlar harem bölümünde olduğu gibi 0.17 m devam etmekte, doğu cihetinde ise 0.50 m kalınlığında taş duvar bulunmaktadır. İç mekân yüksekliği 3.50 metredir.

Tekkede erkek misafirlerin ağırlandığı ve sohbet ve meşk toplantılarının yapıldığı selamlık bölümü, 18. yy sivil mimari örneklerinde sıkça görülen dış sofalı plan tipi içerisinde iki kanatlı sofa örneğindedir.⁶⁴ Yapının uzandığı kuzey-güney eksenini boyunca 14.48 m devam eden sofa, iki yönde de doğuya uzanarak birer eyvan oluşturur. Eyvanların iki tarafından da odalara giriş bulunur. Bu haliyle odaların arasında yerleştirilmiş bir (U) biçimindedir. Girişte doğu-batı ekseninde 11 m uzanan sofa, diğer kanatta 8 m uzunluğunda nihayet bulmakta ve her üç yönde de 3.90 m genişliğinde devam etmektedir.

Sofaya girişte sağ tarafta, 4.24 x 4.83 m ebatlarında güneybatı cephesinde yer alan köşe oda bulunur. Bu odaya, dikdörtgen açıklığı içerisine yerleştirilmiş rokoko süslemeli, kıvrımlı kemeri bulunan 0.77 m enindeki kapıdan geçilmektedir. Güney cephesinde iki, batı cephesinde üç adet tek sıra dikdörtgen pencere 0.84 x 1.80 m ölçülerinde sıralanmıştır. Doğu duvarını boydan boya kaplayan sabit dolaplar, dikdörtgen ve kare formlu tablalar ile geometrik bir desen oluşturacak şekilde düzenlenmiş, bu desenin devam ettiği kapıya birleşen sol taraf ile dolap kapaklarının üst kısmında ise S ve C kıvrımlı oyulmuş hücreler bırakılmıştır. Dolapların bittiği nokta ile ahşap süslemeli tavanı birleştiren kartuşun içi kalem işi süslemelerle tezyin edilmiştir.

Yine güney cephesinde yer alan ve selamlık bölümünün mutfağı olduğunu düşündüren diğer oda ise, 5.31 x 6.28 m ebatlarındadır. 0.50 m kalınlığındaki doğu duvarı boyunca sabit dolaplar devam etmektedir. Dolapların ortasına yerleştirilen 0.80 m enindeki ocak, dışarı taşan yarım daire planlı bir ahşap davlumbaz üzerinde konik biçimli ahşap bir

⁶⁴ Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri*, 72.

örtüye sahiptir. Ocağın iki yanında yer alan dolap kapakları kare ve dikdörtgen formlu tablalarla hareketlendirilmiş, davlumbazın iki yanına S ve C kıvrımlı yaşmaklı hücreler yerleştirilmiştir. Güney duvarında 0.95 x 0.95 cm ölçülerinde dört adet kare pencere ile aydınlatılmıştır. Kuzey yönünde ise sofaya açılan üç adet penceresi yine dikdörtgen açıklıklı tercih edilmiştir. Geometrik formlu ahşap tavan süslemesinin ortasında daire formunda tavan göbeği yer alır. Tavan kenarlarında natürmort ve şehir tasvirleri yer alan süslemeler mevcuttur.

Yapının doğu cephesinde yer almakta olan odanın girişi güney yönünde bulunan 0.76 m eninde kapı ile sağlanmıştır. Batı cihetinde sofaya açılan 0.84 m eninde dikdörtgen açıklıklı üç adet pencere mevcuttur. Doğu duvarında yer alan sabit dolaplarının derinliği duvar eğimini dengeleyecek şekilde düzenlenmiştir. Ahşap dolaplar üzerinde duvar süslemeleri ile tavan eteğinde kalemişi bezemeli bordür yer almaktadır. Ahşap tavan uygulaması bu odada da görülmektedir. Hemen bitişiğindeki odanın giriş kapısı ise sofanın diğer tarafında kuzey cihetinde yer almaktadır. Bu odada doğu duvarına yerleştirilmiş yarım daire planlı bir niş ile yanlarında hücreli dolaplar mevcuttur. Oval köşe pahı bulunan batı duvarında sofaya açılan üç adet dikdörtgen açıklıklı pencere devam etmektedir. Benzer şekilde kare planlı olan oda 3.55 x 3.95 m ölçülerine sahiptir.

Kuzey cephesinde bulunan başoda 4.49 x 7.22 m ebatlarında dikdörtgen planlı kurgulanmıştır. Güney duvarında yer alan çift kanatlı ahşap kapı 1.32 m genişliğindedir. Bu duvarda yer alan dikdörtgen pencerelerden ikisi sofaya, bir tanesi sofadan 1.20 m batıya uzanan odadan dışarı açılmaktadır. Selamlık bölümünü çevreleyen 0.84 x 1.80 m ölçülerindeki dikdörtgen pencereler batı cihetinde üç, kuzeyde ise dört adet olarak sıralanmıştır. Doğu duvarı boyunca devam eden sabit dolapların ortasında 1.42 m enindeki duvar nişinde bir manzara tasviri yer almaktadır. Nişin kemerinde yer alan süslemeler tavan eteğindeki kartuşa da uygulanmıştır. Ahşap tavan elips formunda süslemeli bir tavan göbeği ile birbirine paralel çakılmış kalın enli çıtalarla tezyin edilmiştir. Başodanın bitişiğinde yer alan bölüm günümüzde depo olarak kullanılmaktadır.

Cephe düzenlemesi harem bölümüyle benzerlik göstermektedir. Araziyi sınırlayan doğu cephesi günümüzde kullanımda olmayan bir ahşap mesken ile birleşmektedir. Batı cephesinde yer alan çift kanatlı ahşap giriş kapısı 1.60 m eninde ve 2.57 m boyundadır.

Kapı üzerinde aynı genişlikte saçak altına kadar devam eden penceresinde lokma demir parmaklıklar bulunur. Batı cephesinde giriş kapısının ve bir köşe odanın yer aldığı bölüm ile kuzeyde başodanın bir kısmı sofadan ileri çıkar. Bu ikisinin arasında uzanan sofanın 1.85 x 1.89 m ölçülerinde beş adet penceresi sıralanır.(Fotoğraf 46) Ilgarlar Caddesine bakan kuzey cephesi ise, bahçeyi çevreleyen taş duvarlar üzerine yerleştirilen payandalarla 0.63 m çıkma yaparak sokağa taşar. (Fotoğraf 52) Dikdörtgen açıklıklı tek sıra pencereler ve ahşap kat silmesi, geniş saçığında yer alan ahşap çitalı süsleme ile sofa boyunca devam eden pencerelerin altında bulunan ahşap çitalar genel çehreyi oluşturmaktadır.

III. BÖLÜM

TEKKE HAZİRESİ

Cami, külliye, tekke gibi mimari yapıların bünyesinde “hazire” adı verilen küçük mezar toplulukları bulunmaktadır. İçerisinde dergâha hizmet eden şeyhler ile aile üyelerinin medfun bulunduğu hazire, tekke ana binasının kible cihetinde, ibadet alanına oldukça yakın konumlandırılmıştır. Bu yerleşimde, tasavvuf düşüncesinde pirlerin ruhaniyetlerine duyulan saygının ve ölüm ile yaşamın iç içe algılanmasının tesiri görülmektedir. Mehmed Şemseddin Ulusoy’un *Yâdigâr-ı Şemsî* ve *Karâr-ı Şemsî* adlı eserlerinde, hazirede medfun bulunduğunu ifade ettiği isimlerden bazılarının taşları bugün mevcut değildir.⁶⁵ Hazirede bulunan mezar taşları, Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından 2011 yılında hazırlanan *Bursa Hazireleri* adlı çalışma esnasında kronolojik olarak numaralandırılmıştır. İncelememiz esnasında bu numaralandırmaya sadık kalınarak kitabe metinleri karşılaştırılmıştır.⁶⁶ Mezar taşlarında zamanla oluşan kırıklar sebebiyle okunamayan kısımlar “...” olarak gösterilmiştir.

1 No’lu Mezar Taşı: (fotoğraf: 92)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: 1180/1767

Sahibi: Şeyh Numan Efendi, Numaniye Dergâhı Şeyhi

Baş Taşı Ölçüleri: 0.25 x 0.85 x 0.8 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî sülüs

Yazılışı:

⁶⁵ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 571-582. ; Öcalan, “*Bursa Mezarlıkları*”, 188.

⁶⁶ Bedri Mermutlu - Hasan Basri Öcalan, *Bursa Hazireleri*, (Bursa: Bursa Kültür A.Ş. Yayınları, 2011), 388-393.

مرحوم و مغفور له

جنت مكان فردوس

اشيان السيد الشيخ

نعمان افندى روحنه

الفاتحى سنه ١١٨٠

Okunuşu:

Merhum ve mağfurun leh

Cennet-mekân firdevs-

Âşiyân es-Seyyid eş-Şeyh

Numan Efendi ruhuna

El-fatiha sene 1180

Genel Özellikler:

Dergâhın ilk şeyhi Numan Efendi'ye ait olan mezar taşı dikdörtgen prizmatik⁶⁷ formda ve başlıklı bir taştır. Eşrefilere ait olan yedi dilimli başlık kullanılmıştır.⁶⁸ Ön yüzünde celî sülüs yazı ile beş sıra kitabe metni bulunmaktadır. Yazı panolarının arası düz silme bordürle ayrılmış ve silmelerin köşeleri pahlanmıştır. Herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

2 No'lu Mezar Taşı: (fotoğraf: 93)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

⁶⁷ Hicabi Gülgen, *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 160.

⁶⁸ Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi*, (İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 191-194.

Yapım Senesi: 1217/1802

Sahibi: Şeyh Mehmet Arif Efendi, Numaniye Dergâhı Şeyhi

Baş Taşı Ölçüleri: 0.28 x 1.10 x 0.13 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî sülüs

Yazılışı:

هو الحى الباقي

آل اشرفزاده وميدن

شيخ اشرف افندزاده

مرحوم و مغفور له

السيد الشيخ محمد عارف افند

روحنه لله الفاتحى

٢٦ ش سنه ١٢١٧

Okunuşu:

Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî

Âl-i Eşrefzâde-i Rûmî'den

Şeyh Eşref Efendizâde

Merhum ve mağfurun leh

es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Arif Efendi

Ruhuna lillahi'l-Fâtihâ

26 Ş sene 1217

Genel Özellikler:

Mezar taşı, dikdörtgen prizma biçiminde ve başlıklı tasarlanmıştır. Boyun kısmının hemen altından başlayan kitabe metni, yedi sıra halinde celî sülüs yazıyla yazılmıştır.

Yazı panolarının arası düz silme bordürle ayrılmıştır. İstifin bozulmaması amacıyla bazı harflerin silmelerin üzerine taşığı müşahade edilmektedir. Tarih kaydının bulunduğu pano, taşın alt kısmında içe doğru yuvarlatılmış olan kısma uygun biçimlendirilmiştir. Taşın üzerinde farklı bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

3 No'lu Mezar Taşı: (fotoğraf: 94)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: 1239/1824

Sahibi: Şeyh Hacı Ahmet Raşit Efendi, Hattat

Baş Taşı Ölçüleri: 0.34 x 1.37 x 0.13 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî sülüs

Yazılışı:

هو الحلاق الباقي

جنت مكان فردوس اشيان

رئيس الخطاطين

مرحوم و مغفورن له

السيد الشيخ الحاج

احمد راشد افندی

روحیچون رضا لله

تعالی الفاتحه

فی ۱۵ ن سنه ۱۲۳۹

Okunuşu:

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Cennet-Mekân Firdevs-âşiyân

Reisü'l-Hattâtîn

Merhum ve mağfurun leh

es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc

Ahmed Râşid Efendi

Ruhiyçün rızaen lillahi

Teala el-fatiha

Fî 15 N. sene 1239

Genel Özellikler:

Dikdörtgen prizmatik forma sahip olan taş, boyun kısmının üzerinde bulunan yedi terkli Eşrefî tâcî şeklindeki başlıkla nihayetlenmiştir. Taşın ön yüzünde bulunan kitabe metni, celî sülûs yazıyla yedi sıra halinde mermer taşa hakkedilmiştir. Panoların arasına düz silme bordürler yerleştirilmiştir. En üst sırada bulunan köşe kıvrımları, sene kaydının bulunduğu oval panoda da kullanılarak bir uyum yakalanmıştır. Aşağıdan yukarı genişleyen formda ve sivri kemerli ayak taşının arka yüzünde servi motifi bulunmaktadır.

4 No'lu Mezar Taşı: (fotoğraf: 95)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: 1294/1877

Sahibi: Âişe Hanım, Eşrefzâde sülâlesinden

Baş Taşı Ölçüleri: 0.27 x 1.08 x 0.5 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî talik

Yazılışı:

هو الباقي

جد پاکی اید مرحومکن اشرفاده
ذهنو ئفتله کچورمشدی نیجه سال ایل ماه
ارجی امري ایرشدکده او لوب لیبکنن
اولدی شوقیله همان عازم سوی درگاه
اوله جنتنه رفیق فاطمة الزهرايه
روز محشرده شفیی اوله محبوب اله
ابوینینه صبرلر ویره مولای رحیم
تا قیامت اکا الدجه مکان حاکئ سیاه
بی بدل یازدی بها فوتنه بو تاریخی
عایش حانمه جای ایدئ جنانی الله
سنه ۱۲۹۴ حجري

Okunuşu:

Hüve'l-Bâkî
Cedd-i pâki idi merhumenin Eşrefzâde
Zühd ü iffetle geçirmişdi nice sâl ile mâh
İrci'î emri irişdikde olub lebbeyk-zen
Oldı şevkiyle hemân 'azim-i sûy-ı dergâh
Ola cennette refîk Fatımatü'z-Zehra'ya
Rûz-ı mahşerde şefî'i ola mahbûb-ı İlâh
Ebeveynine sabırlar vire Mevlâ-yı Rahîm
Tâ kıyamet ana oldukça mekân hâk-i siyâh
Bî-bedel yazdı Bahâ fevtine bu târihi

ÂiŖe hanıma cây ide cinânı Allah

Sene 1294 hicriyye

Genel Özellikler:

EŖrefzâde sülâlesinden ÂiŖe Hanım’a ait olan mezar taŖına düŖülen tarih, mâil celî ta’lîk yazı ile mermer taŖa hakkedilmiŖtir. Hüve’l-Bâkî ifadesinin bulunduğu serlevha ile sene kaydının yer aldığı pano oval çerçeve içine alınmıŖ, geriye kalan on sıra Ŗiirin panoları düz silme bordürlerle ayrılmıŖtır. AŖađıdan yukarıya geniŖleyen forma sahip taŖ, sivri kemerle nihayetlenmiŖtir. Kemerde stilize edilmiŖ içe doğru kıvrımlı yaprak motifi kullanılmıŖtır.

5 No’lu Mezar TaŖı: (fotoğraf: 96)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: 1290/1874

Sahibi: Mehmet Safiyyüddin Efendi, Numaniye Dergâhı Ŗeyhi

BaŖ TaŖı Ölçüleri: 0.33 x 1.50 x 0.8

Yazı Türü ve Metni: Celî sülüs

YazılıŖı:

هو البا قى

مرشد اكاه عارف بالله

جنت مكان فردوس اشيان

رئس المشايخ كرامدنن

س لاله ال اشرفزاده

و طريقت عليه قادریدن

مرحوم و مغفورن له السيد الشيخ

محمد صفي الدّ افنديك

روح شريف لرئجون فاتحه ٢٥ ذا ١٢٩٠

Okunuşu:

Hüve'l-Bâkî

Mürşid-i âgâh ârif-i billâh

Cennet-mekân Firdevs-âşiyân

Reisü'l-meşayih-i kiramdan

Sülale-i âl-i Eşrefzâde

Ve tarikat-ı âliyye-i Kâdirî'den

Merhum ve mağfurun leh es-Seyyid eş-Şeyh

Mehmed Safiyüddin Efendi'nin

Rûh-i şerîfleriyçün Fâtiha 25 ZA 1290

Genel özellikler:

Üzerinde 5 ve 7 numaralı baş taşları ile bir ayak taşı bulunan mezar, tekneli mezar tipolojisindedir.⁶⁹ Tekne kısmını oluşturan pehlelerin üzeri dönemin üslubunu yansıtacak şekilde realist çiçek motifleriyle süslenmiştir. Vazo içerisinde yer alan lale, gül ve karanfillerden oluşan çiçek demetleri ile gülçe motiflerinin yan yana dizilmesiyle tezyin edilen süslemeli yüzeylerin alt ve üst kısmında, kıvrım dallar ve çiçeklerden oluşan birer sıra bordür yer almaktadır.

5 numaralı baş taşı, dikdörtgen prizmatik formdadır ve yedi terkli Eşrefî tacı şeklinde başlığa sahiptir. Boyun kısmında yer alan Hüve'l-Bâkî ibaresinin hemen altından kitabe metni başlamaktadır. Yazı panolarının arası düz silme bordürlerle ayrılmış, sene kaydının bulunduğu en alttaki pano kenarları oval şekilde sonlanmıştır. Sivri kemerli formdaki

⁶⁹ Gülgen, *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri*, 156.

ayaktaşı, arka yüzünde bulunan ucu kıvrık servi motifi ve bunun hemen üzerindeki kemerde yer alan palmet motifi ile süslenmiştir.

6 No'lu Mezar Taşı: (fotoğraf: 97)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: 1292/1875

Sahibi: Emine Hanım, Eşrefzâde sülâlesinden

Baş Taşı Ölçüleri: 0.30 x 1.04 x 0.11 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî ta'lik

Yazılışı:

هو الحى الباقي

ای بلبل حوش الحان بیهوده اتمه افغان

ویرمز مشام جانہ بوی وفا زمانہ

قصر بهشت اسا بونجه سرای شابان

باق چشم عبرتله اولمش بمه اشیانہ

مغرور صحت اولمه مشهور بر مثلدن

انفاس النجه تکمیل باش اغریسی بهانه

کلمشدي دهره اشرف اوغلی لالسنندن

پك كنجلکنده حيفا اتدي وداع جهانہ

یازدی بها بوکونه فوتنه تام تاریخ

روح امینه حانم عزم ایلدی جنانه

في سنه ١٢٩٢

Okunuşu:

Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî
Ey bülbül-i hoş elhân beyhude itme efgân
Virmez meşâm-ı cânê bûy-ı vefa zamâne
Kasr-ı behişt-asâ bunca saray-ı şâhân
Bak çeşm-i ibretle olmuş bûma âşiyâne
Mağrur-ı sıhhat olma meşhur bir meseldir
Enfâs olunca tekmîl baş ağrısı bahâne
Gelmişdi dehre Eşrefoğlu sülâlesinden
Pek gençliğinde hayfâ itdi vedâ cihâne
Yazdı Bahâ bu gûna fevtine tâm târih
Rûh-ı Emine Hanım azm eyledi cinâne
Fî sene 1292

Genel Özellikleri:

Eşrefzâde ailesinden Emine Hanım adına yapılan mezar taşı, aşağıdan yukarıya genişleyen bir yapıdadır. *Bursa Hazireleri* adlı çalışmada bulunan fotoğrafında kemerli olduğu görülen üst kısmı günümüzde kırılmıştır.⁷⁰ Emine Hanım'ın vefatına düşülen tarih, celî ta'lik yazıyla mâil formda yazılmıştır. Beyitlerin arasında düz silme bordürler bulunmaktadır. Dördüncü beytin başına denk gelen kırık kısım okumayı zorlaştırmaktadır. Sene kaydı oval bir çerçeve içine alınmıştır. Sivri kemerli ayak taşının arka yüzünde servi motifi ile kemer kısmında stilize kıvrımlı yaprak motifi kullanılmıştır.

7 No'lu Mezar Taşı: (fotoğraf: 98)

⁷⁰ Bedri Mermutlu - Hasan Basri Öcalan, *Bursa Hazireleri*, (Bursa: Bursa Kültür A.Ş.Yayınları, 2011), 391.

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: 1304/1907

Sahibi: Necmeddin Efendi, Numaniye Dergâhı Şeyhi

Baş Taşı Ölçüleri: 0.31 x 1.42 x 0.8 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî sülüs

Yazılışı:

دستور

نسل اشرفزاده عبدالله رومیدن ینه

قنلدى رحلت بر مکرم عارف و اکاه اه

هر کلان البت کيدر قالماز بو محنتکاهده

وار ميدر انجامى عقبى اولميان بر راه اه

اولدى عازم چونکي مرحومه طريق فيض ايدى

مسلك صلطان خيل اولياالله اه

پوستنى الله بر حير الخلفله زين ايده

قالدى ذاتندن تهى سجاده درکاه اه

ارتحالى اولدى ناسه باعث خزن عظيم

صالدى وحجورينه فوتى غم جانکاه اه

اه ادر هر کيم اوقورسه تام تاريحن سنيح

اه کوچدى شيخ نجم الدن افندى اه اه

سنه ۱۳۰۴

Okunuşu:

Destur

Nesl-i Eşrefzâde Abdullah-ı Rûmî'den yine
Kıldı rihlet bir mükerrem ârif ü âgâh âh
Her gelen elbet gider kalmaz bu mihnetgâhda
Var mıdır encâmı ukbâ olmayan bir râh âh
Oldı 'azîm çünkü merhûma tarik-i feyz idi
Meslek-i Sultan hayl-i evliyâullah âh
Postun Allah bir hayru'l-halefle zeyn ide
Kaldı zâtından tehî seccâde-i dergâh âh
İrtihâli oldu nâsa bâ'is-i hüzn-i azîm
Saldı mehcûrînine fevti gam-ı cângâh âh
Âh ider her kim okursa tam târihin Senîh
Âh göçdi Şeyh Necmeddin Efendi âh
Sene 1304

Genel özellikler:

5 numaralı taşla birlikte haziredeki süslemeli sandukanın üzerinde yer almaktadır. Dikdörtgen prizmatik formda ve başlıklı bir taştır. Şeyh Necmeddin Efendi'nin vefatına düşülen tarih, on sıra halinde celî sülûs yazıyla mermer taşla hakkedilmiştir. Mâil formda yazılan panolarının arası düz silmelerle ayrılmıştır. Mezar taşında süsleme unsuru bulunmamaktadır.

8 No'lu Mezar Taşı: (fotoğraf:99)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: Bilinmiyor

Sahibi: İzzeddin Efendi, Numaniye Dergâhı Şeyhi; Arif Efendi, Numaniye Dergâhı Şeyhi; Hacı Adile Hanım, Safiyüddin Efendi'nin kayınvalidesi

Baş Taşı Ölçüleri: 0.37 x 0.88 x 0.4 m.

Yazı Türü ve Metni: Sülüs

Yazılışı:

هو الباقي

نعمانيه دركاهى شيخى عز الدين افندى

وفاتى ۱۳۰۳

محدومى شيخ عارف افندى

وفاتى ۱۳۱۳

حفيدى مرحوم شيخ صفى الدين افندى

قائن والدهسى حاجه عادلله خانم

روحىچون فاتحه وفاتى ۱۳۲۹

Okunuşu:

Hüve'l-Bâkî

Numaniye Dergâhı Şeyhi İzzeddin Efendi

Vefatı 1303

Mahdumu Şeyh Arif Efendi

Vefatı 1313

Hafidi merhum Şeyh Safiyüddin Efendi

Kayınvalidesi hâcce Adile Hanım

Ruhiyçün Fatiha. Vefatı 1329

Genel Özellikler:

Dikdörtgen prizmatik formdaki taşın üst köşeleri pahlanmıştır. Mermer taşın üzerine Numaniye Dergâhı şeyhlerinden İzzeddin Efendi ve Arif Efendi ile aile üyelerinin isimleri alt alta yazılmıştır. Bu taş, 2 numaralı taşın yanına sonradan yerleştirilmiştir. Herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

9 No'lu Mezar Taşı: (Fotoğraf: 100)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: Bilinmiyor

Sahibi: Eşrefzâde Molla (kırık)

Baş Taşı Ölçüleri: 0.25x0.44x0.3 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî sülüs

Yazılışı:

هو الحلاق الباقي

مرحوم و مغفورن له

اشرفزاده السيد

..... م لا روحنه

Okunuşu:

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Merhum ve mağfurun leh

Eşrefzâde es-Seyyid

..... Molla ruhuna

.....

Genel Özellikler:

“Hüve’l-Hallâku’l-Bâkî” ibaresiyle başlayan ilk sıranın hemen üzeri ile “ruhuna” ifadesi sonrası kırılmıştır. Taşın yapım senesi ve kime ait olduğu tespit edilememiştir. Celî sülüsle yazılan satırların araları düz silme bordürlerle ayrılmıştır. Herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

10 No’lu Mezar Taşı: (Fotoğraf: 101)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: Bilinmiyor

Sahibi: Bilinmiyor

Baş Taşı Ölçüleri: 0.16 x 0.95 x 0.16 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî sülüs

Yazılışı:

هاذا مرقد من عند

.....

اسكنه الله بلطفه العميم على درخة الخنان ما الحور

الصراة المنير.....

Okunuşu:

Hâzâ merkadu men inde

.....

Eskenehullahu bilutfihi’l-amîm a’la dereceti’l-cinâni ma’al-hûr

Es-sırâtu'l-münîr

Genel Özellikler:

Emir Sultan Kabristanı'nda duvar örme taşı olarak kullanmak maksadıyla kırılmış halde bulunan taş, Mehmed Safiyyüddin Erhan tarafından hazireye getirilerek tamamlanmış ve korunmaya alınmıştır.⁷¹ Kitabe metni taşın dört yönüne Arapça olarak celî sülüsle yazılmıştır. Kare formdaki taşın mukarnaslı boyun kısmı üzerinde örfî başlık yer almaktadır.

11 ve 12 No'lu Mezar Taşları: (Fotoğraf: 102)

Taşlardan geriye sadece başlıkları kalmıştır. Kime ait oldukları ve nereden geldikleri bilinmemektedir. 12 numaralı başlık sekiz terkli Kadiri tâcî şeklindedir.

13 No'lu Mezar Taşı: (Fotoğraf: 103)

İnceleme Tarihi: 27.04.2022

Yapım Senesi: Bilinmiyor

Sahibi: Bilinmiyor

Baş Taşı Ölçüleri: 0.25 x 0.95 x 0.4 m.

Genel Özellikler:

Hazirede yazısız halde bulunan taş aşağıdan yukarıya genişleyen formda ve sivri kemerlidir. Oval bir çerçeve içerisinde realist üslupta sarmaşık çiçek motifi yer almaktadır. Kemer kısmı ise uçları içeri doğru kıvrılmış stilize yapraklarla tezyin edilmiştir.

⁷¹ Mehmed Safiyyüddin Erhan, *Bir Zamanlar Bursa'yı*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2016), 132.

IV. BÖLÜM

SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

1. Ahşap Tavanlar

Osmanlı mimarisinde iç mekân düzenlemesi olarak tavan süslemeleri, sivil mimari yapılarında ve benzer nitelikler taşıyan tekkelerde en çok odaklanılan süsleme alanı olmuştur.⁷² Tavanı oluşturan kaplama tahtalarının birleşme çizgilerine çıta veya pasalar çakılarak çubuklu tavanlar elde edilmiştir.⁷³ Bu işlem farklı geometrik formlar oluşturacak şekilde çıtakâri ve şişhane teknikleri kullanılarak yapılmıştır.⁷⁴ Bursa Numaniye Dergâhı'nın tevhidhane bölümünün tavanı ile selamlık bölümünün tüm odalarında olmak üzere toplam 6 adet ahşap süslemeli tavan uygulaması mevcuttur.

Dikdörtgen planlı tasarlanan tevhidhanenin ahşap tavanını ortalayan kare formlu tavan göbeği, tavana paralel olarak yerleştirilmiştir. Tavan göbeğine çapraz olarak 20-25 cm aralıklarla çakılan çıtalar genişleyerek devam eden bir kare form ortaya çıkarır. Tavan kenarlarına yaklaştıkça çıtalar kısalarak tavanın dört köşesinde birer üçgen biçimi oluşturur. Tüm desenin etrafını çeviren çıta tavan kenarları boyunca devam eder. Tavan eteği ile arasında kalan bu alanda kalemişi süslemeler uygulanmıştır. Çıtalarda kahverengi, tavan yüzeyinde ise yeşil renk kullanılmıştır. Göbeğin dış çevresini meydana getiren çıtaların içerisine 20-25 cm aralıkla çakılan çıtalarla yeni bir kare ve bu kare formun dört kenarından 2 cm civarı taşan dairenin içerisine altı köşeli yıldız yerleştirilmiştir. Yıldızın köşeleri ile daire arasında oluşan bölge yine ince çıtalar kullanılarak düzenlenmiş, yıldızın içerisinde kalan kısımlara ise çiçek motifleri

⁷² İlhan Özkeçeci vd., “XVII-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Dönemi Konut Mimarisinde İç Mekân Tavan Süslemelerine Genel Bir Bakış”, *İnsan&İnsan* 5/17 (Temmuz 2018), 228.

⁷³ Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, 364.

⁷⁴ Ahşap tavan teknikleri hakkında bk. Kemal Yıldırım - M. Lütfi Hidayetoğlu, “Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Özellikleri”, ” 9. Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2006), 1/335.

işlenmiştir. Göbeği çevreleyen kare formun içi S kıvrımlı vazolardan çıkan mavi ve kırmızı renkli bahar dalı çiçeklerle tezyin edilmiştir. (Fotoğraf 41)

Selamlık bölümünde sofanın güney cihetinde giriş bölümündeki kanadında çıtakâri tavan uygulaması görülür. Baklava deseni oluşturacak şekilde çapraz çakılan çıtaların ortasında kare formlu tavan göbeği bulunmaktadır. Bu uygulama 19. yy konut mimarisinde en yaygın kullanılan tavan süsleme biçimidir. Benzeri örnekler Erzurum Refik Dinler Evi, Safranbolu Asmazlar Şehir Evi, Kayseri İshak Şahin Evi gibi Anadolu'nun farklı şehirlerinde de yer almaktadır.⁷⁵ 200 x 200 cm ölçülerinde kare göbeğin çerçevesi koyu mavi zemin üzerine beyaz renkli ince yaprak motifleriyle doldurulmuştur. Çerçeveyi dört kenardan kesecek şekilde yerleştirilmiş daire formunda merkezden dışarıya doğru uzanan çıtalara başlangıçta yaprak formu verilmiş, daireye ulaşan kısımlar ise S kıvrımlarıyla birleşerek yarım daire formlu alanlar oluşturmuştur. Bu alan mavi, kırmızı, mor renkli çiçek buketleriyle süslenmiştir. Daire formunun içinde çıta araları pembe, yarım daire formuyla birbirine bağlandığı alan ise beyaz boyanmıştır. Daire ile kare arasında kalan köşeliklere ise üçgen alanı dolduracak şekilde pembe gül demetleri işlenmiştir. Desenin merkezinde yer alan yan yana iki gülün etrafında, pembe-beyaz gölgeli çiçekler kenarlara doğru uzanır. Çiçeklerin arasında yeşil yapraklar yer alır. Bu deseni üç yönde kuşatan koyu ve açık mavi çizgiler rokoko stilde yapraklar aracılığıyla iki yönde birleşir. (Fotoğraf 62) Sofanın kuzeye uzanan ve dönerek (U) biçimini tamamlayan diğer kanadında ise karşılıklı çift çakılmış çıtalarla baklava dilimi görüntü devam ettirilmiştir. Bu alanda ahşap malzeme üzerine herhangi bir renklendirme yapılmamıştır.

Güneybatı köşesinde yer alan odanın tavanında çıtakâri uygulaması, sonsuz altıgen deseni oluşturacak şekilde çakılmıştır. Tavanın ortasında yer alan daire formundaki göbeğin içinde Kadiri gülü yer almaktadır.⁷⁶ Kadiri gülünü meydana getiren 18 köşeli yıldızın köşeleri, bir ters bir düz yerleştirilmiş C kıvrımlarıyla birleşir. Ahşap malzeme olduğu gibi bırakılmış, renklendirme ve süsleme uygulaması yapılmamıştır. (Fotoğraf 68)

Selamlık mutfak bölümünü oluşturan odanın tavan zemininde kullanılan çıtalar iç içe yerleştirilmiş sekizgen ve kare desenlerinin oluşturduğu bir geometrik deseni içermektedir. Tavanın merkezinde 120 cm yarıçaplı daire formunda tavan göbeği

⁷⁵ Kemal Yıldırım - M. Lütfi Hidayetoğlu, "Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Özellikleri", 335.

⁷⁶ Kadiri gülü için bk. Atasoy, *Derviş Çeyizi*, 214-225.

bulunur. Tavan göbeğinde stilize yaprak biçimi verilmiş çıtalardan oluşan bir çarkıfelek yer almaktadır. Göbeğin zemini bordo, yaprak formlu çıtalar ise açık ve koyu yeşil renklerde. Çarkıfeleğin merkezinde dışarı doğru taşan bir yarım daire, bordo üzerine koyu mavi yaprak motifleriyle süslenmiştir. (Fotoğraf 72)

Doğu cihetinde yer alan kare planlı odanın tavanında, sofada olduğu gibi baklava dilimi meydana getiren çıtalar kullanılmıştır. Tavan göbeği ve kalemişi süslemeler bulunmaz. Ahşap malzemenin olduğu gibi bırakıldığı sade bir tavan örneğidir. Hemen bitişiğinde yer alan oval duvarlı odada ise çıtakâri uygulaması, S kıvrımlarından oluşan bir baklava deseni meydana getirir. Bu desenin bir başka örneği 1870 yılında yapılan Abdi Başara evinde de görülmektedir.⁷⁷ (Fotoğraf 79)

Başodanın tavanında 20 cm aralıklarla 5 cm kalınlığında pasalar çakılarak çubuklu tavan oluşturulmuştur. Her biri içeriden dışarıya doğru koyu yeşil, beyaz ve siyah renklerde boyanmış, tavan yüzeyinde ise açık yeşil kullanılmıştır. Tavanın merkezinde 60 x 40 cm yarıçaplı beyzî bir tavan göbeği yer almaktadır. Pasalardan tavan göbeğine yaklaşan ikisi, elips formunu takip ederek birleşir. Ardından kalemişi desenler göbeği çevreleyen bir çelenk meydana getirir. Göbeğin içerisinde çarkıfelek oluşturan kıvrımlı çıtalar stilize yaprakları andırmaktadır. Bir ters bir düz yerleştirilen yapraklar koyu mavi ve sarı renklerde gölgelidir. (Fotoğraf 85-86)

⁷⁷ Kemal Yıldırım - M. Lütfi Hidayetoğlu, “Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Özellikleri”, 335.

2. Kalemîşi Süslemeler

Süsleme unsuru olarak önceki bölümde bahsedilen ahşap tavanlar ile tavan eteklerinde yer alan kalemîşi süslemeli kartuları ihtiva eden Numaniye Dergâhı'nın tezyini unsurlar açısından sade ve iddiasız bir yapı olduğu görülmektedir. Tanman *“dervîane sadelik”* adını verdiği bu tavır için: *“Bir yandan Osmanlı mimarisinin baştan beri riayet ettiği prensiplere, diğer yandan –aslında Osmanlı kültürünün hemen her boyutu gibi mimarisini de derinden etkilemiş olan- Anadolu tasavvufunun tevazuyu, gsteriten ve israftan kaçınmayı telkin eden terbiye sistemine bağlanabilir”* tespitinde bulunmuştur.⁷⁸

Tevhidhanede, ahşap tavanın bitiminde yer alan ereve, pembe ve beyaz S kıvrımları arasında yeşil yapraklar ve mavi, kırmızı renklerde bahar dalı çiçekler ile bezenmitir. Kıvrım dallar fıyonk tasvirleriyle bağlanır. Tavan eteğinde dikdörtgen uzanan bordo gölgeli çerçeveler kenarlarda S ve C kıvrımlarıyla kapanır. Sarı renkli kıvrım dallar üzerine, pembe, mavi, yeşil renkli çiçekler buketler halinde belirli aralıklarla yerleştirilmiştir. Buketlerin aralarında tek dallı yapraklar, yeşil yapraklar ve çiçekler yer alır. Dikdörtgen erevelerin aralarında yine rokoko üslupta madalyonlar içine yerleştirilmiş tek dal iek tasvirleri ilenmitir. Kadınlar mahfilinin tavan eteğinde de bu süslemeler devam etmektedir. Numaniye Dergâhı'nda harem bölümünün kuzey duvarında yer alan çeşmenin nii içerisine de siyah-gri gölgeli kurdele tasvirleri uygulanmıştır.

Selamlık bölümünde sofanın güney cihetinde yer alan kanadında ayrı bir tavan süslemesi görülür. Batı cihetinde yer alan giriş kapısı ile balayarak dikdörtgen biçiminde 11 m devam eden bu alanın tavan eteklerinde yer alan kartular 25 cm kalınlığındadır. Bordo renkli gölgeli ereveler S ve C kıvrımlarıyla kapanır, çerçeveler arasında rokoko madalyonlar yer alır. ereveler içerisinde kıvrım dallar kartuun tamamına yayılır. Kırmızı renkli lale motifleri ve yeşil yapraklar kıvrımlar arasında kalan boşlukları doldurur. Çiçeklerin aralarına büyük sarı kurdele motifleri yerleştirilmiştir. Dört adet madalyon içerisine ta'lik yazıyla dergâhın ilk eyhi Numan Efendi'nin, dergâhı vakfeden Hekimoğlu Ali Paşa'nın, dergâhın bânî-i sânisî Yusuf Ziya Paşa'nın ve son olarak

⁷⁸ Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme zellikleri Tipoloji Denemeleri*, 376.

kapsamlı bir onarımla dergâhı yenileyen M. Safiyyüddin Erhan'ın isimleri yer almaktadır. Madalyonlarda yer alan yazılar sırasıyla şöyledir:

هذ دركه حضرت شيخ نعمان قدّس سرّه المنّان

Hâzâ dergâh Hazret-i Şeyh Numan kuddise sirruhu'l-mennân

واقف دركاه حكيم باشى نوح افندى زاده على پاشا ١١٤٧

Vâkıf-ı dergâh Hekimbaşı Nuh Efendizâde Ali Paşa 1147

درکاه طریق قادری الاشرفی بانع مجدّد درکاه یوسف ضیا پاشا ۱۲۱۷

Dergâh-ı tarik-i Kadiriyye'l-Eşrefî bâni-i müceddid-i dergâh Yusuf Ziya Paşa 1217

تجدّد تعمیر انتہاسی ۱۴۱۸ عمل م.صفیّ الدین البروسوی

“Teceddüd-i ta'mir intihası 1418 amel-i M. Safiyyüddin el-Burusevi”

Sofanın kuzeye dönen ve diğer kanadını oluşturan bölümün tavan eteğinde 25 cm kartuşlar içerisine süsleme yapılmıştır. Yine dikdörtgen çerçeveler ile bunlar arasına yerleştirilen rokoko madalyonlar ana çehreyi oluşturmaktadır. Mavi gölgeli çerçeve içinde sarı, kırmızı, turuncu, pembe, beyaz, mor renklerde gül motifleri görülmektedir. Çerçeve kenarlarına ulaşacak biçimde kıvrılan dalların aralarına ikişer, üçer güller yerleştirilmiş, çevrelerinden yeşil yapraklı dallar uzatılmıştır. Benzeri şekilde çerçeve aralarında bırakılan madalyonların içerisine bu defa tâc-ı şerifler resmedilmiştir. (Fotoğraf 65-66)

Güneybatı yönüne bakan odanın tavan eteğini kahverengi gölgeli düz çizgiler çevreler. Kartuşun içerisinde natüralist çiçek motiflerinden oluşan buketler aralıklı olarak sıralanmıştır. Mavi, sarı, kırmızı, turuncu, yeşil renklerdeki çiçeklerden oluşan buketlerin iki yanından uzanan yeşil dal ve yapraklar birbirine ulaşır. Hemen bitişiğinde yer alan mutfakta, içi boş bırakılmış rokoko çerçeveler arasındaki panolarda duvar resimleri görülmektedir. Odanın kuzey duvarında yer alan madalyonda Numaniye Dergâhı'nın umumi görünüşü resmedilmişken diğerlerinde sepet içerisinde meyve tasvirleri yer almaktadır.

Doğu cihetinde yer alan odalardan ilkinde, sabit dolapların üzerinden başlayarak tavana devam eden alanda rokoko duvar süslemeleri yer almaktadır. Tavan eteğinde yer alan

kartuş mavi düz çizgi ile çerçevelenmiştir. İçerisine yerleştirilen kıvrımlı dalın aralarında yeşil yapraklar ve mavi, pembe renkli çiçekler resmedilmiştir. Siyah renkli kurdele desenleri çiçeklerin aralarına yerleştirilmiştir. Selamlık bölümü doğu cihetinde yer alıp kuzeye bakan odada benzeri şekilde tavan eteğinde yer alan çiçek bezemeli kartuş turuncu renkle çerçevelenmiştir. Çerçeve içerisine yerleştirilen kıvrım dal üzerine mavi, pembe, yeşil, turuncu çiçeklerden oluşan buketler aralıklarla yerleştirilmiştir. Buketlerin aralarında kıvrım dallardan çıkarılmış yeşil yapraklar ve tek dal çiçekler serpiştirilmiştir.

Selamlık başodasının nişi içerisinde yer alan manzara resmi ile kemerinde bulunan çiçek ve fiyonk tasvirli kalemişleri orijinalliğini korumaktadır.⁷⁹ Kemerde bulunan deseni tavan eteği süslemeleri devam ettirmektedir. Manzara resminde görülen yeşil tepelerle çevrili deniz, içerisinde yelkenliler, kıyıda yer alan batı tarzı yapılar resmin bir İstanbul tasviri olduğunu düşündürmektedir. Tekkenin tüm restorasyon ve koruma işlemleri gibi süslemelerin restorasyonu da aslında sadık kalınarak Mehmed Safiyyüddin Erhan tarafından yapılmaktadır.

⁷⁹ Sevgi Ötünç, *18-20.yy Sivil Mimarisinde Boyalı Nakışlar Ve Duvar Resimleri* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 241.

3. Hat Levhaları

18.yy sonlarında başlayarak 19.yy boyunca üretimi süren ve “tekke yazıları” olarak adlandırılan eserler; dönemin getirdiği batı etkisiyle kitap sanatlarının levhalara taşınıp duvarlarda sergilenmesi sonucu ortaya çıkmıştır.⁸⁰ Numaniye Dergahı’nda da ibadet mekânı hat levhaları ile tezyin edilmiştir. Çalışmamızın kapsamına tevhidhaneye geçiş alanında asılı bulunan kitabe levhası, tevhidhanede mihrap üzerinde yer alan ayet-i kerime ile Hulefâ-i Râşidîn ve Hasaneyn takımı alınmıştır.

Tevhidhaneye geçişi sağlayan holün güney duvarında yer alan kitabe levhası, 1221/1806’da söylenen tarih 1974’te Kemal Batanay tarafından yeniden yazılmıştır. Açık renk zemin üzerine ta’lik hat ile yazılmıştır. (Fotoğraf 103) Satırların her biri cetvel içine alınmış, kenarlarına su yeşili ebrû ile murakkâ yapılmıştır.

Kitabe metni şöyledir:

منبع لطف عطا حضرت سلطان محمود

کوندروب برسه یه بر بنده سن اول شاه ملیک

یعنی اول کان کرم خضرتاحمد آغا کیم

ایلمش ذاتنه حق جود وسخای تملیک

کلدی عزتله همان کوردی بو درکاه خراب

لطف پران ایله تجدیدنی قلدی تبریک

اشرفی بنده سی اول ایشته اول مقام دلکش

فیض آلور بونده کلن اولسه ده دورو نزدیک

⁸⁰ Tekke yazıları ile ilgili bk. Hümeýra Uludağ, *Osmanlı Hat Sanatında Tekke Yazıları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 19.

زاهدا صانمه صاقين دور سماع بهوده

اسم ذات عاشق شوریده ی ایلر تحریک

بر دوشر پرتو همتله مجوهر تاریخ

قادرى دركهنى بيدي مثلم آغا نيك

Menba-ı lutf-u ‘ata Hazret-i Sultan Mahmud
Gönderüp Burusa’ya bir bendesin ol şah-ı melik

Ya’ni ol kân-ı kerem Hazret-i Ahmed Aga kim
Eylemiş zatına Hak cûd u sehayı temlik

Geldi izzetle heman gördi bu dergâhı harab
Lutf-ı pîrân ile tecdidini kıldı tebrik

Eşrefi bendesi ol işte mâh-ı dil-keş
Feyz alur bunda gelen olsa da dar-u nezdîk

Zahida sanma sakın devr-i sema bî-Huda
İsm-i zat âşık-ı şûrîdeyi eyler tahrik

Bir düşer Pertev-i himmetle mücevher tarih
Kadiri dergehini yaptı Müsellem Aga nîk

Tevhidhanede bulunan bahis konusu ettiğimiz levhalar Karabaş-ı Veli Dergâhı şeyhi Süleyman Vehbi Efendi ketebelidir.⁸¹ Tümü siyah zemin üzerine sülüs hat ile yazılmıştır. Mihrabın üzerinde yer alan levhada:

قال الله تعالى

كلما دخل عليها ذكريا المحراب

Allah buyurdu ki “*Zekeriyya mihraba her girdiğinde...*” yazılıdır.⁸² (Fotoğraf 104)

Levhanın 1258/1842 tarihli Ketebesi “nemekahû es-Seyyid Şeyh Süleymanü’l-Vehbî” şeklindedir.

Mihrap üzerindeki levhanın iki yanında oval formlu “Allah (cc)” levhası ile “Hz. Muhammed (sav)” levhası yer alır. (Fotoğraf 105-106)

Yine kible duvarında “kalellahu teâla” levhası ile “yâ Hafîyyü’l-eltâf neccinâ mi’mmâ nehâf” duasının yazılı olduğu levha asılıdır. (Fotoğraf 107-108)

Kuzey duvarında ise Hulefa-i Râşidîn ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin isimlerinin yazılı olduğu levhalar sıralanmıştır. Hz. Hüseyin levhasındaki Ketebe: “bende-i âl-i „abâ Seyyid Süleyman Vehbî” (Fotoğraf 109-114)

⁸¹ Süleyman Vehbi Efendi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Semra Güler, “Bursa’da Medfun Bir Hattat: Şeyh Süleyman Vehbî Efendi”, *Osmanlı Dönemi Bursa Ve Sanat Tarihi Yazıları*, ed. Mustafa Yıldırım vd. (Konya: Palet Yayınları, 2019), 273-315.

⁸² Âl-i İmran 3/37

DEĞERLENDİRME

Keşiş Dağı olarak da bilinen Uludağ'ın eteklerinde kurulan Bursa'da, Anadolu'nun İslâmlaşmasından itibaren tarikat yapıları inşa edilegelmiştir.⁸³ 15.-16. yüzyıllara tarihlenen tekke yapılarından taş malzeme kullanılan bazı tevhidhane bölümleri günümüze ulaşabilmiş, genellikle sivil mimari karakterinde tesis edilen yapılar ise malzeme özelliği ve doğal afetler gibi sebeplerle ortadan kalkmıştır. Bugün Bursa'da halen ayakta olan tarikat yapıları çoğunlukla 19. yüzyıla tarihlenmektedir. 1734'te inşa edilmiş olan Numaniye Dergâhı ise bu duruma bir istisna oluşturmaktadır.⁸⁴

Numaniye Dergâhı, 1802'de yaşanan büyük yangında neredeyse tamamen yanmış ve yeniden inşa edilmiş, sonraları Bursa halkı tarafından "küçük kıyamet" olarak anılan 1855 depremi başta olmak üzere belirli aralıklarla onarım görmüştür. Tekkelerin sırlanmasını müteakip Eşrefzâde ailesinde kalan Numaniye Dergâhı, diğer birçok tarikat yapısı gibi farklı amaçlarla yıkılmamış yahut terk edilmemiş, ihtiyaç duyduğu müddetçe onarımları sürdürülmüş ve bu sayede özgün haliyle günümüze gelebilmiştir.

Baha Tanman'ın oluşturduğu tipolojiye göre ev-tekke niteliğinde bir yapı olan Numaniye Dergâhı, 18-19. yüzyıl sivil mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Tanman, barınma, eğitim, ibadet gibi fonksiyonların bir arada tasarıma yansıdığı ev-tekke olarak tanımlanan yapıların İstanbul'da çoğunluğu oluşturduğunu kaydeder.⁸⁵ İstanbul'da Tophane Kadiriye Tekkesi, Eyüp Kaşgâri Tekkesi, Eyüp Bahriye Mevlevihanesi, Kaygusuz Tekkesi, Bursa Numaniye Dergâhı ile aynı grubu paylaşan tekkelerdendir.

Numaniye Dergâhı, Geniş bir arazi içerisinde, harem, selamlık, hazire, mutfak ve hamam birimleri ihtiva etmesiyle Bursa tekkeleri arasında, Üftade Tekkesi ve Bursa Mevlevihanesi ile beraber büyük ölçekli tekkelerdendir.⁸⁶ Alt kat şeyh evi, üst kat tevhidhaneyi ihtiva edecek şekilde aynı yapı içerisinde kurgulanan harem bölümü ile genellikle erkek misafirlerin ağırlandığı selamlık bölümü ayrı konumlandırılmış, bu iki yapının kesiştiği bir alanda tekke haziresi oluşturulmuştur. Bu yerleşim biçimi İstanbul

⁸³ Mustafa Kara, *Bursa'da Dini Kültür* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 54.

⁸⁴ Eser Çalıkuşu, *Bursa Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri* (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 269.

⁸⁵ Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, 514.

⁸⁶ Çalıkuşu, *Bursa Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri*, 252.

Ümmî Sinan Tekkesi'nde de görülmektedir.⁸⁷ Tekke mutfağı ile 1950-1960'lı yıllara kadar halktan insanların gelip kullandığını öğrendiğimiz hamam birimleri ise harem bölümünün güneyinde kalan küçük bir avluda sıralanmıştır. Bu birimler günümüzde kullanımda olmadığından yeterli inceleme yapılamamıştır. Başlarda üç adet çeşmesi olduğunu vakfiyesinden öğrendiğimiz tekkenin harem bölümüne bitişik halde olan çeşmesi günümüzde hala mevcuttur. Tekke birimlerini çevreleyen yüksek duvarların doğu ve batı yönlerinde olmak üzere iki ana giriş kapısı bulunması haremlik-selamlık uygulamasının bir neticesidir. Geniş saçaklarla örtülü çift kanatlı ahşap kapılardan batı cihetinde yer almakta olan ana giriş kapısı bugün kullanılmamaktadır. Bu kapının üzerinde tekkenin 1802 tarihli onarım kitabesi yer almaktadır.

Harem ve selamlık bölümleri, tuğla dolgulu ahşap karkas üzerine bağdadi sıva tekniği ile inşa edilmiştir. Örtü sistemi olarak kırma çatı kullanılmıştır. Taşıyıcı eleman birleşmelerinde düz bindirme tekniği tercih edilmiştir.⁸⁸ İskeleti oluşturan ana dikmelerin arası payandalarla desteklenmiş, pencere açıklıkları iki yanda dikmeler ile alt ve üstünden kuşaklar geçirilerek oluşturulmuştur. 18. yüzyılda bu tekniğin yaygınlaşmasıyla pencere sayıları artmıştır.⁸⁹ Numaniye Dergâhı cephe düzenlemesinde de bu etki görülmektedir. Yine harem ve selamlık bölümlerinde aynı olacak şekilde dikdörtgen açıklıklı giyotin pencereler ile çift kanatlı pencereler kullanılmıştır. Harem bölümünde kat arasında yer alan ahşap kat silmesi, selamlık bölümünde payandalara yaslanarak sokağa taşan çıkmanın köşesinden hizalanarak tüm yapıyı çevrelemektedir. Çift kanatlı ahşap kapılarda tablalar ve hareketli silmelerle 19. yüzyıl ahşap meskenlerin zevkini yansıtan sade süslemeler oluşturulmuştur. Her iki birimde de 120 cm genişliğine ulaşan çatı saçakları, ahşap yüzeyler üzerine ince çıtaların çakılmasıyla tezyin edilmiş, benzeri çıta uygulaması iki yapıda da enine dikdörtgen yerleştirilen pencerelerin altında kullanılarak belirli bir ahenk yakalanmıştır. Dikdörtgen giyotin pencereleri ve ahşap kat silmeleriyle, günümüze yalnızca fotoğrafları kalmış olan Emir Buhari Tekkesi ile benzer cephe özellikleri sergilediği anlaşılmaktadır.⁹⁰ Yapı tekniği ve cephe düzenlemesi itibarıyla döneminin mesken mimarisi karakterinde inşa edilen yapının, içinde bulunduğu mahalle

⁸⁷ Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, 462.

⁸⁸ Aksoy, *17. Ve 18. Yüzyıl Bursa Evleri Yapı Çözümlemesi*, 143.

⁸⁹ Aksoy, *17. Ve 18. Yüzyıl Bursa Evleri Yapı Çözümlemesi*, 150.

⁹⁰ Taşkın, *15. Ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekân ve Cephe Kurgusu*, 62.

ile uyumlu ve hatta kaynaşmış bir görüntü arz ettiği, henüz civardaki tarihi Bursa evlerinin yıkılmamış olduğu yıllarda çekilen fotoğraflarda müşahade edilmektedir.⁹¹

Harem bölümünde şeyh ve ailesine ait bulunan alt katın yerleşim planı, iki yanda sıralı odalar ve ortasındaki sofadan müteşekkildir. Sedat Hakkı Eldem'in tipolojisine göre iç sofalı plan tipinde olduğu görülmektedir. Üst katta bulunan tevhidhane, kendi döneminde inşa edilen benzeri tekkelerde olduğu gibi dikdörtgen plana sahiptir. Bursa'da erken dönemde çoğunlukla kare planlı tasarlanan tevhidhaneler, sonraları dikdörtgen planlı oluşturulmuştur. 18. yüzyılda inşa edilen Cizyedarzade Tekkesi ile İsmail Hakkı Tekkesi'nde de tevhidhane bölümlerinin dikdörtgen planlı tasarlandığı görülmektedir.⁹² Selamlık bölümü ise aynı tipolojide dış sofalı plan tipine girmektedir.

Türk konut mimarisinde iç mekân düzenlemesi, yaşam düzenine muvazi olarak oldukça sadedir. Odalar hem misafir ağırlama hem de yemek ve uyku fonksiyonları için ortak kullanılmış, buna bağlı olarak inşa esnasında odalara sabit yüklük ve dolaplar eklenmiştir. Numaniye Dergâhı'nda da hücreli sabit dolaplar ile yarım daire planlı duvar nişleri hemen her odada görülmektedir. Bunlardan en ilginç selamlık başodasında yer alan manzara tasvirli niştir. Yeşil tepelerinde ahşap konaklar ve boğaz manzarası ile yelkenli ve kalyon tasvirlerinin yer aldığı resim, bir İstanbul tasviri olduğunu düşündürür. Figürlerin tasviri ve perspektif açısından incelendiğinde, tam bir batılı resim anlayışına ulaşamamış amatör peyzaj çalışmaları olduğu görülmektedir. Bununla birlikte selamlık bölümünün mutfağı olduğunu düşündüren, belki de kahve ve şerbet ikramlarının hazırlandığı ocaklı odanın tavan eteğinde de kent tasvirleri ile natürmort süslemeler bulunur. Dergâh manzara tasvirleri barındırmasıyla Bursa'nın diğer dini yapılarından ayrılıyor olsa da,⁹³ batılılaşma dönemi olarak adlandırılan 19. yüzyılda Anadolu'da Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii, Yozgat Çapanoğlu Camii gibi benzeri örneklerini görmekteyiz.⁹⁴

Tavan eteklerindeki kartuşlarda, tekkenin batı duvarına bitişik çeşmesinde ve bazı mezar taşlarında görülen süsleme özellikleri geç dönem özellikleri taşımaktadır. Kıvrım dallar

⁹¹ M. Baha Tanman, "Osmanlı Şehrinde ve Mahallesinde Tekkelerin Yeri: İstanbul Örneği", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, ed. Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 427-428.

⁹² Çalıkuşu, *Bursa Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri*, 244.

⁹³ Ötünç, *18-20.yy Sivil Mimarisinde Boyalı Nakışlar Ve Duvar Resimleri*, 245.

⁹⁴ Konu ile ilgili bk. Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988).

üzerine yerleştirilen realist üslupta çiçekler, kurdele motifleri ve rokoko çerçeveler tüm süsleme alanlarında kullanılan ortak unsurlardır.

Tekke haziresi, harem ile selamlık birimlerinin kesiştiği güneydoğu köşesinde, ana ibadet mekânı ve yaşam alanına oldukça yakın şekilde konumlandırılmıştır. Tasavvuf kültüründe gündelik hayattan tecrit edilmeyen ölüm algısı ile pirlerin ruhaniyetlerine duyulan derin saygı, tekkelerde bu yerleşimin oluşmasında temel etkindir. Hazirede 13 adet numaralandırılmış mezar taşı tespit edilmiştir. Bunların arasında dergâha ismini veren Numan Efendi ile birlikte diğer şeyhlerin ve bazı aile üyelerinin kabirleri bulunmaktadır. Baş şahideleri çoğunlukla dikdörtgen prizmatik gövde üzerinde başlıklı formdadır. Hanımlara ait olan iki adet mezar taşı sivri kemerli ve diğerlerine göre daha süslüdür. Hazirede ayrıca dışarıdan getirilerek tamamlanmış bir adet taş ve başka kırık parçalar mevcuttur. Dergâh haziresine defnedildiği ifade edilen bazı isimlerin mezar taşlarına rastlanmamıştır.

SONUÇ

Çalışmamız neticesinde Numaniye Dergâhı'nın inşa malzemesi, teknik, cephe düzenlemesi, fonksiyon şeması ve süsleme özellikleri ortaya çıkarılmış, çağdaşı olan 19. yüzyıl ahşap mimari yapıları ile ortak özellikleri ihtiva ettiği, mimari ve süsleme unsurları açısından inşa edildiği dönemin üslubunu taşıdığı tespit edilmiştir.

Günümüze pek azı intikal edebilmiş olan ahşap meskenler, doğası itibariyle zamanla yorulmaktadır. Yağmur, rüzgâr gibi doğa olayları ile özellikle deprem, yangın gibi doğal afetler bu yapıların yıpranmasında etkili faktörlerdir. Bununla birlikte, ahşap yapıların terkedilmeleri yıpranmalarını hızlandıran önemli etkenlerden biridir. Değişen sosyal yaşam ve kentleşmenin dikte ettiği betonarme yapıların artması neticesinde kimsesiz bırakılan ahşap meskenler ve özellikle tekkelerin kapatılması kanunu sonrasında terkedilen tekkeler zamanla yıkılmış, bir devrin mimari ve kültürel mirası olan değerler birer birer yok olmaya başlamıştır.

Numaniye Dergâhı zamanın getirdiği etkilere karşı, ihtiyaç halinde aslına uygun olarak onarılmış, bu onarımlar esnasında yapının plan şemasına sadık kalınarak niteliksiz eklemeler yapılmamış, hatta Mehmed Safiyyüddin Erhan tarafından 1970'li yıllarda gerçekleştirilen kapsamlı onarım esnasında selamlık bölümünün planına aykırı biçimde eklendiği tespit edilen bir bölüm kaldırılmıştır. Teknik unsurların yanı sıra daha önemli bir etken Numaniye Dergâhı'nın hiç terk edilmemiş olmasıdır.

Araştırmamız esnasında tarikat yapıları ile ilgili münferit çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Uzun yıllar boyunca Türk toplumunun birçok ihtiyacına cevap veren tarikat yapılarının mimari tarihimizdeki yerinin tespiti ancak bu yapıların tek tek incelenmesi sonrasında mümkün olabilir.

Bu çalışmada Bursa Numaniye Dergâhı mimari açıdan ve süsleme özellikleri bakımından incelenerek sanat tarihi alanına mütevazı da olsa bir katkı sunulmuştur. Bununla birlikte bir mekânın yalnızca mimari özelliklerinin deşifre edilmesiyle tüm manasına erişilemeyeceği ve bütün özellikleriyle irdelenemeyeceği açıktır. Dergâh çeşitli yönlerden ve yeni bakışlarla incelenmesi açısından tasavvuf tarihi, sosyoloji, mahalle ve kültür tarihi gibi alanlarda çalışma yapmak isteyenler için özgün bir değer taşımaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Feyza. *17. Ve 18. Yüzyıl Bursa Evleri Yapı Çözümlemesi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Aktepe, M. Münir. “Hekimoğlu Ali Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/166-168. İstanbul: TDV yayınları, 1998.
- Arık, Rüçhan. *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Atasoy, Nurhan. *Derviş Çeyizi*, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Azamat, Nihat. “Kadirîyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/131-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Barkan, Ömer Lütfi. “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”. *İnsan&İnsan*, 2/5, (Aralık 2015), 5-37.
- Baykal, Kazım. *Bursa Ve Anıtları*. İstanbul: Cenkler Matbaacılık, 2.basım, 1982.
- Çalığıuşu, Eser. *Bursa Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Çolak, Orhan M. *Arşiv Belgelerinin Işığında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689/1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Dostoğlu, Neslihan Türkün. *Bursa Kültür Varlıkları Envanteri: Anıtsal Eserler*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011.
- Eldem, Sedat Hakkı. *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: Pulhan Matbaası, 1954.
- Eşrefzade Ahmed Ziyaeddin. *Gülzar-ı Süleha ve Vefeyat-ı Urefa*. Bursa: Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan bölümü, 1018, 121a-b.
- Erhan, Mehmed Safiyüddin. *Bir Zamanlar Bursa'yı Bir Payitaht'ın Pâyimali*, İstanbul: Sufi Kitap, 2016.

- Erhan, M. Safiyüddin. “Bursa Eşreflerinde Köfteli Çorba Ananesi”. *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4.* ed. Mehmed Temelli. 299-304. Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, 2005.
- Gazzîzâde Abdüllatif Efendi. *Hülâsatü'l-Vefeyât*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2257, 62a-b.
- Güler, Semra. “Bursa’da Medfun Bir Hattat: Şeyh Süleyman Vehbî Efendi”. *Osmanlı Dönemi Bursa Ve Sanat Tarihi Yazıları.* ed. Mustafa Yıldırım vd. 273-315. Konya: Palet Yayınları, 2019.
- Gülgen, Hicabi. “Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Ve Çalışmaları”. *Osmanlı Dönemi Bursa Ve Sanat Tarihi Yazıları.* ed. Mustafa Yıldırım vd. 142-157 Konya: Palet Yayınları, 2019.
- Gülgen, Hicabi. *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri.* Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Kara, Mustafa. *Anadolu’nun Üç Ermişi.* İstanbul: Dergah Yayınları, 2020.
- Kara, Mustafa, *Bursa’da Dini Kültür.* Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Kara, Mustafa. “Bursa Tekkeleri ve Tasavvufî Hayat Üzerine Genel Bir Değerlendirme” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Şubat 1987), 77-88.
- Kara, Mustafa. *Dervişin Hayatı Sufinin Kelamı.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kara, Mustafa. *Din, Hayat ve Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler.* İstanbul: Dergah Yayınları, 2019.
- Kara, Mustafa . "Mîrâc Mîrâciye ve Bursalı Safiye Hâtun'un Vakfiyesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Ocak 1998), 25-40.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Kepecioğlu, Kamil. *Bursa Kütüğü,* Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009.
- Koç, Turan. *İslam Estetiği.* İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.
- Kuban, Doğan. *Türk Hayatlı Evi.* İstanbul: Mısırlı Matbaacılık, 1995.
- Kur’an-ı Kerîm meali,* çev. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, İstanbul: Seda Yayınları, 2012.

Mehmed Fahreddin. *Gülzar-ı İrfan*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi, 1923, 141a-142b.

Mermutlu, Bedri - Öcalan, Hasan Basri. *Bursa Hazireleri*. Bursa: Bursa Kültür A.Ş. Yayınları, 2011.

Öcalan, Hasan Basri, “Gazzizade Abdüllatif’in Kaleminden Bursa Dergahları”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/22, (Haziran 2012), 43-64.

Öcalan, Hasan Basri vd. *Bursa Mezarlıkları – Göçen Ahbaba Ebced’le Selâm/Karâr-ı Şemsî – Misbâr-ı Şemsî*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2022.

Ötünç, Sevgi. *18-20.yy Sivil Mimarisinde Boyalı Nakışlar Ve Duvar Resimleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Özkeçeci, İlhan vd. “XVII-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Dönemi Konut Mimarisinde İç Mekân Tavan Süslemelerine Genel Bir Bakış”. *İnsan ve İnsan* 5/17 (Temmuz 2018), 214-232.

Pay, Murat. *Mirâciyye: Saklı Miras*, (Film,2017).

<https://www.imdb.com/title/tt9784480/>

Tanman, M. Baha. *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.

Tanman, M. Baha. “Osmanlı Şehrinde ve Mahallesinde Tekkelerin Yeri: İstanbul Örneği”. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. ed. Ahmet Yaşar Ocak. 363-424. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2.basım, 2014.

Tanman, M.Baha - Parlak, Sevgi. “Tekke”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/370. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Taşkın, Caner. *15. Ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekan ve Cephe Kurgusu*, Edirne: Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler. Bursa: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983.

Uludağ, Hümeýra. *Osmanlı Hat Sanatında Tekke Yazıları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Uludağ, Süleyman. “Abdülkadir-i Geylani”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/234-239. İstanbul: TDV yayınları, 1988.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.

Ulusoy, Mehmed Şemseddin. *Yâdigâr-ı Şemsî*, nşr. Mustafa Kara - Kadir Atlansoy
Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.

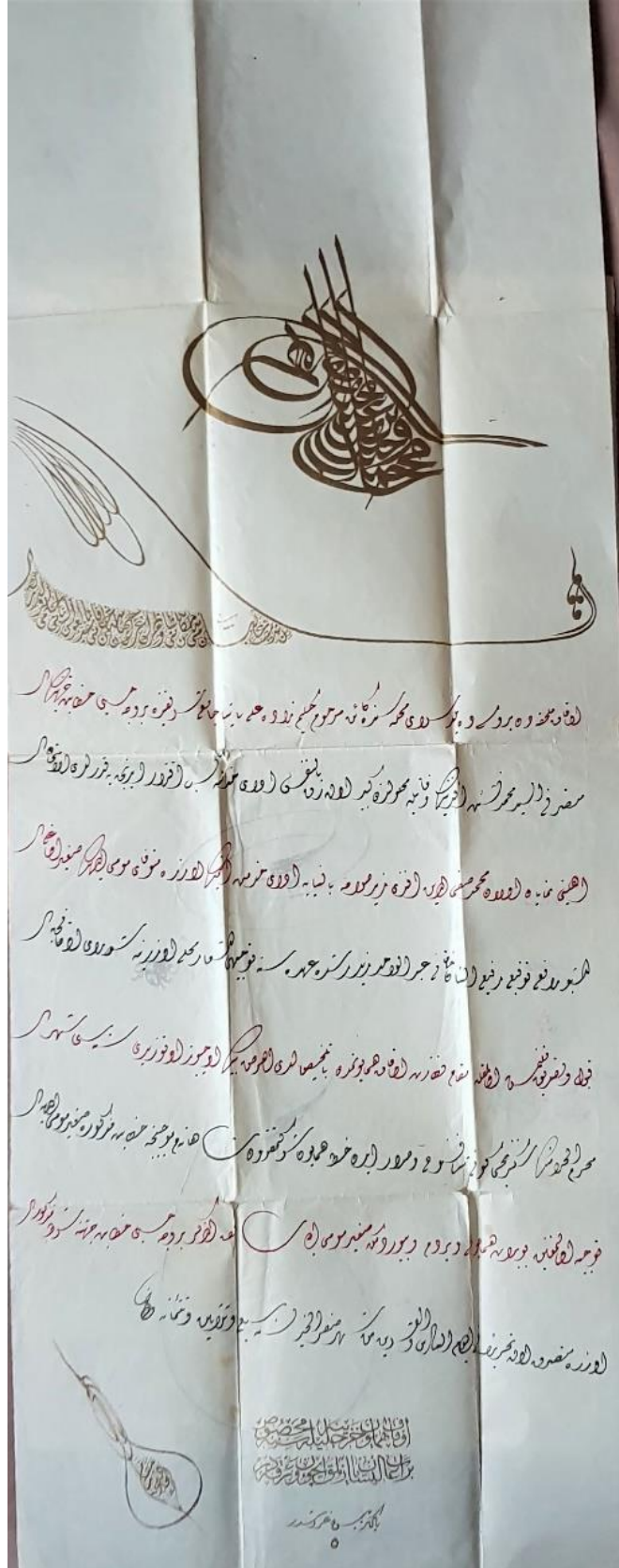
Yıldırım, Kemal – Hidayetoğlu, M. Lütfi, “Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Özellikleri”. 9. *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu*. İzmir: 2006.

EKLER

EK I: BELGELER

EK II: PLANLAR

EK III: FOTOĞRAFLAR

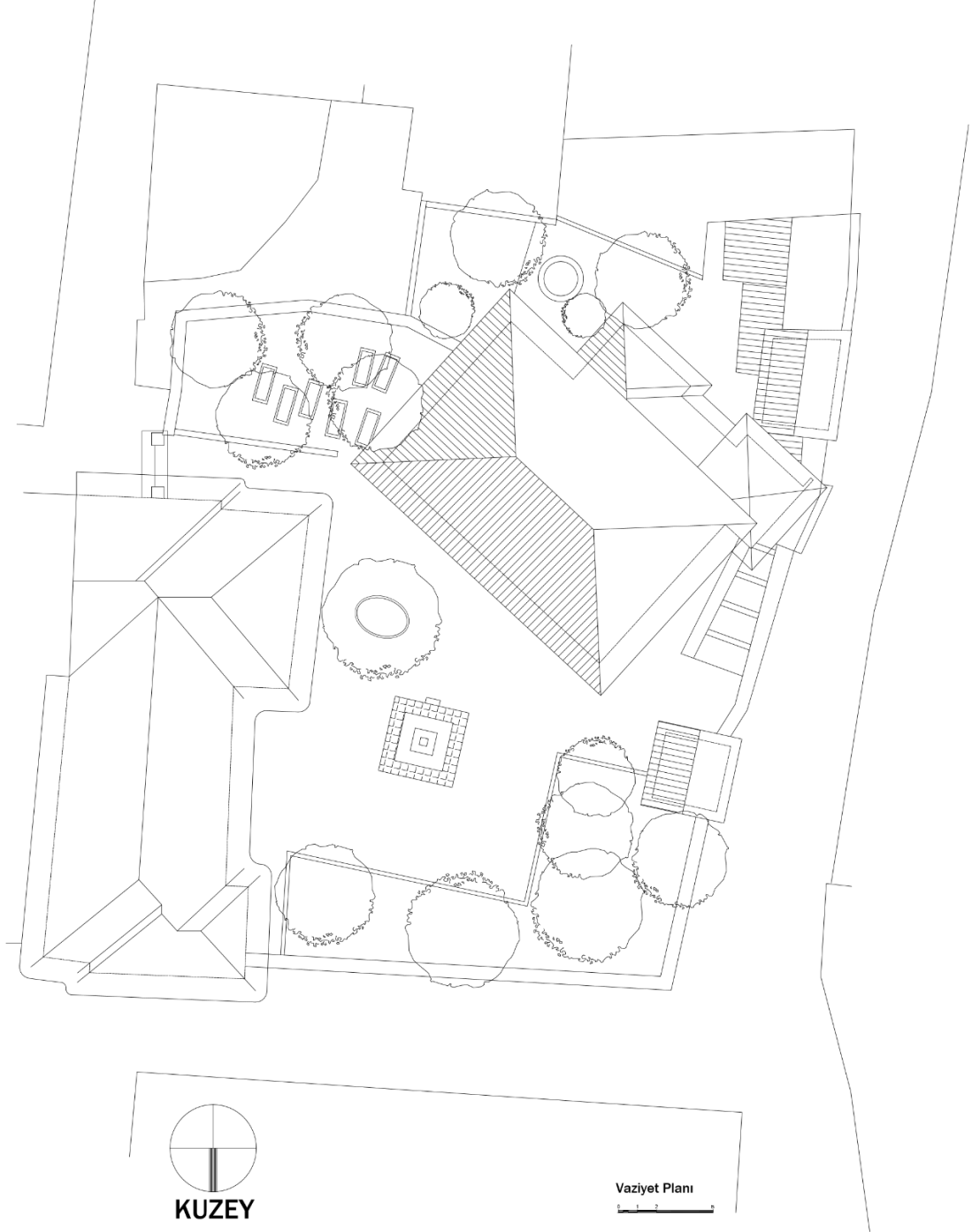

Belge 3: Hekim-zâde Ali Paşa Camii hitâbet görevinin Mehmed Safiyüddin Efendi tarafından yerine getirilmesine dair Sultan VI. Mehmed tarafından verilen Hitâbet Beratı.

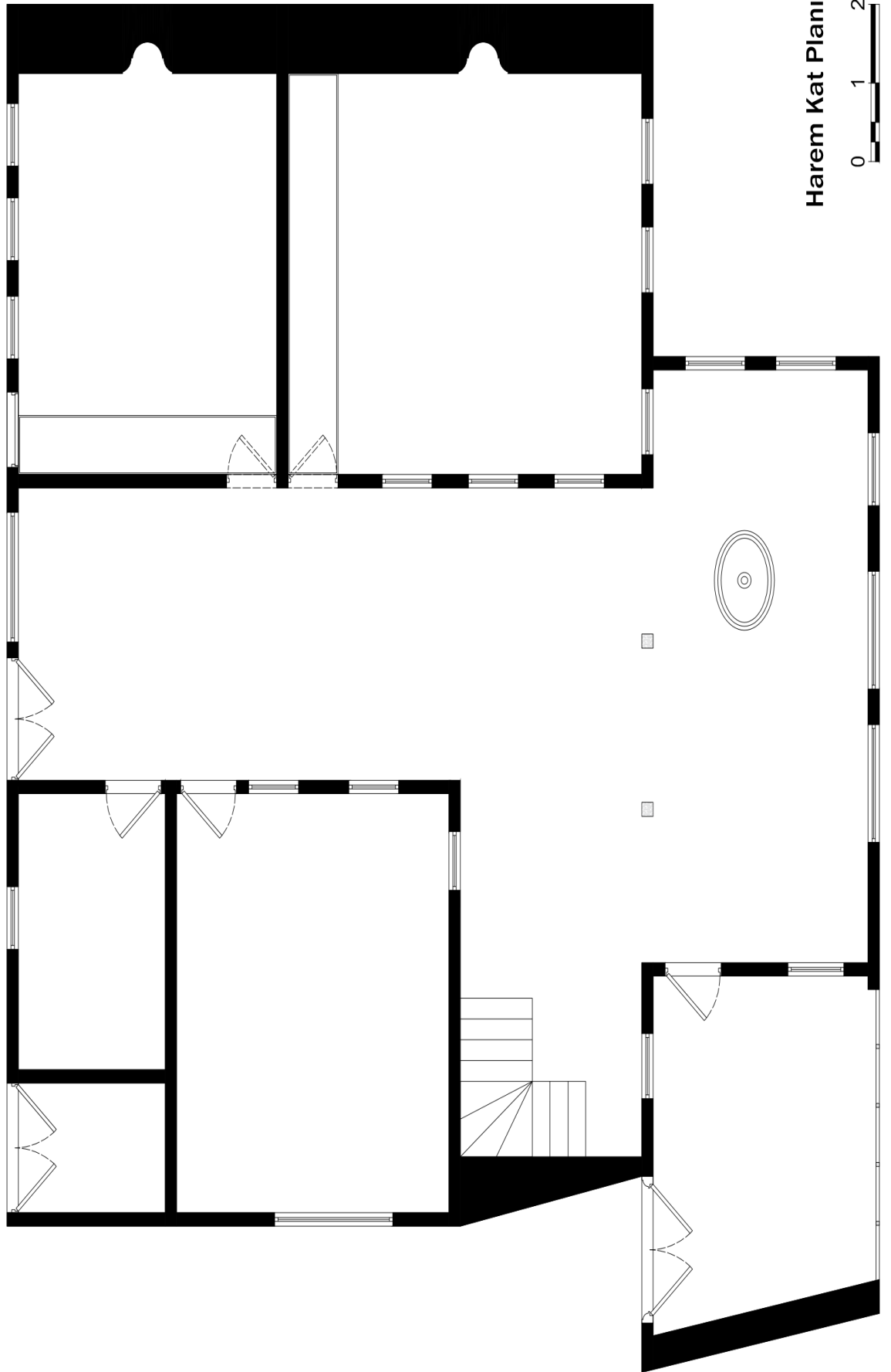
سرود نمانیه تلبیسی سابعی صفی الدین افندی
سرود تلبیسه علمیه وقفیه و تلبیسه لریه امانت و قطعات برائتیه معارف
اداره سند شکی قومیه و تلبیسه لریه کولیه اولیقه اوراقه و وثائقه کوریه
عامه تشریه اول ۱۳۱۱ جمادی الاولی ساعت اوزانقه اوده معارف اداره سند
مالیه معارف بولونیه ای قومیه و تلبیسه لریه امانت اولیور انتم
۱۳۱۱
معارف لریه
معارف لریه

Belge 4: Numaniye Tekkesi Şeyhi Safiüddin Efendi'ye, tekkede bulunan evrakların tamamını Maarif İdaresi'ne teslim etmesi konusunda Maarif Müdürlüğü'nden yazılan emirname.

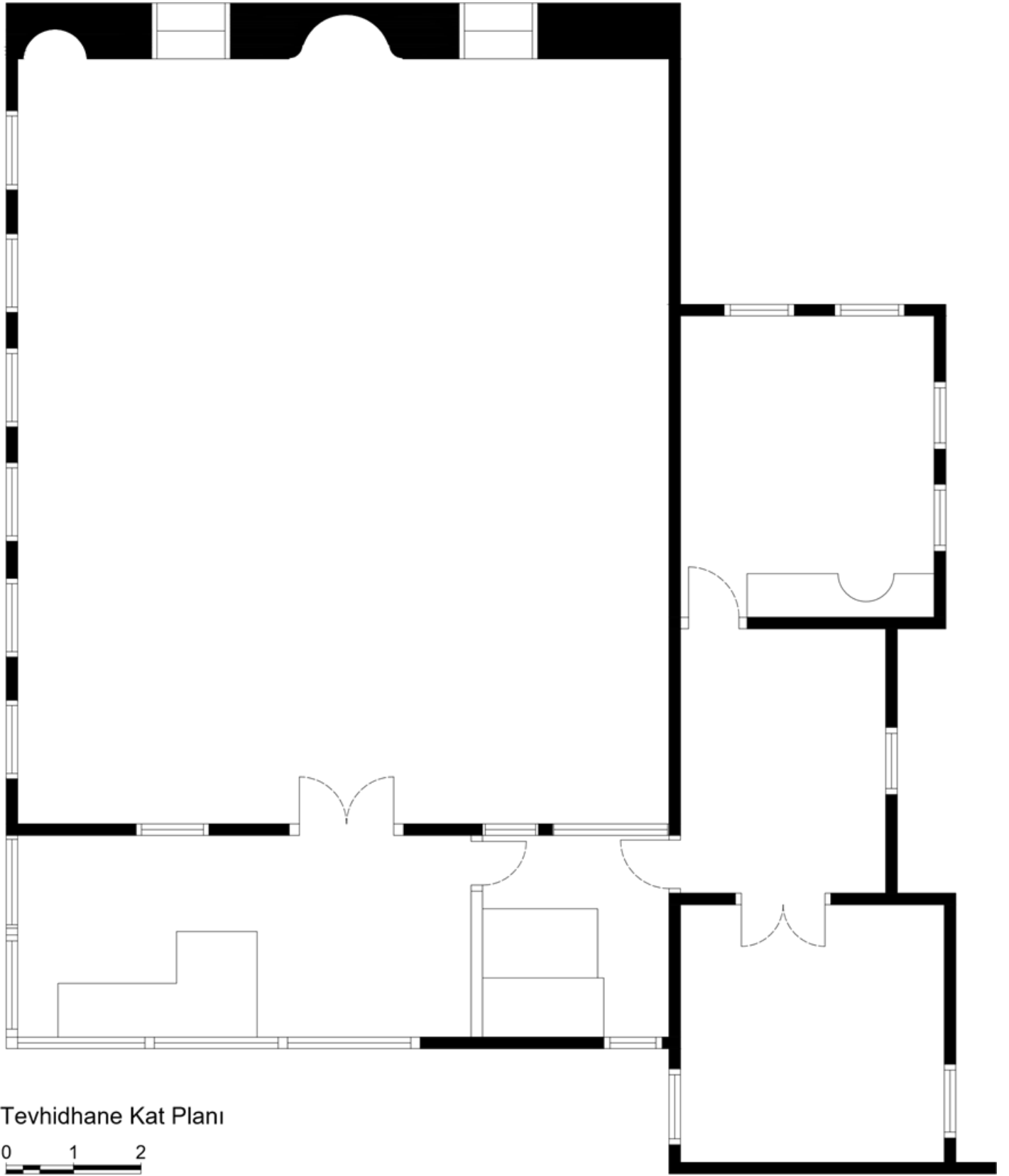
EK II: PLANLAR

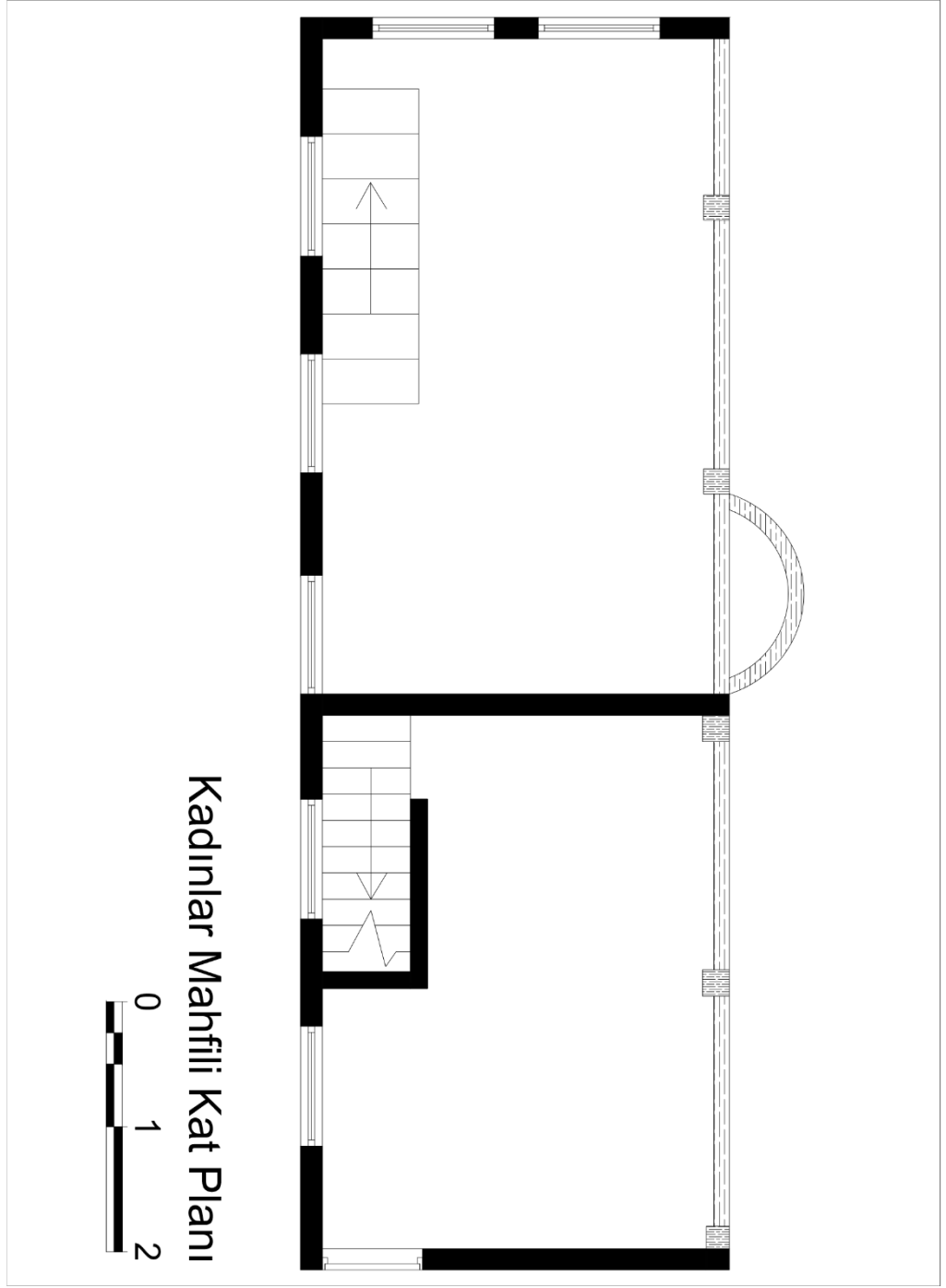
Bursa Numaniye Dergâhı Vaziyet Planı

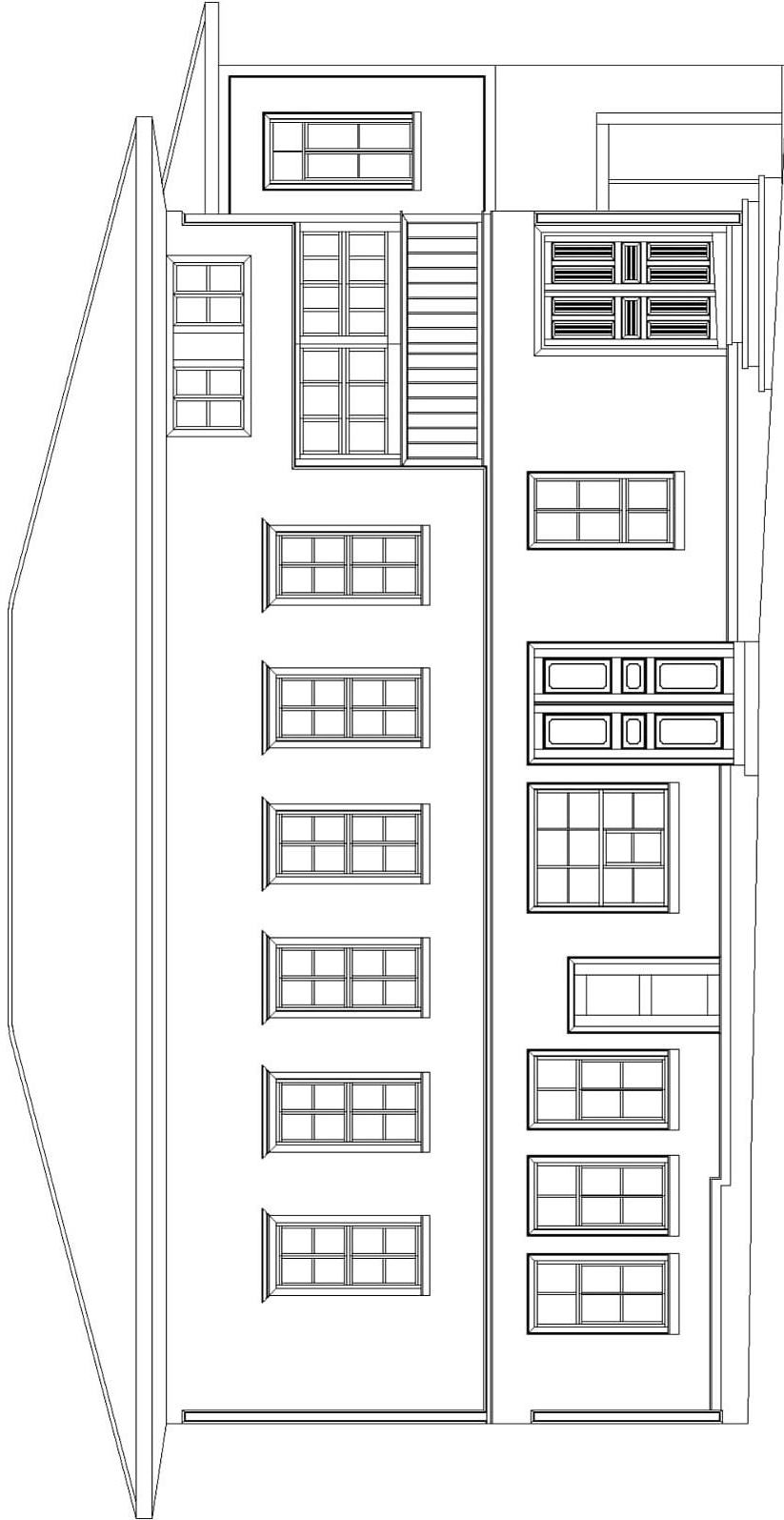
Bursa Numaniye Dergâhı Harem Bölümü Kat Planı

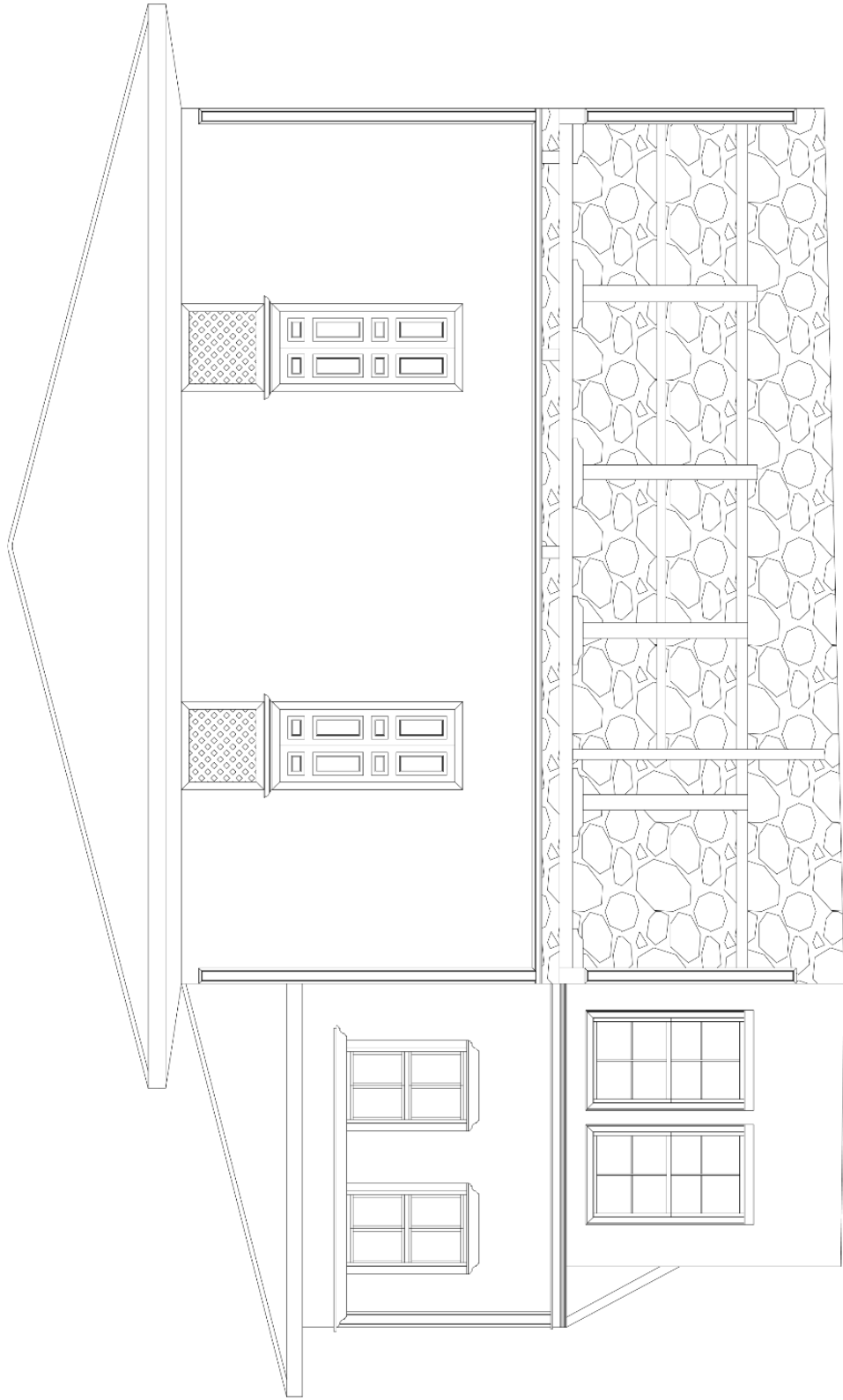
Bursa Numaniye Dergâhı Harem Bölümü Tevhidhane Kat Planı

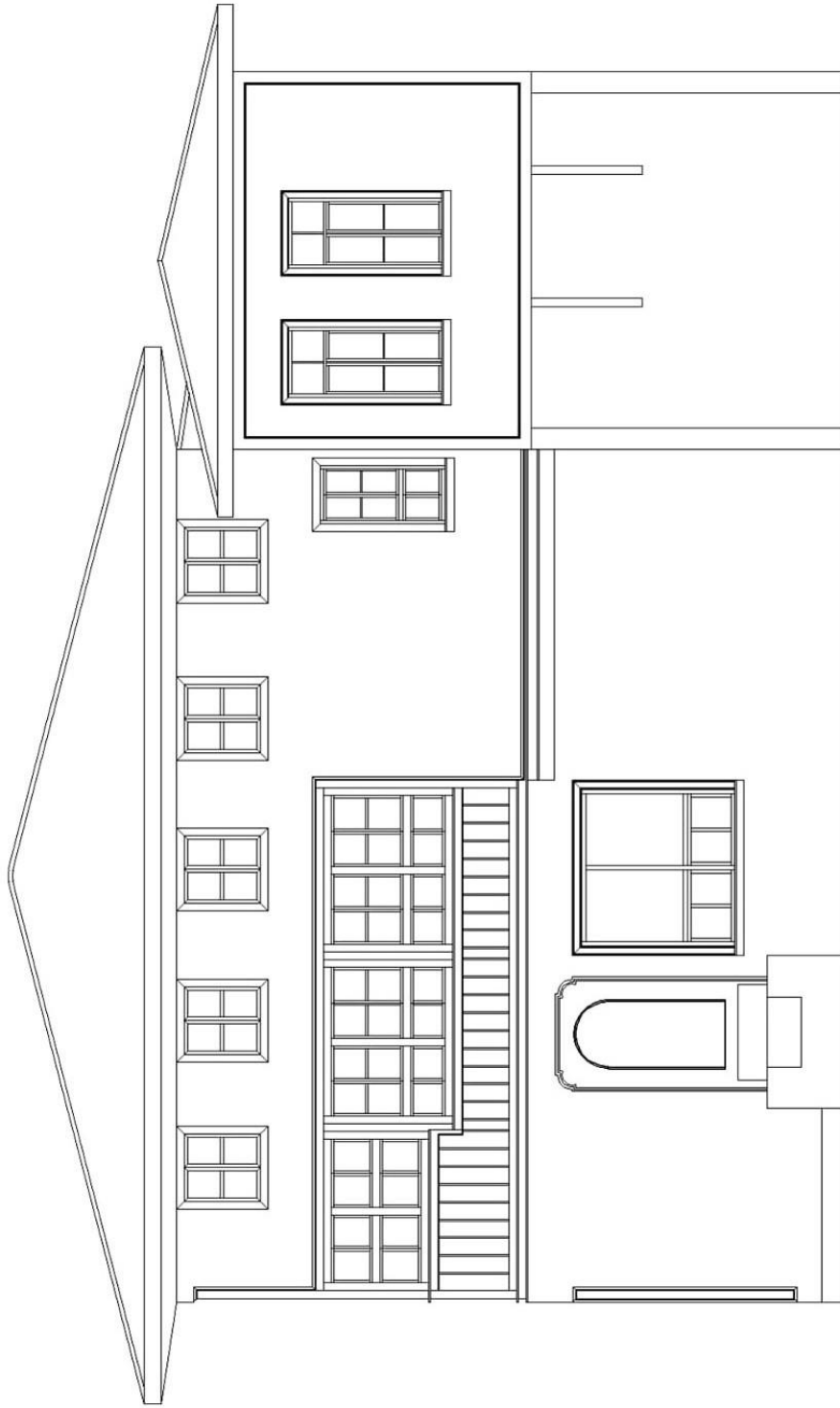
Bursa Numaniye Dergâhı Harem Bölümü Kadınlar Mahfili Kat Planı

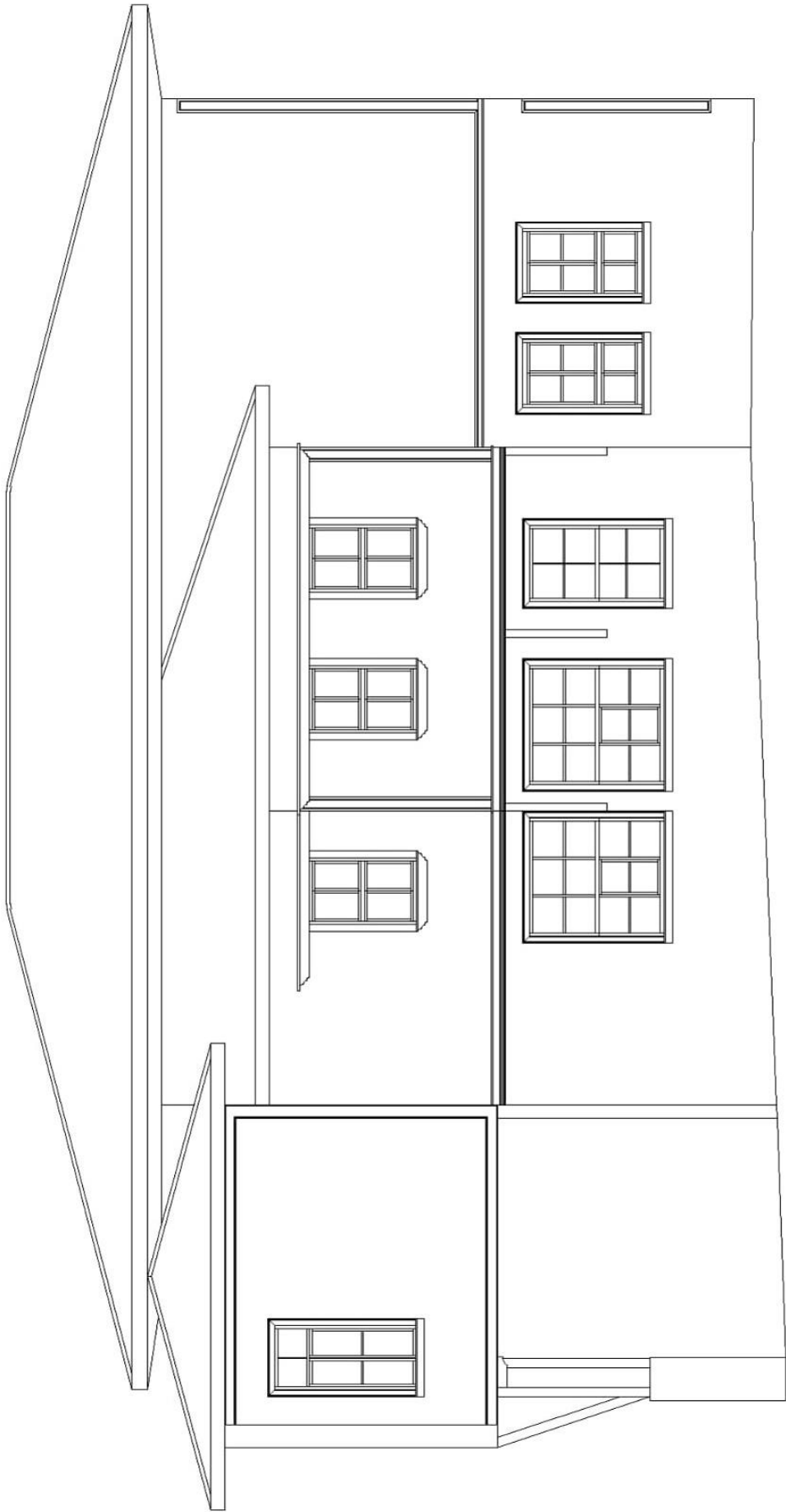
Bursa Numaniye Dergâhı Harem Bölümü Kuzey Cephesi

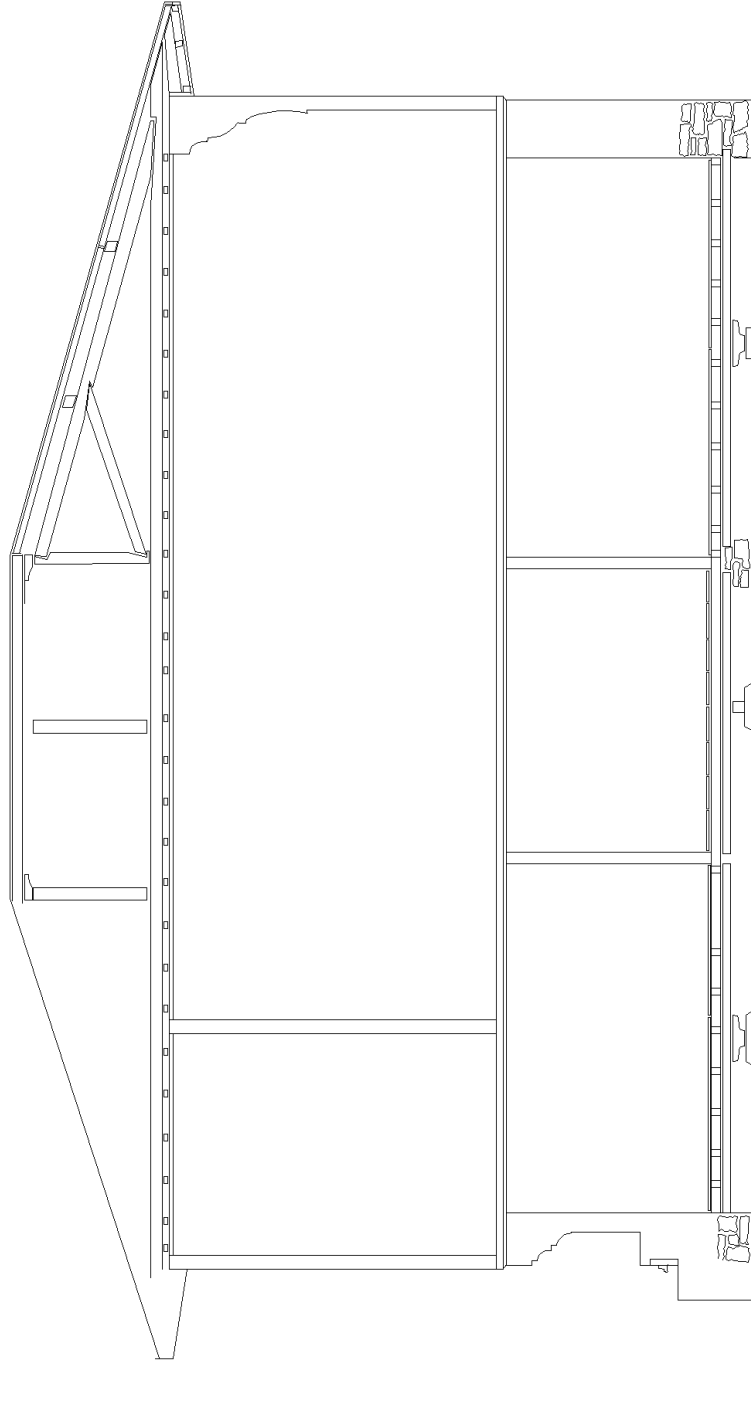
Bursa Numaniye Dergâhı Harem Bölümü Doğu Cephesi

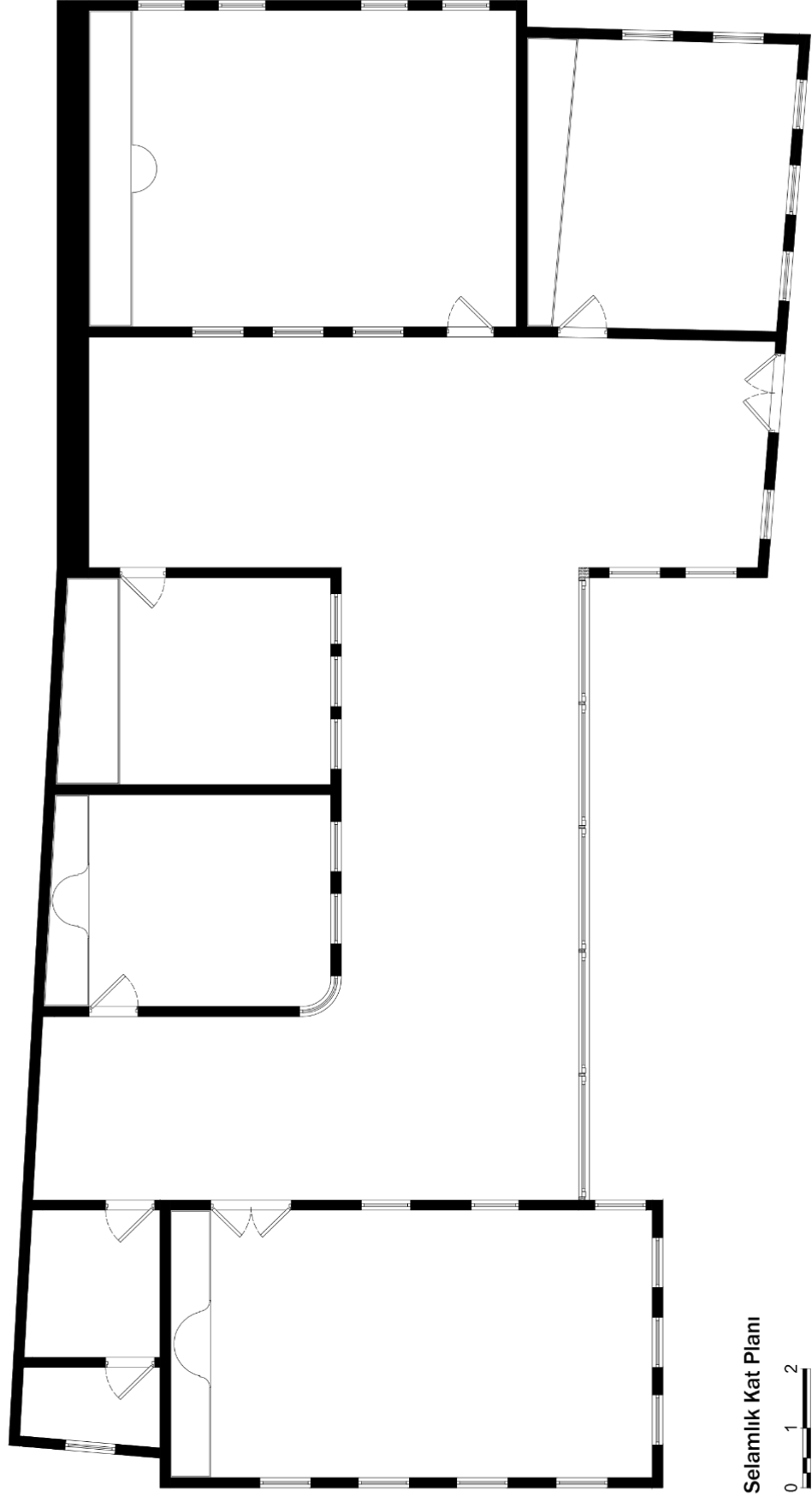
Bursa Numaniye Dergâhı Harem Bölümü Batı Cephesi

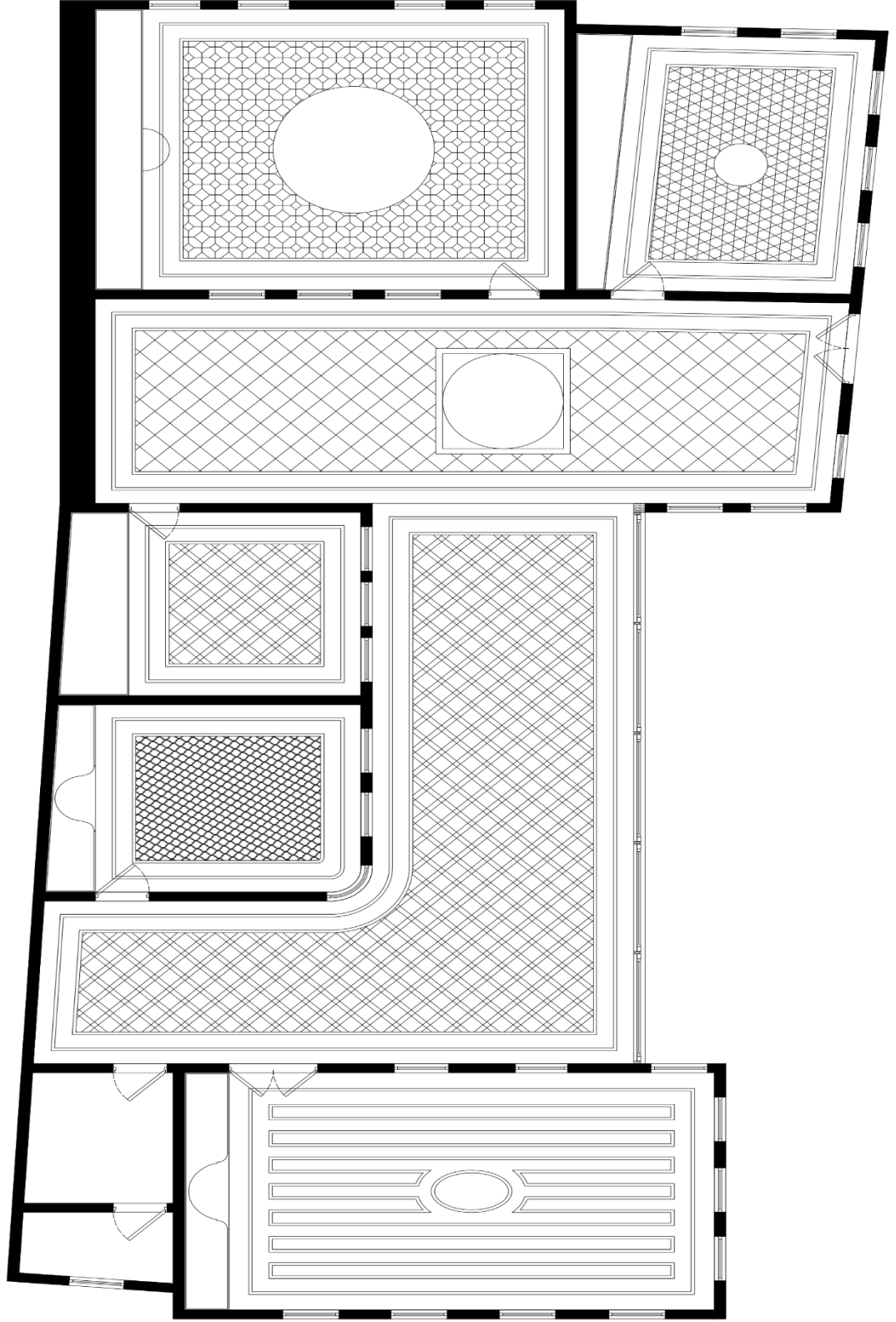
Bursa Numaniye Dergâhı Harem Bölümü Güney Cephesi

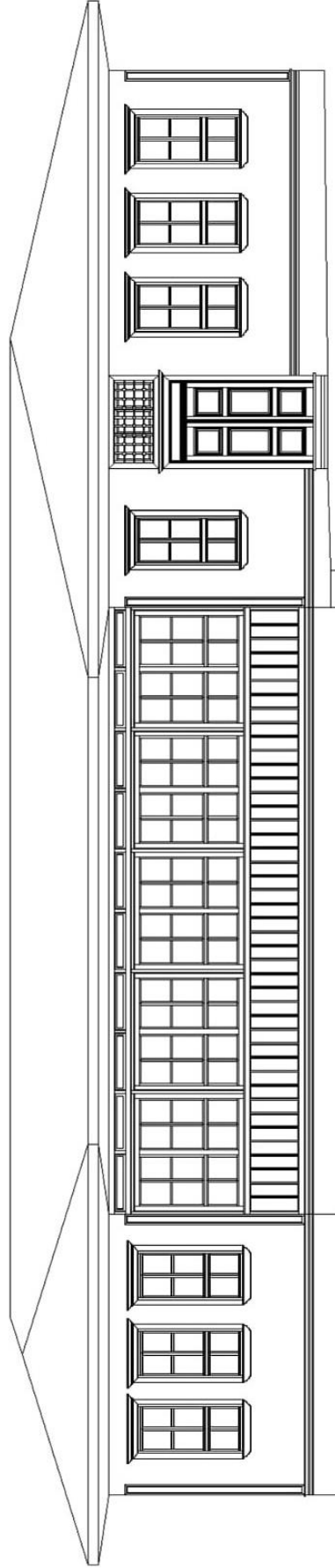
Bursa Numaniye Dergâhı Harem Bölümü Kesiti

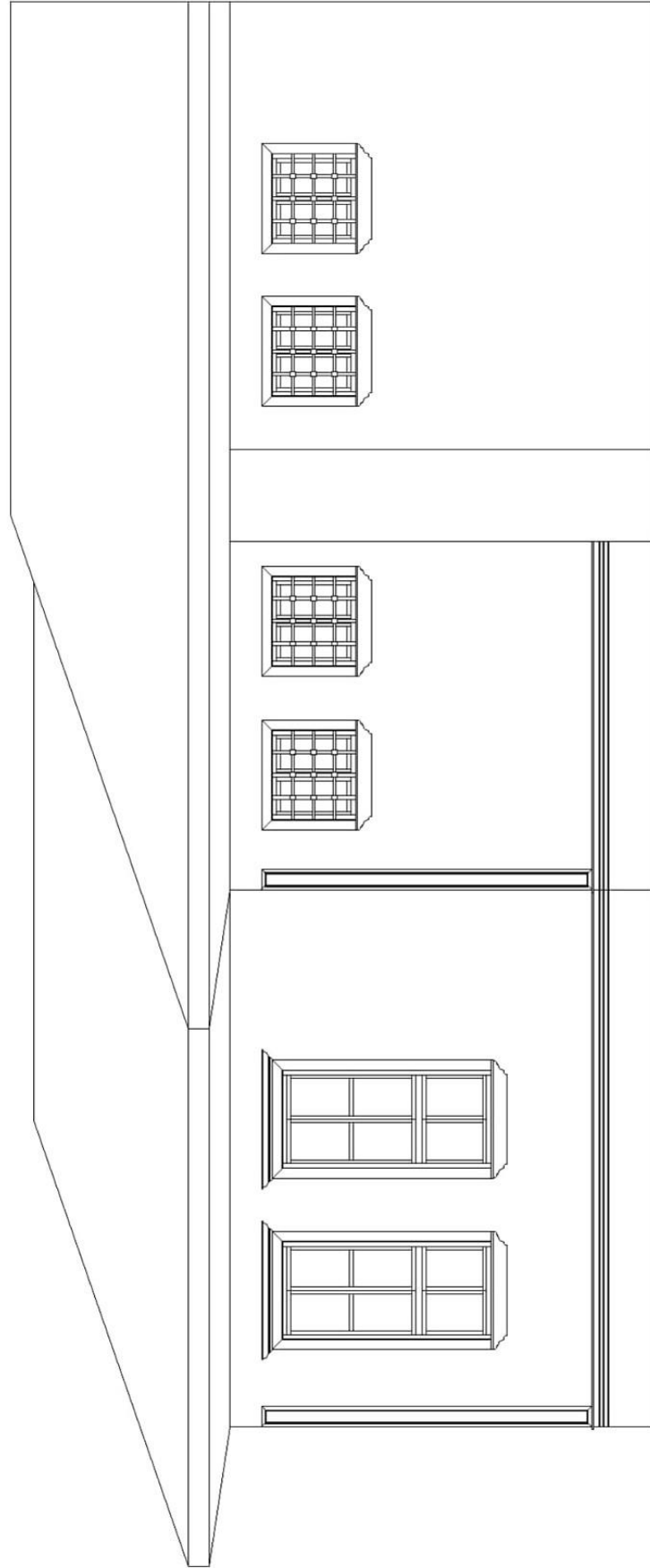
Bursa Numaniye Dergâhı Selamlık Bölümü Kat Planı

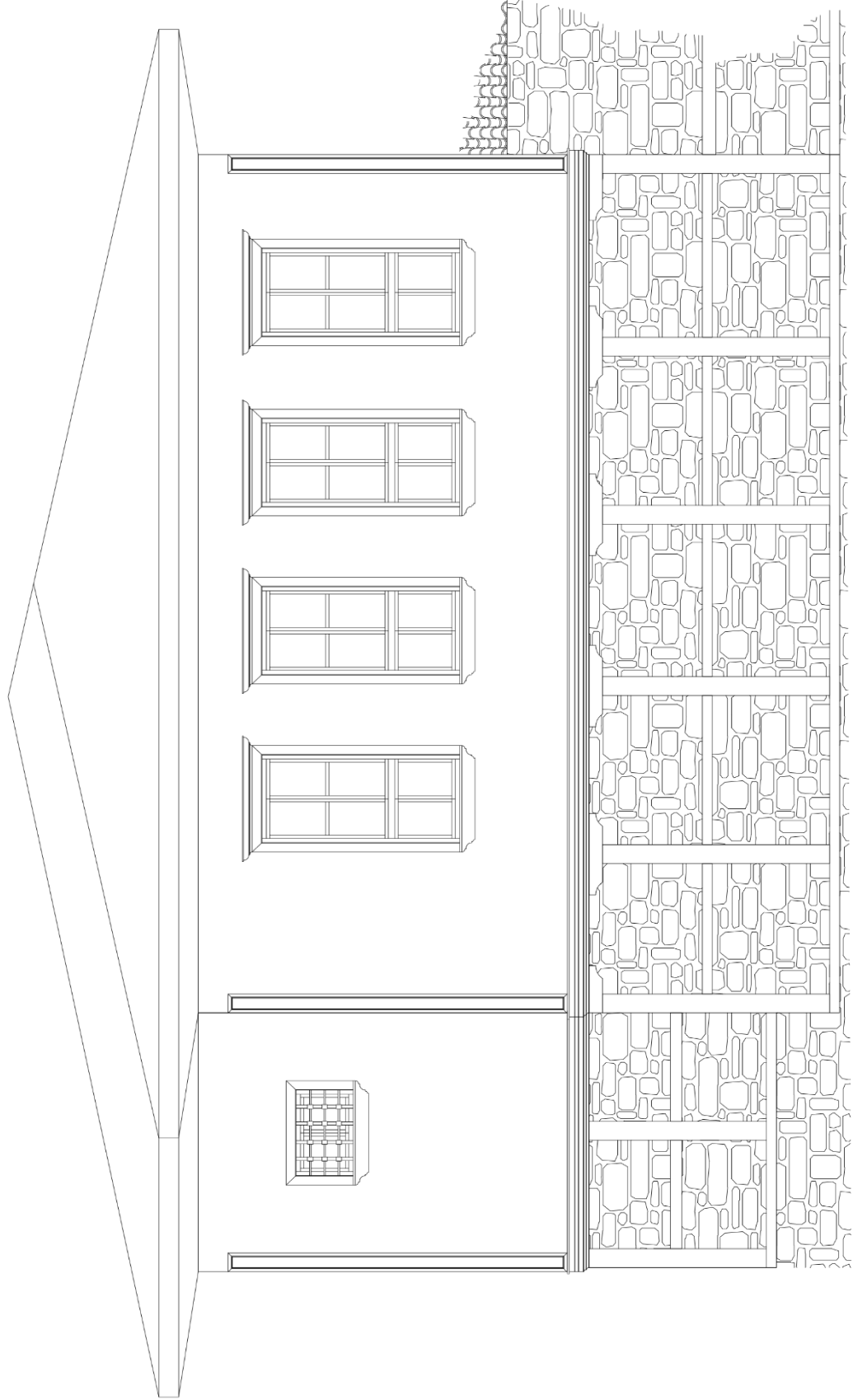
Selamlık bölümü tavan gösterimi

Bursa Numaniye Dergâhı Selamlık Bölümü Batı Cephesi

Bursa Numaniye Dergâhı Selamlık Bölümü Güney Cephesi

Bursa Numaniye Dergâhı Selamlık Bölümü Kuzey Cephesi

EK III: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Numaniye Dergâhı ve civarındaki yapılar günümüzdeki görünüşü (Mirâciyye: Saklı Miras adlı 2017 yapımı belgeselden).....	86
Fotoğraf 2: Numaniye Dergâhı ve civarındaki yapılar 1970’li yıllarıdaki görünüşü (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	86
Fotoğraf 3: Numaniye Dergâhı umumi görünüşü	87
Fotoğraf 4: Numaniye Dergâhı umumi görünüşü 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	87
Fotoğraf 5: Numaniye Dergâhı batı cihetinden görünüşü (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	88
Fotoğraf 6: Numaniye Dergâhı kuzey cihetinden görünüş 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	88
Fotoğraf 7: Numaniye Dergâhı ana giriş kapısı ve üzerinde kitabesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	89
Fotoğraf 8: Numaniye Dergâhı kitabesi	89
Fotoğraf 9: Numaniye Dergâhı mutfak ve hamam bölümleri	90
Fotoğraf 10: Numaniye Dergâhı mutfak bölümünde yer alan ocak 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	90
Fotoğraf 11: Numaniye Dergâhı lavabolar 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	91
Fotoğraf 12: Numaniye Dergâhı hamam bölümünden 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	91
Fotoğraf 13: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cephesi	92
Fotoğraf 14: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cephesi	92
Fotoğraf 15: Numaniye Dergâhı harem bölümü pencerelerinde yer alan ahşap kafesler 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	93
Fotoğraf 16: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cephesi	93
Fotoğraf 17: Numaniye Dergâhı harem bölümü kuzey cephesi.....	94
Fotoğraf 18: Numaniye Dergâhı harem bölümü kuzey cephesinde yer alan çeşme	94
Fotoğraf 19: Numaniye Dergâhı harem bölümü kuzey cihetinden görünüş	94
Fotoğraf 20: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cephesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	95
Fotoğraf 21: Numaniye Dergâhı harem bölümü kuzey cephesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	95
Fotoğraf 22: Numaniye Dergâhı harem bölümü güney cephesi	96
Fotoğraf 23: Numaniye Dergâhı harem bölümü güney cephesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	96
Fotoğraf 24: Numaniye Dergâhı harem bölümü güney cephesi	97
Fotoğraf 25: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cihetinden görünüş 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	97
Fotoğraf 26: Numaniye Dergâhı harem bölümü batı cephesi	98

Fotoğraf 27: Numaniye Dergâhı harem bölümü batı cephesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	98
Fotoğraf 28: Numaniye Dergâhı harem bölümü batı cephesi	99
Fotoğraf 29: Numaniye Dergâhı harem bölümü batı cephesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	99
Fotoğraf 30: Numaniye Dergâhı harem bölümü zemin kat sofa ve odalar 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	100
Fotoğraf 31: Numaniye Dergâhı harem bölümü zemin kat sofa 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	100
Fotoğraf 32: Numaniye Dergâhı harem bölümü dolapları 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	101
Fotoğraf 33: Numaniye Dergâhı harem bölümü dolapları ve duvar nişi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	101
Fotoğraf 34: Numaniye Dergâhı tevhidhanesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	102
Fotoğraf 35: Numaniye Dergâhı tevhidhaneye açılan geçiş alanı ve kadınlar mahfiline çıkan merdiven.....	102
Fotoğraf 36: Tevhidhanenin III.Selim döneminden kalma kapı kanatları	103
Fotoğraf 37: Tevhidhane giriş kapısı üzerindeki ayet.....	103
Fotoğraf 38: Tevhidhane güney (kıble) duvarı	104
Fotoğraf 39: Tevhidhane kuzey cihetinde giriş kapısı ve üzerinde ahşap sundurmasıyla kadınlar mahfili.....	104
Fotoğraf 40: Kadınlar mahfili iç mekân.....	105
Fotoğraf 41: Tevhidhane tavan detayı.....	105
Fotoğraf 42: Numaniye Dergâhı minberi soldan görünüşü.....	106
Fotoğraf 43: Numaniye Dergâhı minberi karşıdan görünüşü	106
Fotoğraf 44: Numaniye Dergâhı mihrabı	106
Fotoğraf 45: Numaniye Dergâhı vaaz kürsüsü.....	106
Fotoğraf 46: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü batı cephesi.....	107
Fotoğraf 47: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü batı cephesi 1950’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan)	107
Fotoğraf 48: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü batı cephesi.....	108
Fotoğraf 49: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü batı cephesi 1950’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	108
Fotoğraf 50: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü güney cephesi.....	109
Fotoğraf 51: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü güneybatı cihetinden görünüş 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	109
Fotoğraf 52: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü kuzey cephesi	110
Fotoğraf 53: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü kuzey cephesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	110
Fotoğraf 54: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü 1970’li yıllarda gerçekleşen onarım sonrasında (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	111
Fotoğraf 55: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü 1970’li yıllarda gerçekleşen onarım esnasında (MEHmed Safiyüddin Erhan arşivi)	111
Fotoğraf 56: Selamlık bölümü sofa girişi	112

Fotoğraf 57: Selamlık bölümü sofanın kuzeyden görünüşü	112
Fotoğraf 58: Selamlık bölümü sofa kuzey ciheti	113
Fotoğraf 59: Selamlık bölümü sofa kuzey ciheti 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	113
Fotoğraf 60 : Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa ve pencereleri 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	114
Fotoğraf 61: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa doğu cihetindeki odalar 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	114
Fotoğraf 62: Selamlık bölümü sofa tavan detayı	115
Fotoğraf 63: Selamlık bölümü sofa tavan eteğindeki süslemeler	115
Fotoğraf 64: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa tavan eteğinde bânîsinin adı ..	116
Fotoğraf 65: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa eteğinde tâcî şerif	116
Fotoğraf 66: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa eteğinde tâcî şerif	116
Fotoğraf 67: Selamlık bölümü güneybatıdaki köşe odanın dolapları	117
Fotoğraf 68: Selamlık bölümü güneybatıdaki köşe odanın tavan süslemeleri.....	117
Fotoğraf 69: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü köşe odanın tavanında Kâdirî gülü	118
Fotoğraf 70: Numaniye Dergâhı selamlık bölümünde ocak ve dolaplar	118
Fotoğraf 71: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü mutfak tavan süslemesi	119
Fotoğraf 72: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü mutfak tavan süslemesi detay	119
Fotoğraf 73: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü mutfak tavan eteğinde dergâhın tasviri	120
Fotoğraf 74: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü mutfak tavan eteğinde natürmort süslemeler	120
Fotoğraf 75: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki odanın dolapları.	121
Fotoğraf 76: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki oda duvar ile tavan süslemeleri	121
Fotoğraf 77: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki bitişik odanın duvar nişi ile dolapları	122
Fotoğraf 78: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki bitişik odanın duvar nişi ile dolapları 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	122
Fotoğraf 79: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki bitişik odanın tavan süslemeleri	123
Fotoğraf 80: Numaniye Dergâhı selamlık başodası ve manzara tasvirli nişi.....	123
Fotoğraf 81: Numaniye Dergâhı selamlık başodası ve manzara tasvirli nişi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi).....	124
Fotoğraf 82: Manzara tasvirli niş detayı	124
Fotoğraf 83: Manzara tasviri detayı	125
Fotoğraf 84: Selamlık başodasında tavan eteği süslemeleri	125
Fotoğraf 85: Numaniye Dergâhı selamlık başodası ahşap tavan uygulaması.....	126
Fotoğraf 86: Numaniye Dergâhı selamlık başodası tavan detayı.....	126
Fotoğraf 87: Numaniye Dergâhı haziresi.....	127
Fotoğraf 88: Numaniye Dergâhı haziresi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)	127
Fotoğraf 89: 01 No'lu Mezar Taşı	128
Fotoğraf 90 : 02 No'lu Mezar Taşı	128

Fotoğraf 91: 03 No'lu Mezar Taşı	128
Fotoğraf 92: 04 No'lu Mezar Taşı	128
Fotoğraf 93: 05 No'lu Mezar Taşı	129
Fotoğraf 94: 06 No'lu Mezar Taşı.....	129
Fotoğraf 95: 07 No'lu Mezar Taşı.....	129
Fotoğraf 96: 08 No'lu Mezar Taşı.....	129
Fotoğraf 97: 09 No'lu Mezar Taşı.....	130
Fotoğraf 98: 10 No'lu Mezar Taşı.....	130
Fotoğraf 99: 11 ve 12 No'lu Taşlar	130
Fotoğraf 100: 13 No'lu Mezar Taşı.....	130
Fotoğraf 101: Numaniye Dergâhı haziresinde tekneli mezar süsleme detayı.....	131
Fotoğraf 102: Numaniye Dergâhı haziresinde tekneli mezar süsleme detayı.....	131
Fotoğraf 103: Kitabe levhası.....	132
Fotoğraf 104: Mihrap üzerindeki ayet.....	132
Fotoğraf 105: “kalallahu teala” levhası.....	133
Fotoğraf 106: “yâ Hafîyyü”l-eltâf neccinâ mi”mmâ nehâf” levhası.....	133
Fotoğraf 107:“Allah (cc)” levhası.....	134
Fotoğraf 108: “Hz. Muhammed (sav)” levhası	134
Fotoğraf 109: “Hz. Ebu Bekir (ra)” levhası	135
Fotoğraf 110: “Hz. Ömer (ra)” levhası	135
Fotoğraf 111: “Hz. Osman (ra)” levhası	136
Fotoğraf 112: “Hz. Ali (ra)” levhası	136
Fotoğraf 113: “Hz. Hasan (ra)” levhası.....	137
Fotoğraf 114: “Hz. Hüseyin (ra)” levhası	137

Fotoğraf 1: Numaniye Dergâhı ve civarındaki yapılar günümüzdeki görünüşü (Mirâciyye: Saklı Miras adlı 2017 yapımı belgeselden)

Fotoğraf 2: Numaniye Dergâhı ve civarındaki yapılar 1970’li yıllardaki görünüşü (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

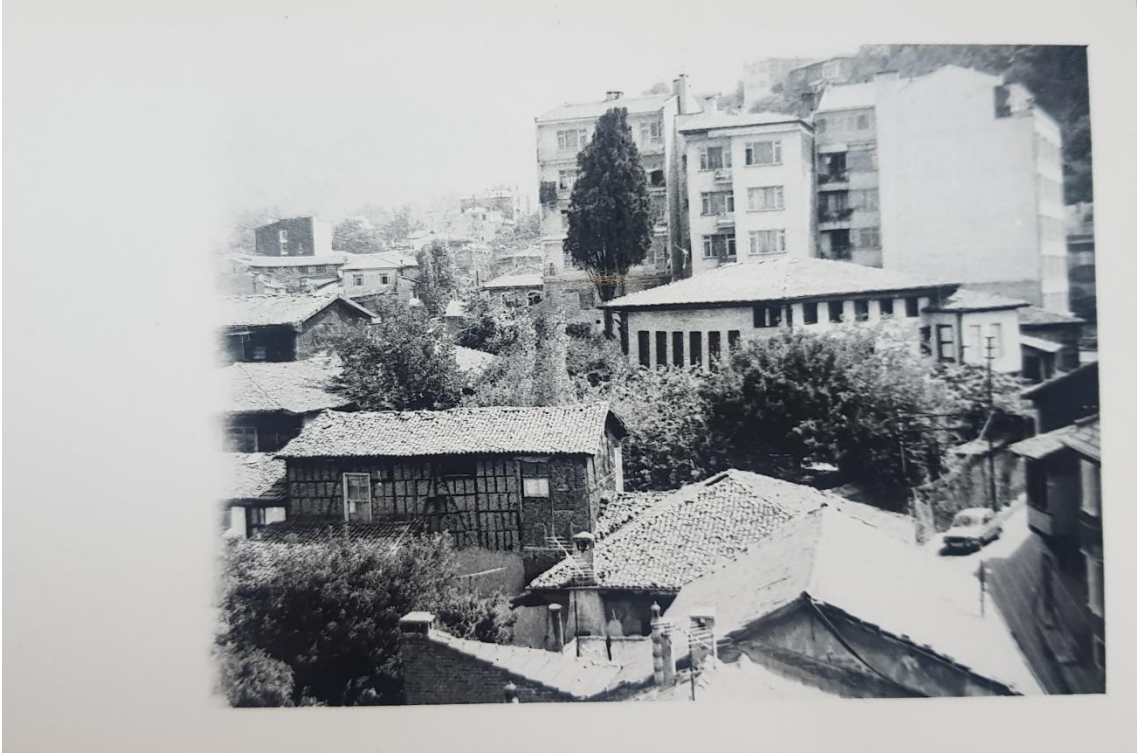
Fotoğraf 3:Numaniye Dergâhı umumi görünüşü

Fotoğraf 4: Numaniye Dergâhı umumi görünüşü 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 5: Numaniye Dergâhı batı cihetinden görünüşü (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 6: Numaniye Dergâhı kuzey cihetinden görünüş 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 7: Numaniye Dergâhı ana giriş kapısı ve üzerinde kitabesi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 8: Numaniye Dergâhı kitabesi

Fotoğraf 9: Numaniye Dergâhı mutfak ve hamam bölümleri

Fotoğraf 10: Numaniye Dergâhı mutfak bölümünde yer alan ocak 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 11: Numaniye Dergâhı lavabolar 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 12: Numaniye Dergâhı hamam bölümünden 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 13: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cephesi

Fotoğraf 14: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cephesi

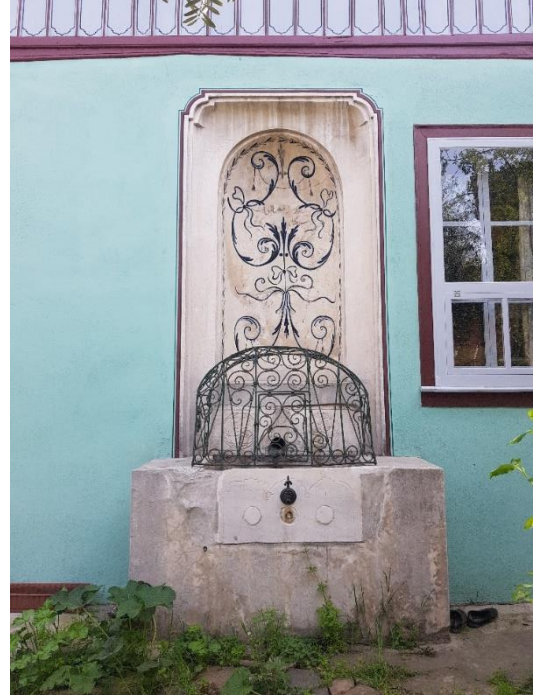
Fotoğraf 15: Numanîye Dergâhı harem bölümü pencerelerinde yer alan ahşap kafesler 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 16: Numanîye Dergâhı harem bölümü doğu cephesi

Fotoğraf 17: Numaniye Dergâhı harem bölümü
kuzey cephesi

Fotoğraf 18: Numaniye Dergâhı harem bölümü
kuzey cephesinde yer alan çeşme

Fotoğraf 19: Numaniye Dergâhı harem bölümü kuzey cihetinden görünüş

Fotoğraf 20: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cephesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 21: Numaniye Dergâhı harem bölümü kuzey cephesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 22: Numaniye Dergâhı harem bölümü güney cephesi

Fotoğraf 23: Numaniye Dergâhı harem bölümü güney cephesi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 24: Numaniye Dergâhı harem bölümü
güney cephesi

Fotoğraf 25: Numaniye Dergâhı harem bölümü doğu cihetinden görünüş 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 26: Numaniye Dergâhı harem bölümü batı cephesi

Fotoğraf 27: Numaniye Dergâhı harem bölümü batı cephesi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 28: Numaniye Dergâhı harem bölümü batı cephesi

Fotoğraf 29: Numaniye Dergâhı harem bölümü batı cephesi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 30: Numaniye Dergâhı harem bölümü zemin kat sofa ve odalar 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 31: Numaniye Dergâhı harem bölümü zemin kat sofa 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 32: Numaniye Dergâhı harem bölümü dolapları 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 33: Numaniye Dergâhı harem bölümü dolapları ve duvar nişi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 34: Numaniye Dergâhı tevhidhanesi 1970’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 35: Numaniye Dergâhı tevhidhaneye açılan geçiş alanı ve kadınlar mahfiline çıkan merdiven

Fotoğraf 36: Tevhidhanenin III.Selim döneminden kalma kapı kanatları

Fotoğraf 37: Tevhidhane giriş kapısı üzerindeki ayet

Fotoğraf 38: Tevhidhane güney (kıble) duvarı

Fotoğraf 39: Tevhidhane kuzey cihetinde giriş kapısı ve üzerinde ahşap sundurmasıyla kadınlar mahfili

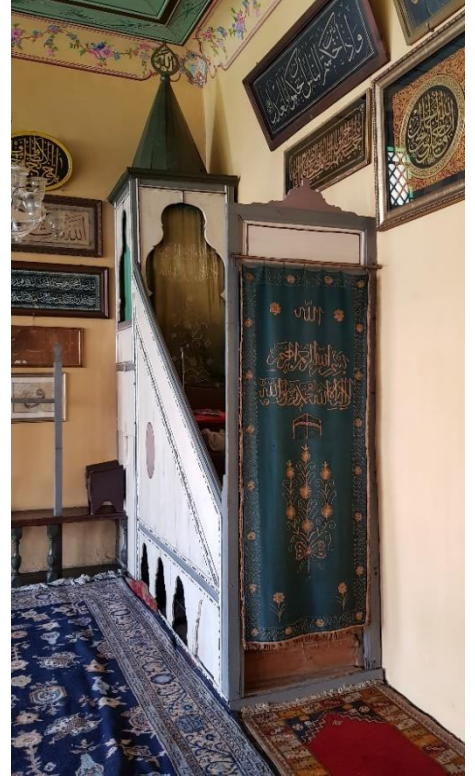
Fotoğraf 40: Kadınlar mahfili iç mekân

Fotoğraf 41: Tevhidhane tavan detayı

Fotoğraf 42: Numaniye Dergâhı minberi soldan görünüşü

Fotoğraf 43: Numaniye Dergâhı minberi karşıdan görünüşü

Fotoğraf 44: Numaniye Dergâhı mihrabı

Fotoğraf 45: Numaniye Dergâhı vaaz kürsüsü

Fotoğraf 46: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü batı cephesi

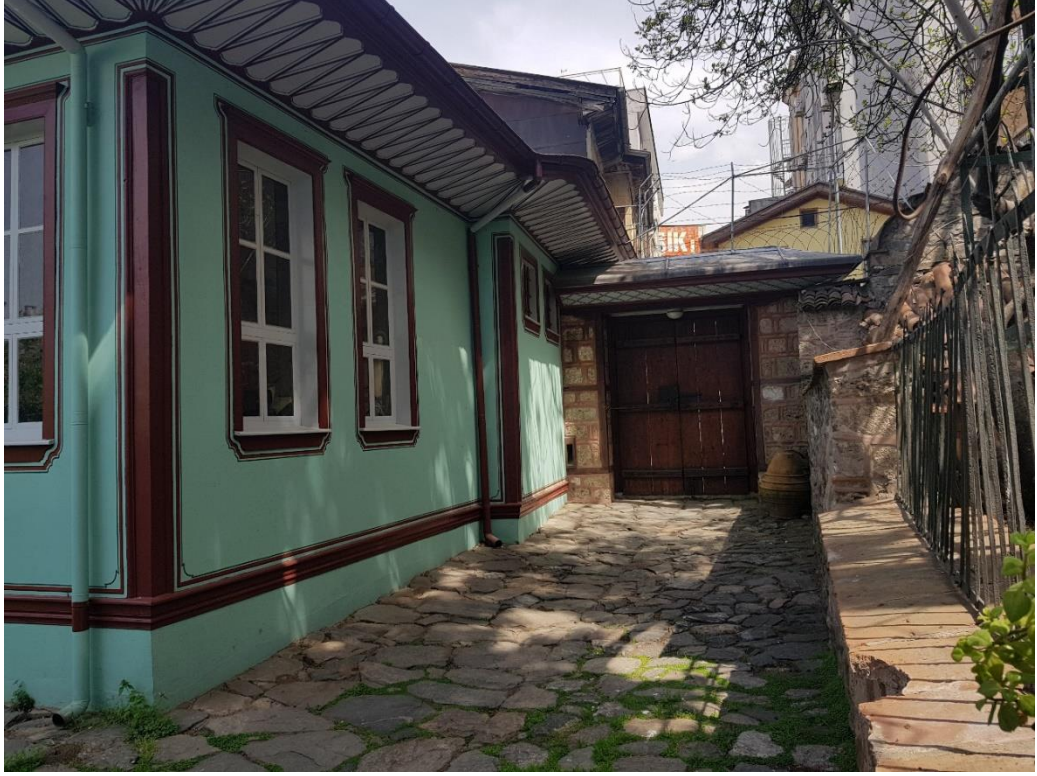
Fotoğraf 47: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü batı cephesi 1950’li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan)

Fotoğraf 48: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü batı cephesi

Fotoğraf 49: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü batı cephesi 1950'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 50: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü güney cephesi

Fotoğraf 51: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü güneybatı cihetinden görünüş 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 52: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü kuzey cephesi

Fotoğraf 53: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü kuzey cephesi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 54: Nunamiye Dergâhı selamlık bölümü 1970'li yıllarda gerçekleşen onarım sonrasında (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 55: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü 1970'li yıllarda gerçekleşen onarım esnasında (MEhmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 56: Selamlık bölümü sofa girişı

Fotoğraf 57: Selamlık bölümü sofanın kuzeyden görünüşü

Fotoğraf 58: Selamlık bölümü sofa kuzey ciheti

Fotoğraf 59: Selamlık bölümü sofa kuzey ciheti
1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 60 : Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa ve pencereleri 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 61: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa doğu cihetindeki odalar 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 62: Selamlık bölümü sofa tavan detayı

Fotoğraf 63: Selamlık bölümü sofa tavan eteğindeki süslemeler

Fotoğraf 64: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa tavan eteğinde bânîsinin adı

Fotoğraf 65: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa eteğinde tâcî şerif

Fotoğraf 66: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü sofa eteğinde tâcî şerif

Fotoğraf 67: Selamlık bölümü güneybatıdaki köşe odanın dolapları

Fotoğraf 68: Selamlık bölümü güneybatıdaki köşe odanın tavan süslemeleri

Fotoğraf 69: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü köşe odanın tavanında Kâdirî gülü

Fotoğraf 70: Numaniye Dergâhı selamlık bölümünde ocak ve dolaplar

Fotoğraf 71: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü mutfak tavan süslemesi

Fotoğraf 72: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü mutfak tavan süslemesi detay

Fotoğraf 73: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü mutfak tavan eteğinde dergâhın tasviri

Fotoğraf 74: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü mutfak tavan eteğinde natürmort süslemeler

Fotoğraf 75: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki odanın dolapları

Fotoğraf 76: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki oda duvar ile tavan süslemeleri

Fotoğraf 77: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki bitişik odanın duvar nişi ile dolapları

Fotoğraf 78: Numaniye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki bitişik odanın duvar nişi ile dolapları 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 79: Numanîye Dergâhı selamlık bölümü doğu cihetindeki bitişik odanın tavan süslemeleri

Fotoğraf 80: Numanîye Dergâhı selamlık başodası ve manzara tasvirli nişi

Fotoğraf 81: Numaniye Dergâhı selamlık başodası ve manzara tasvirli nişi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 82: Manzara tasvirli niş detayı

Fotoğraf 83: Manzara tasviri detayı

Fotoğraf 84: Selamlık başodasında tavan eteği süslemeleri

Fotoğraf 85: Numaniye Dergâhı selamlık başodası ahşap tavan uygulaması

Fotoğraf 86: Numaniye Dergâhı selamlık başodası tavan detayı

Fotoğraf 87: Numaniye Dergâhı haziresi

Fotoğraf 88: Numaniye Dergâhı haziresi 1970'li yıllar (Mehmed Safiyüddin Erhan arşivi)

Fotoğraf 89: 01 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 90 : 02 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 91: 03 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 92: 04 No'lu Mezar Taşı

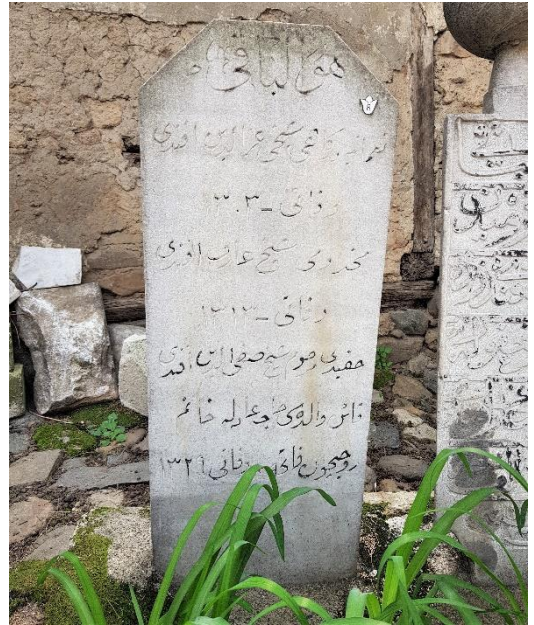
Fotoğraf 93: 05 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 94: 06 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 95: 07 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 96: 08 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 97: 09 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 98: 10 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 99: 11 ve 12 No'lu Taşlar

Fotoğraf 100: 13 No'lu Mezar Taşı

Fotoğraf 101: Numaniye Dergâhı haziresinde tekneli mezar süsleme detayı

Fotoğraf 102: Numaniye Dergâhı haziresinde tekneli mezar süsleme detayı

Fotoğraf 103: Kitabe levhası

Fotoğraf 104: Mihrap üzerindeki ayet

Fotoğraf 105: “kalallahu teala” levhası

Fotoğraf 106: “yâ Hafîyyü”l-eltâf neccinâ mi”mmâ nehâf” levhası

Fotoğraf 107: “Allah (cc)” levhası

Fotoğraf 108: “Hz. Muhammed (sav)” levhası

Fotoğraf 109: “Hz. Ebu Bekir (ra)” levhası

Fotoğraf 110: “Hz. Ömer (ra)” levhası

Fotoğraf 111: “Hz. Osman (ra)” levhası

Fotoğraf 112: “Hz. Ali (ra)” levhası

Fotoğraf 113: “Hz. Hasan (ra)” levhası

Fotoğraf 114: “Hz. Hüseyin (ra)” levhası